

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ
SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLARIN DERS
KİTAPLARINA YANSIMASI

Yaşar DÜZCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2024

©2024-Yaşar DÜZCAN

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ
SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLARIN DERS
KİTAPLARINA YANSIMASI

A REFLECTION OF THE LEARNING OUTCOMES
RELATED TO POLITICAL GEOGRAPHY IN SOCIAL
STUDIES CURRICULUM TEACHING PROGRAMMES ON
TEXTBOOKS

Hazırlayan
Yaşar DÜZCAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Hayriye SAYHAN

KIRŞEHİR-2024

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Yaşar DÜZCAN tarafından hazırlanan “*Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarındaki Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Ders Kitaplarına Yansıması*” adlı tez çalışması 11/10/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman.....

Prof. Dr. Hayriye SAYHAN

Üye.....

Prof. Dr. Zafer KUŞ

Üye.....

Doç. Dr. Vedat AKTEPE

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../20..

Yaşar DÜZCAN

İmza

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLARIN DERS KİTAPLARINA YANSIMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Yaşar DÜZCAN

Danışman: Prof. Dr. Hayriye SAYHAN

2024 – (XVIII+101)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

Jüri

Prof. Dr. Hayriye SAYHAN (Danışman)

Prof. Dr. Zafer KUŞ

Doç. Dr. Vedat AKTEPE

Sosyal bilgiler bireylerin toplumsal, kültürel ve siyasal bilgi ve becerilerini geliştirmeyi amaçlayan disiplinler arası bir derstir. Bu ders, öğrencilere coğrafi bilgilerin yanı sıra siyasal yapılar ve bunların dünya üzerindeki etkileri konusunda da önemli kazanımlar sunar. Özellikle siyasal coğrafya, öğrencilerin dünyadaki siyasal sınırlar, devletler arası ilişkiler, ulusal ve uluslararası politik süreçler hakkında farkındalık kazanmalarına yardımcı olur. Sosyal bilgiler öğretim programlarında yer alan siyasal coğrafyaya ilişkin kazanımlar, bireylerin bu konularda derin bir anlayış geliştirmeleri için müfredatta belirli bir yere sahiptir. Bu kazanımların ders kitaplarına nasıl yansıtıldığı ise, öğrencilerin bu bilgileri ne şekilde öğrendiklerini ve nasıl yorumladıklarını doğrudan etkileyen önemli bir faktördür.

Bu çalışma, sosyal bilgiler öğretim programlarındaki siyasal coğrafyaya ilişkin kazanımların ders kitaplarına nasıl yansıtıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Siyasal coğrafya kazanımlarının ders kitaplarına yansımalarının belirlenmesi amacı ile nitel araştırma yöntemleri uygulanarak bu yansımaların ne düzeyde olduğunun tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi modeli kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda, siyasal coğrafya kazanımları ve siyasal coğrafyaya ait kavramların 6 . ve 7. sınıf düzeylerinde benzer sıklıklarda yer aldığı tespit edilmiştir. 5. Sınıf düzeyinde ise diğer sınıf düzeylerine

göre kazanımlar daha fazla yer alırken, siyasi coğrafyaya ait kavramlarının daha az yer aldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ders Kitapları, Kazanımlar, Öğretim Programları, Siyasi Coğrafya, Sosyal Bilgiler

ABSTRACT

A REFLECTION OF THE LEARNING OUTCOMES RELATED TO POLITICAL GEOGRAPHY IN SOCIAL STUDIES CURRICULUM TEACHING PROGRAMMES ON TEXTBOOKS

M.Sc.Thesis

Preparer: Yaşar DÜZCAN

Advisor : Prof. Dr. Hayriye SAYHAN

2024 – (XVIII+101)

Kırşehir Ahi Evran University, Institute Of Social Sciences

Department of Turkish and Social Sciences Education

Division of Social Studies Education

Jury

Prof. Dr. Hayriye SAYHAN (Danışman)

Prof. Dr. Zafer KUŞ

Assoc. Prof. Dr. Vedat AKTEPE

Social studies is an interdisciplinary subject designed to enhance individuals' social, cultural, and political knowledge and competencies. This course provides students with substantial insights into spatial knowledge and political systems and their global implications. Political geography particularly aids students in understanding political boundaries, interstate interactions, and both national and international political processes globally. The achievements related to political geography that are integrated into social studies curricula hold a unique place in the curriculum, aiding students in developing a deep understanding of these subjects. The representation of these achievements in textbooks significantly influences students' learning and interpretation of the content.

This study seeks to analyze the representation of political geography achievements inside the social studies curriculum, as depicted in textbooks. We employed qualitative research methodologies to evaluate the extent of representation

Keywords: Textbooks, Outcomes, Curricula, Political Geography, Social Studies

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması, sosyal bilgiler öğretim programlarındaki siyasi coğrafya kazanımlarının ders kitaplarına nasıl yansıtıldığını incelemeyi amaçlamaktadır. Günümüz dünyasında, siyasi coğrafyanın önemi giderek artmakta ve bu alandaki bilgi birikimi, bireylerin küresel olayları daha iyi anlamalarına ve yorumlamalarına yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda, sosyal bilgiler derslerinin, öğrencilerin siyasi coğrafya alanındaki bilgi ve becerilerini geliştirmede kritik bir rol oynadığı açıktır.

Tez kapsamında, Türkiye'deki sosyal bilgiler öğretim programları ve bu programlarda yer alan siyasi coğrafya kazanımları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Ardından, bu kazanımların ders kitaplarına nasıl yansıtıldığı, ders kitaplarında siyasi coğrafyaya kazanımlarına ait kavramlara ne ölçüde verildiği araştırılmıştır. Çalışmada, ders kitaplarının içeriği, görsel materyalleri ve değerlendirme soruları incelenmiştir.

Bu araştırmanın, eğitim bilimleri alanında önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Siyasi coğrafya, öğrencilerin toplumsal ve küresel olayları daha bilinçli bir şekilde değerlendirmelerine olanak tanıyan beşerî coğrafyanın alt dallarından birisidir. Bu nedenle, ders kitaplarının bu alandaki kazanımları ne derece yansıttığını belirlemek, eğitim programlarının geliştirilmesine yönelik önemli ipuçları sağlayacaktır.

Çalışmanın hazırlanma, araştırılma, yürütülme gibi safhalarında bilgi ve yönlendirmeleriyle yardımını esirgemeyen, kıymetli zamanlarını harcayan değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Hayriye SAYHAN'a ve yüksek lisans öğrenimim boyunca bilgi ve deneyimleriyle bana yol gösteren, tez konusunun şekillenmesinde ve ilerlemesinde bana yardımcı olan değerli hocalarım Prof. Dr. Zafer KUŞ, Doç. Dr. Hamza YAKAR, Prof. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ, Doç. Dr. Tercan YILDIRIM ve Arş. Gör. Hilal MERT'e ve değerli arkadaşım Okan Dilek'e teşekkür eder, şükranlarımı sunarım. Ayrıca bu süreçte her zaman yanımda olan değerli eşim Emine IŞIK DÜZCAN'a, teşekkür ederim. Tezin, sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılan çalışmalara katkı sağlaması ve eğitimciler için faydalı bir kaynak oluşturması en büyük temennimdir.

Kırşehir-2024 Yaşar DÜZCAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvii
BÖLÜM I	1
1.GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
1.2. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ.....	2
1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	4
1.5. VARSAYIMLAR	4
1.6. TANIMLAR	4
BÖLÜM II.....	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	6
2.1. SOSYAL BİLGİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI.....	6
2.1.1. Sosyal Bilgiler Kavramı	9
2.1.2. Sosyal Bilgiler Coğrafya ve Siyasi Coğrafya İlişkisi.....	12
2.2. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE METİN GÖRSEL MATERYAL VE DEĞERLENDİRME SORULARININ KULLANIMI.....	14
2.2.1. Sosyal Bilgiler Dersi	14
2.2.2. Sosyal Bilgiler Programında Siyasi Coğrafya.....	15
2.2.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Metin Kullanımı ve Önemi	16

2.2.4. Sosyal Bilgiler Dersinde Görsel Materyal Kullanımı ve Önemi.....	17
2.2.5. Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlendirme Soruları Kullanımı ve Önemi.....	18
2.3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE MATERYAL OLARAK DERS KİTAPLARI.....	19
2.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi	20
2.4. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	23
2.4.1. Konu ile İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	23
BÖLÜM III	29
3.YÖNTEM.....	29
3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	29
3.2. VERİ KAYNAKLARI.....	30
3.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	32
3.4. VERİLERİN ANALİZİ.....	33
BÖLÜM IV.....	34
4. BULGULAR	34
4.1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLAR NELERDİR?.....	34
4.2. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN SİYASİ COĞRAFYA KAPSAMINA GİREN KAVRAMLAR NELERDİR?.....	36
4.3. SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLARIN SOSYAL BİLGİLER 5.SINIF DERS KİTAPLARINA YANSIMASI.....	37
4.3.1. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarına Metin Olarak Yansımaları.....	37
4.3.2. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarına Görsel Materyal Olarak Yansımaları	43
4.3.3. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarına Değerlendirme Soruları Olarak Yansımaları	48
4.4. SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLARIN SOSYAL BİLGİLER 6.SINIF DERS KİTAPLARINA YANSIMASI.....	53

4.4.1. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarına Metin Olarak Yansımaları.....	53
4.4.2. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarına Görsel Materyal Olarak Yansımaları	59
4.4.3. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarına Değerlendirme Soruları Olarak Yansımaları	65
4.5. SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLARIN SOSYAL BİLGİLER 7.SINIF DERS KİTAPLARINA YANSIMASI.....	70
4.5.1. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarına Metin Olarak Yansımaları.....	70
4.5.2. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarına Görsel Materyal Olarak Yansımaları	75
4.5.3. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarına Değerlendirme Soruları Olarak Yansımaları	80
4.6. SİYASİ COĞRAFYA KAZANIMLARININ VE KAVRAMLARININ SOSYAL BİLGİLER 5., 6. VE 7. SINIF DERS KİTAPLARINDAKİ FREKANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	84
BÖLÜM V	87
5. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	87
5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA	87
5.2. ÖNERİLER.....	90
KAYNAKÇA.....	91
EKLER	98
EK 1. Uzman Görüş Formu.....	98
ÖZGEÇMİŞ	101

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3. 1 Sosyal Bilgiler Programı (2018) Doğrultusunda Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları	31
Tablo 3. 2 Araştırmada İncelenen Ders Kitaplarının Kodları.....	32
Tablo 4. 1 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki (2018) Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımlar.....	34
Tablo 4. 2 Siyasi Coğrafya Kapsamındaki Doğrudan ve Dolaylı Kavramlar.....	36
Tablo 4. 3 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Metin İçerisindeki Frekansları	37
Tablo 4. 4 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Görsel Materyal Materyaller İçerisindeki Frekansları	43
Tablo 4. 5 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Değerlendirme Soruları İçerisindeki Frekansları.....	48
Tablo 4. 6 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Metin İçerisindeki Frekansları	53
Tablo 4. 7 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Görsel Materyal İçerisindeki Frekansları	60
Tablo 4. 8 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Değerlendirme Soruları İçerisindeki Frekansları.....	65
Tablo 4. 9 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Metin İçerisindeki Frekansları	70
Tablo 4. 10 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Görsel Materyal İçerisindeki Frekansları	76
Tablo 4. 11 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Değerlendirme Soruları İçerisindeki Frekansları.....	81

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3. 1 Araştırma süreci	29
Şekil 4. 1 Sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramlarının metin içerisindeki frekans grafiği	38
Şekil 4. 2 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramlarının (savaş, çatışma, sözleşme, çocuk hakları, devlet, barış) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 30).....	39
Şekil 4. 3 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (seçme seçilme, ulusal egemenlik) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 12).	39
Şekil 4. 4 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür, toprak-tarih-dil birliği, millet,) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 54).....	39
Şekil 4. 5 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sivil toplum kuruluşları, insan hakları) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 55).....	40
Şekil 4. 6 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (yönetim) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 158).....	40
Şekil 4. 7 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (haklar) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 163).....	40
Şekil 4. 8 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları, sözleşme) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 25).	41
Şekil 4. 9 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 159).	41
Şekil 4. 10 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (haklar, siyasi parti) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 160).....	41
Şekil 4. 11 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları, sözleşme) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 172).	42
Şekil 4. 12 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (ulus, çatışma, savaş) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 185).	42
Şekil 4. 13 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (savaş, insan hakları) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 139).	42
Şekil 4. 14 Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitaplarında (K1 ve K2) siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyal içerisindeki frekansları	43
Şekil 4. 15 K1 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, devlet, uygarlık) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 38).	44

Şekil 4. 16 K1 kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 13).	45
Şekil 4. 17 K1 kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (millet) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 12).	45
Şekil 4. 18 K1 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları, sözleşme, siyasi, topluluklar) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 27).	46
Şekil 4. 19 K2 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (millet) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 25).	46
Şekil 4. 20 K2 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (yönetim) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 155).	47
Şekil 4. 21 K2 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, uygarlık) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 37).	47
Şekil 4. 22 K2 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 177).	48
Şekil 4. 23 Sosyal Bilgiler 5.sınıf ders kitaplarında (K1 ve K2) siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisindeki frekansları	49
Şekil 4. 24 K1 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür, uygarlık) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 162).	49
Şekil 4. 25 K1 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (haklar) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 164).	50
Şekil 4. 26 K1 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (haklar) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 52).	50
Şekil 4. 27 K1 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (milli egemenlik) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 169).	51
Şekil 4. 28 K2 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 29).	51
Şekil 4. 29 K2 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları, devlet) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 32).	52
Şekil 4. 30 K2 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür, çocuk hakları, ulus) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 32).	52
Şekil 4. 31 K2 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hak) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 161).	53
Şekil 4. 32 Sosyal bilgiler 6.Sınıf ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramlarının metin içerisindeki frekans grafiği	54

Şekil 4. 33 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (milli egemenlik, demokrasi) yer alışı (Şahin, 2019, s. 208).	55
Şekil 4. 34 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (demokrasi, yönetim) yer alışı (Şahin, 2019, s. 209).	55
Şekil 4. 35 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hürriyet, demokrasi, çocuk hakları) yer alışı (Şahin, 2019, s. 209).	55
Şekil 4. 36 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, yönetim, toprak) yer alışı (Şahin, 2019, s. 209).	56
Şekil 4. 37 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (boğaz, iklim) yer alışı (Şahin, 2019, s. 88).	56
Şekil 4. 38 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (cumhuriyet, devlet, insan hakları, toplum, kültür) yer alışı (Şahin, 2019, s. 148).	57
Şekil 4. 39 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (milli egemenlik, insan hakları) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 193).	57
Şekil 4. 40 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (cumhuriyet, haklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 195).	58
Şekil 4. 41 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (insan hakları, demokrasi) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 208).	58
Şekil 4. 42 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sözleşme, toplum, barış) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 67).	58
Şekil 4. 43 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hürriyet, haklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 213).	59
Şekil 4. 44 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (yönetim) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 51).	59
Şekil 4. 45 Sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitaplarında (K3 ve K4) siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyal içerisindeki frekansları	60
Şekil 4. 46 K3 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, devlet, uyarlık) yer alışı (Şahin, 2019, s. 42).	61
Şekil 4. 47 K3 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluk) yer alışı (Şahin, 2019, s. 42).	61
Şekil 4. 48 K3 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (ekonomik topluluklar) yer alışı (Şahin, 2019, s. 248).	62
Şekil 4. 49 K3 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (millet, cumhuriyet) yer alışı (Şahin, 2019, s. 212).	62

Şekil 4. 50 K4 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, uygarlıklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 84).	63
Şekil 4. 51 K4 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür, ekonomik topluluk, sözleşme) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 232).	63
Şekil 4. 52 K4 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 241).	64
Şekil 4. 53 K4 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (savaş, çatışma) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 218).	64
Şekil 4. 54 Sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitaplarında (K3 ve K4) siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisindeki frekansları	65
Şekil 4. 55 K3 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (cumhuriyet, hürriyet, yönetim) yer alışı (Şahin, 2019, s. 233).	66
Şekil 4. 56 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Şahin, 2019, s. 248).	67
Şekil 4. 57 K3 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Şahin, 2019, s. 260).	67
Şekil 4. 58 K3 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hürriyet, yönetim, cumhuriyet) yer alışı (Şahin, 2019, s. 238).	68
Şekil 4. 59 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 254).	68
Şekil 4. 60 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 257).	69
Şekil 4. 61 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sözleşme) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 103).	69
Şekil 4. 62 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (millet, yönetim, cumhuriyet) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 224).	70
Şekil 4. 63 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramlarının metin içerisindeki frekans grafiği	71
Şekil 4. 64 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Azer, 2019, s. 14).	72
Şekil 4. 65 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (insan hakları) yer alışı (Azer, 2019, s. 38).	72

Şekil 4. 66 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hürriyet) yer alışı (Azer, 2019, s. 41).	72
Şekil 4. 67 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, savaş, barış, sınır, toprak) yer alışı (Azer, 2019, s. 54).	73
Şekil 4. 68 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, hakimiyet, millet, sınır, barış, toplum, kültür) yer alışı (Azer, 2019, s. 56).	73
Şekil 4. 69 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (coğrafi konum, toprak, sınır, iklim) yer alışı (Azer, 2019, s. 67).	73
Şekil 4. 70 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, hürriyet) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 31).	74
Şekil 4. 71 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (insan hakları) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 32).	74
Şekil 4. 72 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (terör, savaş) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 49).	74
Şekil 4. 73 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (savaş) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 55).	75
Şekil 4. 74 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hakimiyet, devlet, savaş) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 72).	75
Şekil 4. 75 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sözleşme) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 62).	75
Şekil 4. 76 Sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitaplarında (K5 ve K6) siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyal içerisindeki frekansları	76
Şekil 4. 77 K5 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, devlet, uygarlık) yer alışı (Azer, 2019, s. 37).	77
Şekil 4. 78 K5 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasal topluluklar) yer alışı (Azer, 2019, s. 206).	77
Şekil 4. 79 K5 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasal topluluklar) yer alışı (Azer, 2019, s. 206).	78
Şekil 4. 80 K5 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (cumhuriyet, yönetim, devlet) yer alışı (Azer, 2019, s. 185).	78
Şekil 4. 81 K6 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, devlet, uygarlık, hakimiyet, boğazlar) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 64).	79

Şekil 4. 82 K6 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (ekonomik topluluklar) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 206).....	79
Şekil 4. 83 K6 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (nüfus) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 96).....	80
Şekil 4. 84 K6 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (cumhuriyet, yönetim, hürriyet) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 176).	80
Şekil 4. 85 Sosyal Bilgiler 7.sınıf ders kitaplarında (K5 ve K6) siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisindeki frekansları	81
Şekil 4. 86 K5 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, toplum, kültür) yer alışı (Azer, 2019, s. 33).	82
Şekil 4. 87 K5 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, coğrafi konum,) yer alışı (Azer, 2019, s. 93).....	82
Şekil 4. 88 K5 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (insan hakları) yer alışı (Azer, 2019, s. 95).	82
Şekil 4. 89 K5 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (savaş, insan hakları) yer alışı (Azer, 2019, s. 125).....	83
Şekil 4. 90 K6 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (terör) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 217).....	83
Şekil 4. 91 K6 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 220).	83
Şekil 4. 92 K6 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (ekonomik topluluklar) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 173).....	84
Şekil 4. 93 K6 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (azınlık) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 200).	84
Şekil 4. 94 Siyasi Coğrafya kazanımlarının sınıf düzeylerine göre dağılımı	84
Şekil 4. 95 Siyasi Coğrafya kavramlarının 5., 6. ve 7. Sınıf ders kitaplarındaki frekansları	85

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur. Kısaltmalar yazımında TDK yazım kılavuzundaki kısaltmalar dizini esas alınmalıdır.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AHA	American Historical Association / Amerikan Tarih Derneği
akt	aktaran
BM	Birleşmiş Milletler
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
NCSS	National Council for the Social Studies / Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi
NATO	North Atlantic Treaty Organization / Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
TİKA	Türk İş birliği ve Koordinasyon Ajansı
vb	ve benzeri
vd	ve diğerleri
vs	vesaire
YSK	Yüksek Seçim Kurulu

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Bu bölümde “Sosyal Bilgiler öğretim programlarındaki siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların ders kitaplarına yansımaları” adlı araştırmanın problemi, alt problemleri, amacı, önemi, sınırlılıkları, varsayımları ve tanımları yer almaktadır.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Sosyal bilgiler bireyin toplumsal varoluşunun gerçekleştirmesini sağlamak maksadıyla tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, felsefe, ekonomi, siyaset bilimi, hukuk gibi bilim dallarına ait konuların yanında vatandaşlık konularını da içeren öğrenme alanlarının konu veya ünitelerde birleştirildiği bir derstir. Bu ders aynı zamanda yukarıda sayılan bilimlerin konuların öznesi olan insanın sosyal ve fiziki çevresiyle ilişkisini geçmiş, bugün ve gelecek zamanı gözeterek öğrencilere aktarmayı amaçlar. Ders kitapları bu amaçlara hizmet eden araçlardır.

Bu araştırmanın temel problemi, 2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında yer alan siyasi coğrafya kazanımlarının ders kitaplarına ne ölçüde yansıtıldığını incelemektir. Araştırmada, siyasi coğrafya konularının ders kitaplarında metin, görsel ve değerlendirme soruları olarak ayrı ayrı nasıl yansıtıldığı değerlendirilmiştir. Ayrıca, bu değerlendirme 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını kapsamaktadır. Siyasi coğrafya öğrencilerin siyasal olayları, uluslararası ilişkileri ve coğrafi faktörler arasındaki ilişkileri anlamalarına yardımcı olan önemli bir disiplindir.

Bu bağlamda araştırmanın odak noktası, sosyal bilgiler öğretim programlarındaki siyasi coğrafya kazanımlarının ders kitaplarına yansımalarıdır. Bu problemi çözmek için mevcut öğretim programları ile ders kitaplarının içeriği arasındaki yansımaya incelenecektir. Bu analizler siyasi coğrafya konularının ders kitaplarına yansımalarının tespiti ve bu tespitler doğrultusunda öneriler geliştirmeye yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak bu araştırma Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitiminde siyasi coğrafya konularının ders kitaplarına yansımaları durumunu anlamaya ve geliştirmeye katkı sağlayacaktır. Araştırmanın bulguları, eğitimcilerin öğretim materyallerini gözden geçirmelerine ve bu konuların öğrencilere daha etkili bir şekilde aktarılmasını sağlamalarına yardımcı olması beklenmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN ALT PROBLEMLERİ

Yapılan araştırmada ana problemde hareketle aşığıdaki alt problemlere cevap aranmaktadır:

1- Sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımlar nelerdir?

2- Siyasi coğrafya kapsamına giren doğrudan ve dolaylı kavramlar nelerdir?

3- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 5.sınıf ders kitaplarına yansması nasıldır?

a- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 5.sınıf ders kitaplarına metin olarak yansması nasıldır?

b- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 5.sınıf ders kitaplarına görsel materyal olarak yansması nasıldır?

c- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 5.sınıf ders kitaplarına değerlendirme soruları olarak yansması nasıldır?

4- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitaplarına yansması nasıldır?

a- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitaplarına metin olarak yansması nasıldır?

b- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitaplarına görsel materyal olarak yansması nasıldır?

c- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitaplarına değerlendirme soruları olarak yansması nasıldır?

5- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 7.sınıf ders kitaplarına yansması nasıldır?

a- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 7.sınıf ders kitaplarına metin olarak yansması nasıldır?

b- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 7.sınıf ders kitaplarına görsel materyal olarak yansması nasıldır?

c- Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 7.sınıf ders kitaplarına değerlendirme soruları olarak yansması nasıldır?

6- Siyasi coğrafya kazanımlarının ve kavramlarının Sosyal bilgiler 5., 6., ve 7. sınıf ders kitaplarındaki frekanslarının karşılaştırılması.

1.3. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Sosyal bilgiler öğretim programlarındaki hedeflenen beceri ve kazanımlara bakıldığında görülür ki öğrencilerin iyi birer vatandaş olarak milli ve evrensel değerlere sahip, öğrendiklerini gerçek hayatta uygulayabilen, gelecek yaşantısına dair sağlıklı yol çözebilen bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için de sosyal bilim alanlarındaki üretilen bilgilerden yararlanılmaktadır. Tarih, coğrafya, hukuk, ekonomi, arkeoloji, sanat tarihi, sosyoloji ve felsefe gibi bilim alanları sosyal bilgiler dersinin ana unsurlarıdır.

Sosyal bilgiler dersinin önemli unsurlarından birisi olan coğrafya; insan ve mekân arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır. Fiziki ve beşerî unsurlar coğrafyada alt dallara ayrılarak daha ayrıntılı araştırma alanları oluşturulmuştur. Beşerî coğrafyanın alt dallarından olan siyasi coğrafya ise coğrafi faktörlerin siyasi kararlar ve olaylar üzerindeki etkisini, coğrafi prensipler çerçevesinde inceleyen bilim alanıdır.

Sosyal bilgiler öğretim programlarında beşerî coğrafya konularına ilişkin kazanımlar azımsanamayacak düzeydedir. Ülkemizde, sosyal bilgiler eğitimi araştırmaları incelendiğinde siyasi coğrafya kazanımları ile ilgili sınırlı sayıda araştırma yapıldığı görülmüştür. Bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında siyasi coğrafya konularının nasıl yer aldığını incelemektir. Araştırma, bu konuların metinler, görseller ve değerlendirme soruları olarak kitaplarda nasıl yansıtıldığını değerlendirmektedir. Bu çalışma, ders kitaplarının içeriğini daha iyi anlamamıza ve bu kitapların öğrencilere siyasi coğrafya konularını öğretmede ne kadar etkili olduğunu görmemize yardımcı olacaktır. Araştırmanın önemi, ders kitaplarının daha iyi hale getirilmesine ve öğrencilerin bu konuları daha iyi öğrenmesine katkı sağlamasıdır. Ayrıca, Türkiye'deki benzer çalışmalara katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Siyasi coğrafya, coğrafi faktörlerin siyasi otorite ve organizasyonların aldığı kararlar üzerindeki etkisini ve bu kararların coğrafi çevreye olan etkilerini inceleyen bir beşerî coğrafya alt disiplini. Bu alan, devletlerin oluşumu, sınırları, siyasi sistemleri ve faaliyetleri üzerinde coğrafi unsurların rolünü anlamayı amaçlar. Küreselleşen dünyada siyasi olayların karmaşıklığı ve coğrafi etmenlerin bu olaylara olan etkisi arttıkça, siyasi coğrafyanın önemi de giderek artmaktadır. Bu disiplinin sunduğu bilgiler, siyasi liderlerin daha bilinçli kararlar almalarına, uluslararası ilişkileri daha iyi anlamalarına ve küresel sorunlara çözümler geliştirmelerine katkı sağlayabilir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma;

1) MEB 2018 yılı sosyal bilgiler 5,6,7. Sınıf öğretim programları ile sınırlıdır.

2) 2018 yılı Sosyal Bilgiler programına göre hazırlanan, MEB, E Kare, ANADOL ve EKOYAY yayınevleri tarafından hazırlanmış, ortaokul sosyal bilgiler 5,6,7.sınıf ders kitapları ile sınırlıdır.

1.5. VARSAYIMLAR

- Veri toplama aracının araştırmanın amacını gerçekleştirmeyi sağlayacak yeterlilikte olduğu düşünülmektedir.
- Tüm Sosyal bilgiler ders kitaplarının içerisinde siyasi coğrafyaya ait kazanımları içeren konuların bulunduğu varsayılmaktadır.
- Araştırmada incelenen kitapların araştırma sonuçlarının genellenebilirliğini sağlayacak büyüklükte olduğu varsayılmaktadır.

1.6. TANIMLAR

Sosyal Bilgiler: Öğrencilerin toplumsal varlıklarını gerçekleştirebilmelerine yardımcı olmak amacıyla tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerle birlikte vatandaşlık bilgisi konularını bünyesinde toplayan bir derstir. İnsanın sosyal ve fiziksel çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği bir ilköğretim dersidir ve toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuştur (MEB, 2005: 51).

Öğretim Programı: Öğretilmesi amaçlanan ders ya da konuların hedefleri, yönergeleri ve ders gereçleri ile birlikte sıralanarak düzenlenmiş kılavuzlardır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2018).

Coğrafya: Mekânı, insan-mekân ilişkisini dağılışı (dikey-yatay-zamanda dağılışı), bağlantı (ilişki), karşılaştırma, nedensellik (sebe-sonuç) ilkeleri çerçevesinde araştıran açıklayan bilim dalıdır.

Siyasi coğrafya: Siyasi olayların, siyasi bölgelerin, devletlerin dağılışı, siyasi bakımdan önemi, yeryüzündeki siyasi olayların nerelerde yoğunlaştığı, bu yoğunlaşmada rol oynayan fiziki ve beşerî coğrafya unsurları ile bunların mekandaki karşılıklı ilişkilerini,

zamanla oluşan deęiřiklikleri, coğrafya biliminin prensipleriyle inceleyen coğrafya disiplindir (Göney, 1979'den sadeleřtirilerek).

Ders kitapları: Öğretim programında belirlenen öğrenme alanları ve kazanımlara uygun olarak her sınıf düzeyine göre hazırlanmış basılı materyallerdir. Bu kitaplar içerisinde görsel unsurlar, ölçme ve değerlendirme çalışmaları ile konuyu destekleyici edebi ürünler de bulunmaktadır (Öztürk Demirbaş ve Altunok, 2018, s.293).

Kazanım: Eğitimde öğrencilerin edinmesi beklenen bilgi, beceri veya anlayışı ifade eder. Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2020 yılında yayımladığı "Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Öğretim Programları" belgesine göre, kazanım, öğrencilerin ders veya dönem sonunda ulaşması gereken hedefleri tanımlar (MEB, 2020).

BÖLÜM II

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde öncelikle araştırmanın kavramsal çerçevesine, ardından araştırma konusuyla ilgili daha önce yapılan çalışmaların tanıtımına yer verilmiştir.

2.1. SOSYAL BİLGİLERİN ORTAYA ÇIKIŞI

Sosyal bilgilerin Sosyal bilgiler dersinin ismi ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya konulmuştur. İlk zamanlarda sosyal bilgilerin kapsamı ve tanımı üzerinde çalışmalar yapılırken, zamanla bu alanda materyal geliştirme, öğretmen eğitimi ve kurumsallaşma süreçleri yaşanmıştır. Türkiye'de ise sosyal bilgiler konuları, Cumhuriyet döneminden itibaren farklı derslerin içeriklerinde yer almakla birlikte, 1968 yılında bütünleştirilerek bir ders adı altında eğitim programına dahil edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal bilgilerin gelişimine bakıldığında, başlangıçta ders programlarının içeriğinde tarih konularının baskın olduğu ve ilerlemeci eğitim akımının etkisinin görüldüğü anlaşılmaktadır. Toplumda yaşanan değişimlerle birlikte, sosyal bilgilerin kapsamı da bu gelişmelere paralel olarak çeşitlenmiştir. "Sosyal bilgiler" terimi ilk kez 1916 yılında ABD'de bir komisyon tarafından kullanılmıştır. Sosyal bilgilerin ilk müfredatı, ağırlıklı olarak tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularını içermektedir. 1916'da Ulusal Eğitim Derneği'ne (National Education Association Commission) bağlı, farklı uzmanlık alanlarına sahip bilim insanlarından oluşan sosyal bilgiler komitesinin yayımladığı ilk raporda, sosyal bilgilerin içeriği "kurumlar, insan toplumunun gelişimi ve sosyal grupların üyesi olarak birey" üzerine odaklanmış ve "iyi vatandaş" yetiştirilmesi hedeflenmiştir (U.S. Bureau of Education, 1916; Aktaran: Martorella, Bear, & Bolick, 2002).

1916 yılında yayımlanan rapor, davranış bilimleri ile ilerlemeci eğitim akımının gelişimini de yansıtmaktadır. Raporda, Amerika Birleşik Devletleri'nde ve dünyada son 80 yılda yaşanan gelişmelerin genel çerçevesi çizilmiş ve sosyal bilgiler derslerinde yer alması gereken kavramların ölçütleri belirlenmiştir (Martorella, Bear & Bolick, 2002).

1921 yılında, Sosyal Bilgiler Öğretmenleri Ulusal Konseyi (National Council for the Social Studies, NCSS) sosyal bilgiler öğretmenleri ile ilgilenen bir mesleki organizasyon olarak kurulmuştur. NCSS, kuruluşundan sekiz yıl sonra "Sosyal Eğitim" (Social Education) dergisini yayınlamaya başlamış ve bu dergi sosyal bilgiler öğretmenlerine yönelik önemli bir kaynak olmuştur. Yaklaşık 50 yıl sonra, 1988 yılında ise ilköğretim seviyesini hedef alan

"Sosyal Bilgiler ve Genç Öğrenenler" (Social Studies and the Young Learner) dergisini yayınlamaya başlamıştır (Martorella, Bear & Bolick, 2002).

1930'lu yıllar ve I. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Amerika Birleşik Devletleri'nde eğitim ve sosyal bilgiler eğitimi daha çok ideolojik bir çerçeveye oturmuş, konu merkezli yaklaşımlar ön plana çıkmıştır. Bu dönemde sosyal bilgiler, daha çok tarihi olaylar ve sosyal sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır (Evans, 2004). II. Dünya Savaşı ile birlikte, sosyal bilgiler programları ağırlıklı olarak coğrafya ve savaş konularını içermiştir. Savaş sonrası dönemde ise kalıcı barışın sağlanması, çok kültürlülük ve kültürler arası eğitim gibi konular sosyal bilgiler programına dahil edilmiştir. Bu süreçte, sosyal bilgiler programı kapsamlı bir değerlendirmeye tabi tutulmuş ve savaş dönemiyle uyumlu olarak, programda etkili vatandaş yetiştirilmesi üzerinde durulması önerilmiştir (Evans, 2004).

1950'li yıllarda ise sosyal problemlere yönelik yaklaşımdan uzaklaşmış ve yeniden akademik disipline dönüş yaşanmıştır. Bu değişim, konu merkezli yaklaşımın okullarda ve toplumda bazı tartışmalara yol açması ve hoşnutsuzluk yaratması nedeniyle gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı öncesi dönemde konu merkezli ve problem çözmeye dayalı yaklaşımın zayıfladığı gözlemlenmektedir (Evans, 2004).

1990'lı yıllar, sosyal bilgiler alanında konu ve program önerilerinin tartışıldığı önemli bir dönem olmuştur. 1995'li yıllarda ise, alternatif konular ve modeller geliştirilmiştir. NCSS'yi de içeren bazı gruplar, sosyal bilgiler alanında ulusal standartlar ile ileri düzeyde öneri ve projeler sunmuşlardır (Martorella, Bear & Bolick, 2002). Amerika Birleşik Devletleri'nde sosyal bilgilerin ortaya çıkışı ve yayımlanan ilk rapor, dersin genel çerçevesinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, sosyal bilgiler dersinin çok geniş bir konu yelpazesini kapsaması, bu dersin disiplinler arası bir yapıda gelişmesine olanak tanımıştır. Türkiye'deki sosyal bilgilerin gelişimi de genel olarak Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sürece benzer veya paralel bir doğrultuda ilerlemiştir.

Türkiye'de sosyal bilgiler dersi, tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konuları çerçevesinde Cumhuriyet döneminden itibaren eğitim programlarında yer almıştır. Ancak sosyal bilgiler adıyla ve bütünlük bir program olarak ilk kez 1968 yılında uygulanmaya başlanmıştır. 1985, 1997, 2000 ve 2005 yıllarında ise bu programa çeşitli yenilikler ve revizyonlar getirilmiştir. 2005 yılı programı, öğrenci merkezli yapısı, yapılandırmacı yaklaşımı benimsemesi ve çeşitli sosyal bilim disiplinlerinin daha karmaşık ve entegre bir biçimde ele alınması nedeniyle önceki programlardan farklılaşmaktadır.

Türkiye’de sosyal bilgilerin gelişimi incelendiğinde, ilk adım 1913 yılında Fransa’dan esinlenerek yürürlüğe giren "Geçici İlköğretim Kanunu" ile atılmıştır. Bu dönemde yayımlanan ders programlarında, bugünkü sosyal bilgiler dersinin kapsamına giren tarih, coğrafya, musahabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniyye gibi dersler yer almaktadır. 1926 ve 1936 yıllarında uygulanan ilkokul programlarında da tarih, coğrafya ve yurt bilgisi dersleri yer almıştır ve bu içerik 1948 yılı programında da korunmuştur (Akyüz, 1999).

1962 yılında, tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında birleştirilmiş; ancak bu ders için ders kitapları yayımlanmamıştır. Öğretmenler, ellerinde bulunan tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi materyallerinden yararlanarak dersi yürütmüşlerdir. Türkiye’de "sosyal bilgiler" terimi çeşitli dönemlerde kullanılmış olsa da 1968 yılına kadar bu başlık altında resmi bir ders programına girmemiştir. 1968 yılında, tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konularını içeren ilk sosyal bilgiler ilkokul programı yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu program, 1968’den itibaren tüm ilkokullarda, 1975’ten itibaren ise ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır (Günden, 1995).

26 Nisan 1985 tarih ve 64 sayılı kararla ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi kaldırılmış ve 1985-1986 öğretim yılından itibaren "Milli Tarih", "Milli Coğrafya" ve "Vatandaşlık Bilgileri" olarak üç ayrı ders şeklinde yeniden düzenlenmiştir. 1968 yılında yürürlüğe giren sosyal bilgiler programı, 1990-1991 yıllarında yeni bir ilkokul programı olarak revize edilmiştir. 1968 programında yer alan bazı amaçlar 1977 programında değiştirilmiş, daha sonra 1990 programında yeniden düzenlenmiştir (Günden, 1995; Nalçacı, 2001).

1997 yılında Türkiye’de zorunlu eğitim süresinin sekiz yıla çıkarılması ile birlikte, 1998 yılında yeni bir sosyal bilgiler programı kabul edilmiştir. Bu program, ilköğretim 4. ve 7. sınıfları kapsamaktadır. Program, ilköğretimdeki müfredat tekrarını engellemeyi amaçlamış, ancak öğrenci merkezli bir yapıyı tam olarak sağlayamamıştır. Ders içeriği, tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisinde gereksiz ayrıntılara yer vermekteydi. Ayrıca, programda bazı önemli küresel konulara yer verilmemiştir; örneğin nüfus artışı, dünya kaynaklarının rasyonel kullanımı, doğal afetler ve küresel çevre kirliliği gibi konular programın eksik kalan başlıkları arasında yer almıştır. Bu program 2000 yılında yeniden gözden geçirilmiş ve pilot okullarda uygulanmaya başlanmıştır (Öztürk; Otluoğlu, 2002; Tebliğler Dergisi, 1998).

2004-2005 yıllarında 4. ve 5. sınıflarda, 2005-2006 yıllarında ise 6. ve 7. sınıflarda uygulanmaya başlanan yeni bir ilköğretim sosyal bilgiler programı hazırlanmıştır. Bu yeni program, yapılandırmacı yaklaşımı benimseyerek öğrenci merkezli bir yapıya dayanmaktadır ve önceki programlara kıyasla daha modern bir yapı sunmaktadır. 2005 yılı sosyal bilgiler programının vizyonu ise şöyle açıklanmıştır:

"21. yüzyılın çağdaş, Atatürk İlke ve İnkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış, insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı ve doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir" (MEB, 2005).

Sonuç olarak, sosyal bilgiler dersinin gelişimi hem Amerika Birleşik Devletleri'nde hem de Türkiye'de benzer bir evrim süreci izlemiştir. Amerika'da sosyal bilgiler terimi ve ders programlarının temelleri 1916 yılında atılmış, bu süreç ilerlemeci eğitim akımının etkisiyle genişleyerek disiplinler arası bir yapıya bürünmüştür. Türkiye'de ise sosyal bilgiler, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren farklı derslerde yer almış, 1968 yılında ise bütünleşik bir ders olarak eğitim programlarına dahil edilmiştir. Her iki ülkede de sosyal bilgiler eğitiminin temel amacı, bireylere tarih, coğrafya ve vatandaşlık gibi konularda bilgi kazandırmanın ötesine geçerek, iyi birer vatandaş yetiştirilmesini sağlamaktır. Türkiye'de 2005 yılında yapılan reformlar, öğrenci merkezli ve yapılandırmacı yaklaşımları benimseyerek modern bir sosyal bilgiler eğitimi vizyonu ortaya koymuştur. Bu vizyon hem akademik başarıyı hem de toplumsal sorumluluk bilincini geliştiren bir eğitim modeli sunmaktadır.

2.1.1. Sosyal Bilgiler Kavramı

Sosyal bilgilerin tanımı Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılı programında tanımı şu şekildedir: Bu ders, öğrencilerin toplumsal varlıklarını gerçekleştirebilmelerine yardımcı olmak amacıyla coğrafya, tarih, psikoloji, ekonomi, antropoloji, sosyoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimlerle birlikte vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan öğrenme alanlarını birleştirir. İnsanın sosyal ve fiziksel çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği bir ilköğretim dersidir ve toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuştur (MEB, 2005: 51). Tanımda da belirtildiği üzere

sosyal bilgilerin içerisinde coğrafya ve siyaset bilimleri yer almaktadır. Çalışmamızın problem cümlesinde yer alan siyasi coğrafya kavramları ve kazanımları bu çerçevede değerlendirilmektedir.

Sosyal bilgilerin amacı, katılımcı demokratik ve gençleri aktif vatandaşlar olmaya hazırlamak için "vatandaşlık eğitimi" aracılığıyla vatandaşlık bilinci ve sorumluluklarının öğrenilmesidir. Vatandaşlık eğitimi, öncelikle ailede başlayan ve okullarda devam eden bir süreçtir. Bu süreç, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi tanımlar ve hak ve sorumlulukların nasıl yerine getirileceği hakkında bilgi ve becerileri bireylere kazandırır (Akdağ ve Taşkaya, 2013). Vatandaşlık eğitimi, bireylerin devletlerin sınırlarını, yönetim biçimlerini ve uluslararası ilişkileri anlamalarını sağlar. Bu, gençlerin dünya üzerindeki siyasi sınırları tanımasını ve bu sınırların tarihsel ve güncel önemini kavramasını kolaylaştırır. Ayrıca, farklı yönetim biçimlerini ve demokrasinin işleyişini öğrenerek, kendi ülkelerindeki ve diğer ülkelerdeki siyasi sistemleri karşılaştırma becerisi kazandırır. Bu bağlamda vatandaşlık eğitimi verilirken birçok siyasi coğrafya kavramı ve kazanımlarından yararlanmak gerekmektedir.

Sosyal bilgiler dersinin amacı, öğrencilerin etkili bir sosyal kişilik geliştirmelerine sağlamaktır. Sosyal kişiliği gelişmiş bir birey, yaşadığı toplumun kültürünü tanıyan, sorumluluklarının farkında olan, birlikte yaşama ve iş birliği yapma becerilerini geliştiren, iyi sosyal ilişkiler kurabilen, ülkenin tarihindeki olaylar ve kahramanları bilen bir kişidir. (Khan ve Nadeem 2020). Sosyal bilgiler dersi, bireylerin sosyal kişiliklerini geliştirirken, siyasi coğrafyanın temel unsurlarını anlamalarını da sağlar. Siyasi coğrafya, bir ülkenin siyasi yapısını, yönetim biçimlerini ve bu yapıların toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini inceleyen bir alandır. Öğrencilerin yaşadıkları toplumun kültürünü tanımaları, bu bağlamda, coğrafi unsurların nasıl şekillendiğini ve toplumları nasıl etkilediğini anlamalarına yardımcı olur.

Sosyal bilgiler eğitimi, öğrencilerin insanlık durumunu çağdaş, tarihsel, sosyal, politik, ekonomik ve kültürel bağlamlarında anlayabilmeleri ve bu anlayışları eyleme geçirebilmeleri için gerekli olan sosyal bilimsel içeriği ve süreçleri sağlar. Aynı zamanda, sosyal bilgiler eğitimi, öğrencilerin başarılı bir vatandaş olabilmeleri için de önemlidir. (Ross, 2020). Öğrenciler, coğrafi faktörlerin siyasi sınırlar, ulusal kimlik ve vatandaşlık üzerindeki etkilerini anlamakla kalmaz, aynı zamanda küresel etkileşimler, kaynak dağılımı ve sosyal adalet konularında eleştirel düşünme becerileri geliştirirler. Bu sayede, toplumsal

yapıları daha iyi kavrayarak bilinçli ve etkin vatandaşlar olma yolunda önemli bir adım atarlar.

Dynneson ve Gross (1999) "Ortaöğretim Sosyal Bilgiler için Etkili Öğretim Tasarımı" adlı makalede, sosyal bilgilerin genel öğretim hedefleri belirtilmiştir. Bu hedeflerin ilk ve en önemli amacı, öğrencileri değişen dünyaya hazırlamaktır. Dünya nüfusunun hızla artması ve ortaya çıkan sorunlar, vatandaşları bu değişikliklere uyum sağlamaya hazırlamanın önemini artırmaktadır. Bu nedenle, sosyal bilgiler öğrencileri bu değişikliklere nispeten kolaylıkla uyum sağlayacak şekilde eğitmektedir. Sosyal bilgilerin ikinci temel hedefi ise, öğrencilerin bakış açılarını ve devlete, topluma, ulusa ve dünyaya ilişkin anlayışlarını genişletmektir. Sosyal bilgiler, problem çözme dersi olarak öğrencilerin içinde yaşadıkları toplum ve çevrelerindeki dünyada neler olduğu hakkında ilgili bilgilerle donatıldığında bu anlayışları geliştirebilmektedir. Sosyal bilgilerin diğer bir hedefi, öğrencilerin kişisel ve toplumsal yaşamlarında ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmalarını sağlamaktır. Bu amaçla, sosyal bilgiler öğrencilere gereksinim duyacakları bilgi ve becerileri öğretir ve onları gelecekteki yaşamlarında başarılı olmalarına yardımcı olacak şekilde hazırlar. Özetle, Dynneson ve Gross'un (1999) belirttiği gibi, sosyal bilgilerin temel amaçlarından biri öğrencileri değişen dünyaya hazırlamak ve topluma, devlete, ulusa ve dünyaya ilişkin anlayışlarını genişletmektir. Sosyal bilgiler, öğrencilere ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri ve yetenekleri öğretmek ve gelecekteki yaşamlarında başarılı olmalarına yardımcı olmak için kullanılan önemli bir araçtır.

Şimşek (2016) sosyal bilgilerin, "İyi bir vatandaş olarak evrensel ve milli değerlere sahip olma, programda belirlenmiş olan becerileri gerçek hayatta uygulama kabiliyetine sahip olma, farklı bilim dallarından edinilen bilgilerle gelecekteki yaşamına dair sağlıklı bir yol çizme yeteneğine sahip bireyler yetiştirme amacıyla geliştirilmiş, kendini yenileyebilen, dinamik ve kompleks bir çalışma alanı" olduğunu belirtmektedir (Şimşek 2016: 3). Dönmez (2003) ise sosyal bilgileri, "Dünyadaki olayların neden-sonuç ilişkileriyle açıklanması, bireylerin vatandaşlık hak ve sorumluluklarını ortaya koyarak insanın geçmiş, gelecek ve bugünü ile iletişimini ortaya koyan bilgiler" olarak tanımlamaktadır (Dönmez 2003: 31). Şimşek'in vurguladığı gibi, sosyal bilgiler, bireylerin evrensel ve milli değerlere sahip olarak iyi bir vatandaş olmalarını hedeflerken, bu değerlerin coğrafi ve siyasi bağlamda nasıl şekillendiğini anlamalarına da yardımcı olur. Dünya olaylarının neden-sonuç ilişkileri üzerinden bireylerin siyasi haklarını ve sorumluluklarını kavramalarını sağlarken, bu süreçte coğrafi faktörlerin rolünü de gözler önüne serer. Dolayısıyla, sosyal bilgiler eğitimi,

öğrencilerin siyasi coğrafyayı anlamalarını ve toplumsal olaylarla etkileşim kurarak bilinçli birer vatandaş olmalarını teşvik eder.

Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin toplum içinde uyumlu bir yaşam sürmelerine ve bilgili bireyler olarak yetişmelerine yardımcı olan kritik bir derstir (Shamsi, 2004). Bu derste, öğrencilerin sosyal açıdan gelişmelerine büyük önem verilmektedir. Ayrıca, değişen koşullarda etkin kararlar alabilmeleri ve problemleri çözebilmeleri için sosyal bilimlerden gelen bilgilerle vatandaşlık bilincini aşlamayı hedeflemektedir (Öztürk, 2012). Sosyal bilgiler dersi, öğrencilere sosyal bilimlerin araçlarını kullanarak etkin düşünme ve hareket etme becerileri kazandırmayı amaçlar. Sosyal bilgiler, insanları ve yaşamlarını konu alan geniş bir alan olarak tanımlanabilir. Bu alanda, tarih ve coğrafya gibi disiplinler arası bir yaklaşım benimsenir ve çeşitli disiplinlerin bilgi ve yöntemlerinin entegre edildiği çok disiplinli bir alan olarak kabul edilir (Doğanay, 2002). Doğanay'ın belirttiği gibi, sosyal bilgiler tarih ve coğrafya gibi disiplinler arası bir yaklaşım benimseyerek, insanları ve yaşamlarını anlamaya yönelik geniş bir perspektif sunar. Bu bağlamda, coğrafyanın rolü, toplumların politik yapılarının ve ilişkilerinin coğrafi unsurlarla nasıl şekillendiğini anlamalarına yardımcı olur. Dolayısıyla, sosyal bilgiler eğitimi, öğrencilerin çok disiplinli bir bakış açısıyla dünyayı değerlendirmelerini ve siyasi coğrafya açısından bilinçli bireyler olmalarını teşvik eder.

2.1.2. Sosyal Bilgiler Coğrafya ve Siyasi Coğrafya İlişkisi

Sosyal bilgiler, bireylerin toplumsal varlıklarını anlamalarına ve bu varlıklarını geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla, farklı disiplinlerin bir araya geldiği kapsamlı bir öğrenme alanıdır. Bu alan, coğrafya, tarih, sosyoloji, ekonomi, psikoloji, felsefe, antropoloji, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri kapsamakta ve aynı zamanda vatandaşlık bilgisi konularını da içermektedir. Sosyal bilgiler dersi, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle olan etkileşimlerini geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında inceleyerek, bireylerin toplumsal kimliklerini ve bilinçlerini şekillendirmelerine olanak tanır. Bu ders, toplu öğretim anlayışıyla öğrencilere farklı bakış açıları kazandırmayı hedefler ve bu sayede öğrenme sürecini daha zengin ve anlamlı hale getirir (MEB, 2005: 51).

Coğrafya, mekânı ve insan-mekân ilişkisini derinlemesine araştıran bir bilim dalıdır. Bu disiplin, fiziki ve beşerî unsurların dağılışını, bunlar arasındaki etkileşimleri ve neden-sonuç ilişkilerini inceleyerek, insan toplumlarının mekân üzerindeki varlıklarını anlamaya çalışır. Coğrafyanın incelenmesi, doğal kaynakların, iklim koşullarının, toprak yapısının ve

coğrafi konumun toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarını nasıl şekillendirdiğini açığa çıkarır. Örneğin, bir ülkenin coğrafi konumu, komşu ülkelerle olan siyasi ilişkilerini etkileyerek dış politikasını belirlemede önemli bir rol oynar. Bunun yanı sıra, coğrafi faktörler, yerleşim alanlarının gelişiminde, tarım ve sanayi faaliyetlerinin yönlendirilmesinde belirleyici unsurlardır.

Siyasi coğrafya ise, coğrafyanın siyasi boyutunu ele alarak, siyasi olayların, devletlerin dağılımını ve bu dağılımın tarihsel, kültürel ve ekonomik nedenlerini inceler. Siyasi coğrafya, yeryüzündeki siyasi olayların mekân üzerindeki yoğunlaşmasını ve bu yoğunlaşmada rol oynayan fiziki ve beşerî unsurların karşılıklı ilişkilerini detaylı bir şekilde araştırır. Bu disiplin, devletlerin sınırlarının belirlenmesinden, uluslararası ilişkilerin gelişimine kadar geniş bir yelpazede olayları analiz eder (Göney, 1979). Siyasi coğrafya, aynı zamanda savaşların, mülteci akınlarının, doğal afetlerin ve çevresel değişimlerin siyasi etkilerini de inceleyerek, toplumsal dinamiklerin ve siyasi kararların arka planında yatan coğrafi gerçekleri ortaya koyar.

Sosyal bilgiler dersi ile coğrafya ve siyasi coğrafya arasındaki ilişki, eğitim alanında oldukça önemlidir. Coğrafya, sosyal bilgilerin temel yapı taşlarından birini oluşturur, çünkü insanların yaşadığı mekânlar, toplumların sosyal yapıları üzerinde derin etkiler bırakır. Coğrafi faktörler, bireylerin ekonomik faaliyetlerini, sosyal ilişkilerini ve kültürel pratiklerini şekillendiren önemli unsurlardır. Örneğin, bir bölgedeki doğal kaynaklar, o bölgedeki ekonomik faaliyetlerin gelişimini belirlerken, iklim koşulları ve coğrafi konumlar, bireylerin yaşam biçimlerini ve sosyal normlarını etkileyebilir.

Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının ele alınması, öğrencilere coğrafi faktörlerin toplumsal ve siyasi yapı üzerindeki etkilerini anlama fırsatı sunar. Bu sayede öğrenciler, coğrafyanın sadece bir mekân bilgisi olmadığını, aynı zamanda bireylerin ve toplumların yaşamlarını şekillendiren dinamik bir disiplin olduğunu kavrayabilirler.

Siyasi coğrafya konularının sosyal bilgiler dersinde işlenmesi, öğrencilere dünya üzerindeki siyasi yapıları, uluslararası ilişkileri ve devletler arası dinamikleri anlama noktasında önemli bir araç sağlar. Öğrenciler, coğrafi faktörlerin siyasi kararlar üzerindeki etkisini anlayarak, küresel olayların arka planında yatan coğrafi ve tarihsel nedenleri sorgulayabilirler. Bu bağlamda, öğrencilere coğrafya ile siyasi olaylar arasındaki ilişkiyi anlamaları için çeşitli vaka çalışmaları ve güncel olaylar üzerinden analiz yapma fırsatları

sunulmalıdır. Böylece öğrenciler, uluslararası ilişkilerin karmaşıklığını kavrayarak, kendi toplumsal bilinçlerini geliştirirler.

Sonuç olarak, sosyal bilgiler dersi, coğrafya ve siyasi coğrafya bilgilerini bir araya getirerek öğrencilere hem coğrafi hem de siyasi bir perspektif sunar. Bu, öğrencilerin dünya üzerindeki toplumsal ve siyasi yapıları anlamalarına, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine ve kendi toplumsal varlıklarını gerçekleştirmelerine önemli katkılarda bulunur. Disiplinler arası bir yaklaşım benimseyen sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin farklı bakış açıları ile olayları değerlendirebilmelerini ve toplumsal dinamikleri anlamalarını sağlarken, aynı zamanda onları daha bilinçli ve sorumlu bireyler haline getirir. Bu nedenle, sosyal bilgiler eğitimi, bireylerin toplumsal hayata aktif katılımlarını sağlamak için hayati öneme sahiptir.

2.2. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE METİN GÖRSEL MATERYAL VE DEĞERLENDİRME SORULARININ KULLANIMI

Bu bölümde sosyal bilgiler dersi, sosyal bilgiler ders kitaplarında metin, görsel ve değerlendirme soruları kullanımı ve bunların öneminden bahsedilecektir. Aynı zamanda sosyal bilgiler programı ve siyasi coğrafya ilişkisi irdelenecektir.

2.2.1. Sosyal Bilgiler Dersi

Sosyal Bilgiler Dersi, ilkokul 4. sınıf ile ortaokul 5, 6 ve 7. sınıfların haftalık ders programlarında üç ders saati olarak bulunmaktadır. Bu ders, temel olarak hak ve sorumluluklarını bilen, karşılaştıkları sorunlara en uygun çözümleri üretebilen, yaşamlarının her alanında aktif ve üretken olan, demokratik Türk vatandaşları yetiştirmeyi hedeflemektedir (Akdağ, 2009; Akpınar ve Kaymakçı, 2012; Hayırsever, 2010; Kılıçoğlu, 2014). Sönmez (2005), sosyal bilgiler dersini, toplumsal gerçeklerle bağlantı kurma süreci olarak tanımlarken, Kabapınar (2014), sosyal bilimlerin tarih, coğrafya, psikoloji, antropoloji ve sosyoloji gibi dallarının pedagojik bir anlayışla öğrenciler için sadeleştirilmiş hali olarak tanımlamaktadır. Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS) (1994) ise sosyal bilgileri, öğrencilerin vatandaşlık becerilerini kazanmalarını ve geliştirmelerini sağlamak amacıyla sosyal ve beşerî bilimlerin birleşiminden doğan disiplinler arası bir alan olarak tanımlamaktadır. Sosyal bilgiler öğretiminin ana amacı, kültürel çeşitliliği tanıyan ve benimseyen, günümüzün birbirine bağımlı dünyasında, yerel, bölgesel, ulusal ve küresel sorunlar hakkında toplumun yararı ve mutluluğu için bilgiye dayalı rasyonel kararlar alabilen demokratik toplumun vatandaşları olarak genç nesilleri yetiştirmektir. Stanley ve Nelson

(1986), sosyal bilgiler eğitimini "zaman ve mekân içerisindeki tüm insan faaliyetlerinin incelenmesi" olarak tanımlayarak, bu dersin bireylerin yaşamlarını etkileyebilecek geniş kapsamlı bir ders olduğunu vurgulamışlardır. Çatak'ın (2016) belirttiği üzere, Sosyal Bilgiler dersinin Türk eğitim sistemindeki gelişimi, 1926 yılında "Yurt Bilgisi" adıyla programa dahil edilmesiyle başlamış, 1962 yılında "Tarih", "Coğrafya" ve "Yurttaşlık Bilgisi" derslerinin birleştirilerek "Toplum ve Ülke İncelemeleri", 1968 yılında ise "Sosyal Bilgiler" adını almıştır. 1985-86 eğitim öğretim döneminde "Milli Tarih", "Milli Coğrafya" ve "Vatandaşlık Bilgisi" olarak üç ayrı ders haline getirilmiştir. Sosyal Bilgiler, bağımsız bir ders olarak ilk kez 1968 yılında yayımlanan eğitim programında yer almıştır (Kan, 2010; Çatak, 2016). 1997 yılında yeniden tek bir ders olarak "Sosyal Bilgiler" adını almış ve bu isimle devam etmektedir. Sosyal bilgiler dersi öğretim programı, 1968 yılından itibaren çeşitli değişiklikler ve gelişimlerle 1998, 2005, 2017 ve 2018 yıllarında uygulanmıştır. Türk eğitim sistemindeki değişim ve gelişmelerden sosyal bilgiler dersi de etkilenmiş, yeni anlayışlar doğrultusunda bazen gelişme, bazen ise sadece değişim göstermiştir. Özellikle son yıllarda benimsenen ilerlemeci eğitim felsefesi ile öğretim programları, öğrencileri merkeze alan, öğretmenin rehberliğinde, öğrencilerin gerçek yaşamla ilgili öğrenme deneyimleri kazanmalarını ve problem çözme başta olmak üzere temel becerileri edinmelerini amaçlayan yapılandırmacı yaklaşıma dayalı olarak geliştirilmiştir (Arslan, 2009; İlhan Beyaztaş, Kaptı ve Senemoğlu, 2013).

2.2.2. Sosyal Bilgiler Programında Siyasi Coğrafya

Öğretim programı, belirli bilgi kategorilerinden oluşan ve bazı okullarda beceri ve uygulamaya ağırlık veren, bilgi ve becerilerin eğitim programının amaçları doğrultusunda ve planlı bir şekilde kazandırılmasına yönelik bir yapı olarak tanımlanır (Varış, 1988: 18). Demirel'e (2015) göre ise öğretim programı, bireylere okulda veya okul dışında bir dersin öğrenme ve öğretmeye dair tüm etkinliklerinin oluşturulduğu bir yaşantılar düzenidir. İstenilen insan tipi ve buna bağlı olarak kazanılması gereken bilgi ve beceriler, programlar aracılığıyla kazandırılmaktadır. Öğrenme ve öğretme yaşantıları, eğitim ve öğretim programlarında dört ana boyut etrafında şekillenir: hedefler, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme. Diğer yandan, Demeuse ve Strauven'e (2016: 4) göre, bir eğitim programı şematik olarak üç boyut veya bileşen etrafında şekillenir: amaçlar, bu amaçların gerçekleştirilmesine yönelik öğrenme-öğretme süreçleri ve amaçlara ulaşılma derecesini belirlemeye yönelik sınav durumları.

Siyasi coğrafya, siyasal olguların düzeni ve dağılımının, toplum ve kültürün diğer mekânsal parçaları üzerindeki etkileriyle birlikte incelenmesidir. Ülke içi sınırlardan uluslararası sınırlara kadar çizilen sınırlar, siyasal kültürü yansıtmaktadır. Siyasi coğrafyanın beşerî coğrafyanın alt disiplini olarak metodolojik nitelik kazanması, 18. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Siyasi coğrafyanın, devlet ile devletin kurulu olduğu yer arasındaki ilişkiyi araştırdığı bilinmektedir. Devletin meydana gelebilmesi için, bir siyasi organizasyonu oluşturan nüfus kitlesi ve bu nüfusun ortak değerlerini paylaştığı bir toprak parçasına sahip olması gerekmektedir. Siyasi coğrafya, insan tarafından oluşturulan siyasal organizasyonlar ve siyasal faaliyetlerin coğrafi faktörlerle olan ilişkilerini incelemektedir (Akengin, 2015).

Sosyal Bilgiler Programı, öğrencilere tarih, coğrafya, ekonomi ve vatandaşlık bilgisi gibi çeşitli disiplinlerde temel bilgiler sunar. Beşerî coğrafyanın alt dallarından birisi olan Siyasi coğrafya, bu programın önemli bir bileşenlerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Program, öğrencilerin dünya üzerindeki siyasi sınırları, devletlerin coğrafi özelliklerini ve uluslararası ilişkilerin coğrafi boyutlarını öğrenmelerini hedefler. Bu bilgiler, öğrencilerin küresel olayları ve bu olayların coğrafi etkilerini daha iyi anlamalarını sağlar. Siyasi coğrafya, Sosyal Bilgiler Programı'nda önemli bir yer tutar ve öğrencilere dünya üzerindeki siyasi ve coğrafi dinamikleri anlama fırsatı sunar. Bu disiplin, öğrencilerin analitik düşünme becerilerini geliştirirken, küresel farkındalıklarını artırır ve onları daha bilinçli vatandaşlar olmaya yönlendirir. Sosyal Bilgiler Programı'nın siyasi coğrafya konularını kapsamaması, eğitim sürecinin zenginleşmesine ve öğrencilerin daha kapsamlı bir dünya görüşü kazanmalarına katkıda bulunur.

2.2.3. Sosyal Bilgiler Dersinde Metin Kullanımı ve Önemi

Ders kitabı, yazılı ve basılı gereçler arasında yer alan ve öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden bir çalışma materyalidir. Metinden öğrenme sürecinde ders kitabı, özellikle önemli bir rol oynar. Öğretimde metnin rolüne ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, metin okurun veya öğrencinin gelişimini ve değişimini sağlayan dinamik güçlerdir. Başka bir bakış açısına göre ise, metin daha çok ezberlenir ve bu ezberleme süreci öğrenci-öğretmen etkileşimini yönlendirir. Bu yaklaşımda öğrenciler, metni yorumsuz bir şekilde olduğu gibi öğrenmeye çalışırlar. Diğer bir görüş ise, metin okumanın öğretimde bir yardımcı olduğu ve etkileşimli bir yapıya sahip olduğunu savunur. Bu bakış açısına göre, okur metinden anlam oluşturmak için geçmiş bilgilerini ve yaşantılarını kullanır (Alvermann, 1989: 142).

Sosyal Bilgiler dersinde metin kullanımı, öğrencilerin bilgi edinme ve bilişsel beceriler geliştirme süreçlerinde kritik bir rol oynar. Metinler, tarih, coğrafya, ekonomi ve sosyoloji gibi çeşitli disiplinlere ait bilgileri sistematik ve yapılandırılmış bir biçimde sunar. Bu sayede öğrenciler, karmaşık kavramları anlama ve analiz etme imkânı bulurlar. Metinlerin incelenmesi, eleştirel düşünme, analitik beceriler ve problem çözme yeteneklerinin gelişimini teşvik eder. Sosyal Bilgiler dersinde metinler, öğrencilerin olaylar ve olgular arasındaki ilişkileri keşfetmelerini ve bu bağlantıları anlamlandırmalarını sağlar. Bu süreç, daha derinlemesine ve anlamlı öğrenme deneyimlerini destekler. Dolayısıyla, metinlerin dikkatli seçimi ve pedagojik amaçlarla etkin kullanımı, öğrencilerin akademik başarılarını artırmaya katkı sağlar.

2.2.4. Sosyal Bilgiler Dersinde Görsel Materyal Kullanımı ve Önemi

Görsel materyaller, metindeki yazılı anlatımı destekleyen, içeriğin anlaşılmasını kolaylaştıran ve okuyucuyu görsel olarak düşündüren unsurlardan oluşur. Bu unsurlar arasında resimler, grafikler, diyagramlar, tablolar, haritalar ve ağ çizelgeleri gibi öğeler bulunur. Görsel materyallerin etkililiği, onları kullanan kişilerin kişilik özelliklerinden etkilenir. Ayrıca, görsel materyali kullananların önceki bilgileri de bu materyallerden yararlanma derecesini etkiler. Örneğin, metin içerisinde verilen haritalar, öğrenmeyi geliştirebilir; okuyucunun içerikle ilgili ön bilgisi varsa, haritanın etkisi daha da artar (Schwartz ve ark., 1998).

Sosyal Bilgiler dersinde görsel materyallerin kullanımı, öğrenme sürecinin etkinliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Görsel materyaller, soyut kavramların somutlaştırılmasına yardımcı olarak öğrencilerin bu kavramları daha iyi anlamalarını sağlar. Haritalar, grafikler, fotoğraflar ve tablolar gibi görseller, bilgilerin görsel temsilini sunarak öğrencilerin bilişsel yükünü azaltır ve bilgiyi daha kolay işlemelerini mümkün kılar. Araştırmalar, görsel materyallerin hafızada daha uzun süre saklandığını ve öğrenilen bilgilerin kalıcılığını artırdığını göstermektedir. Görseller, öğrencilerin dikkatini çekerek motivasyonu artırmakta ve öğrenmeye olan ilgiyi canlı tutmaktadır. Ayrıca, görsel materyallerin analizi ve yorumu, öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine olanak tanır. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler dersinde görsel materyallerin kullanımı, pedagojik açıdan önemli bir strateji olarak değerlendirilmelidir.

2.2.5. Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlendirme Soruları Kullanımı ve Önemi

Öğrencilerin programlarda belirlenen kazanımlara ulaşmasında ders kitaplarının rolü büyük bir öneme sahiptir. Ders kitabının kolay ulaşılabilir olması, tüm öğrenciler tarafından yaygın bir şekilde kullanılabilmesi, temalara uygun metinlerden oluşması, öğrenci seviyesine uygunluğu, görsel zenginliği, öğrenci çalışma kitabıyla uyumu ve içerdiği ölçme-değerlendirme bölümleriyle önemi daha da artmaktadır. Öğrenme-öğretme sürecinde gerçekleştirilen etkinliklerde belirlenen hedeflere ulaşma durumu, kullanılan araçların, seçilen yöntemlerin, tekniklerin ve öğretim stillerinin uygun ve verimli olup olmadığı, kitaplarda bulunan ölçme-değerlendirme bölümleri ve öğretmenlerin uyguladığı diğer değerlendirme çalışmalarıyla belirlenir. Öğrenme-öğretme çalışmalarını verimli hale getirmek, öğrencilerin belirlenen kazanımları daha kolay edinmelerini sağlamak ve kazanımlara ulaşma düzeyini belirleyerek sürece yön vermek için etkinlik içi ve tema sonu ölçme değerlendirme çalışmalarını aşağıda sıralanan ölçme değerlendirmenin genel amaçlarını göz önünde bulundurarak yürütmek gerekmektedir:

- Öğrencileri tanımak ve bireysel farklılıklarını belirlemek.
- Gelecekteki öğrenme sürecini planlamak ve öğrenme-öğretme sürecine yön vermek.
- Öğrencilerin anlamada zorlandıkları alanları ve zayıf yönlerini tespit etmek.
- Öğrencilerin ne anladığını ve ne yapabildiğini keşfetmelerine yardımcı olmak.
- Öğrencilerin gelişim düzeylerini ve başarılarını belirlemek.
- Öğrencileri ilgi ve yeteneklerine göre yönlendirmek (Göçer, 2007).

Sosyal Bilgiler dersinde değerlendirme sorularının kullanımı, eğitim sürecinin verimliliğini ve etkililiğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Değerlendirme soruları, öğrencilerin öğrenme hedeflerine ne ölçüde ulaştığını belirlemek ve kavramsal eksiklikleri tespit etmek için kullanılır. Bu sorular, öğrencilerin bilişsel düzeylerini ölçerken aynı zamanda eleştirel düşünme, analiz etme ve problem çözme yeteneklerini geliştirmeye yardımcı olur. Açık uçlu sorular, öğrencilerin düşünme süreçlerini ve bilgi derinliklerini ifade etmelerini sağlayarak öğretmenlere ayrıntılı geri bildirim sunar. Araştırmalar, düzenli ve çeşitli değerlendirme sorularının, öğrenme motivasyonunu artırdığını ve öğrencilerin derse olan ilgisini canlı tuttuğunu göstermektedir. Bu nedenle, Sosyal Bilgiler dersinde değerlendirme sorularının bilimsel ve sistematik bir şekilde kullanılması, pedagojik açıdan büyük önem taşımakta ve öğrenme-öğretme sürecinin kalitesini yükseltmektedir.

2.3. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİNDE MATERYAL OLARAK DERS KİTAPLARI

Sosyal bilgiler öğretmenleri genellikle ders kitaplarına güvenmekte ve bu kitapların çeşitli bilgi yapılarını düzenlemelerine yardımcı olmaktadır. Ancak, öğretmenler genellikle kaynakları ve sınıf içi öğrenme etkinliklerinin kapsamını genişletmeyi reddetmektedirler. Bu genişlemenin sınıf yönetimini zorlaştıracığı endişesiyle sık sık bu tür yeniliklere karşı çıkmaktadırlar. Sosyal bilgiler öğretmenleri, yenilikçi uygulamaların kendi meslektaşları, öğrencileri, okul yöneticileri ve velilerle olan çalışma ilişkilerini zorlayabileceğinin farkında oldukları için bu konuda dikkatli davranmaktadırlar. Bu nedenlerle, öğretmenler genellikle derslerinde farklı ve çeşitli kaynakları kullanmaktan kaçınılmaktadırlar (Kincheloe, 2001).

Sosyal bilimlerde, ders kitapları öğretme ve öğrenme süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır (Abdelraheem ve Al-Rabani, 2005). Ders kitapları, sadece bilgi ve gerçekleri aktarmakla kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin sosyal bilimlerin kavramlarını ve değerlerini anlamalarına ve günlük yaşamdaki önemini kavramalarına da katkı sağlayabilir. Sosyal bilgiler ders kitapları, öğrencilere temel insan ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların nasıl karşılandığını öğretmek suretiyle, yakın çevrelerini tanımalarına, sağlıklı ilişkiler kurmalarına ve ekonomik yeterlilikleriyle ilgili bilgi, beceri ve tutum geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bir ders kitabının etkili olabilmesi için fiziksel özelliklerin yanı sıra eğitsel özelliklere (hedefler, içerik, öğrenme-öğretme süreci, değerlendirme), görsel tasarım ve dil ve anlatım özelliklerine de dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu süreçte kullanılan araç gereçler arasında, diğer derslerde olduğu gibi kitapların önemli bir yeri bulunmaktadır.

Sosyal bilgiler ders kitapları, geçmişten bugüne ve geleceğe dair konuları, gelenekleri, değerleri, rolleri ve grupları içeren olayları kapsmalıdır. Yanpar ve Yıldırım (1999)'ın belirttiği gibi, bu kitaplar pozitif ve negatif özellikleri dengeleyen bir yaklaşım sergilemelidir. Tarih konuları öğrencilere geçmişte öğrenme fırsatı sunarken, coğrafya konuları öğrencilerin yaşadıkları çevreyi tanımalarına yardımcı olur. Psikoloji konuları öğrencilerin ihtiyaç ve isteklerini fark etmelerine, sosyoloji konuları ise topluma uyum sağlamalarına yardımcı olur. Antropoloji konuları kültürün hayatlarını nasıl şekillendirdiğini fark etmelerine imkân tanırken, siyaset bilimi konuları diğerleri üzerindeki etkileri anlamalarına ve ekonomi konuları ekonomik açıdan nasıl desteklendiklerini öğrenmelerine yardımcı olur (Safran ve Ata, 2003).

Fraser (1995), sosyal bilgiler öğretmenlerine ders kitabı seçiminde aşağıdaki soruları yanıtlamalarını ve bu unsurlara özen göstermelerini tavsiye etmektedir:

1. Kitap, hangi sosyal bilgiler öğrenme hedeflerine uygun olarak hazırlandı?
2. Kitap, hangi sosyal bilgiler kavramlarını içeriyor ve bu kavramlar öğrenciler tarafından anlaşılır bir şekilde sunuluyor mu?
3. Kitap, öğrencilerin öğrenme stillerine uygun bir şekilde tasarlanmış mı? Örneğin, görsel öğeler, örnekler ve uygulamalı etkinlikler içeriyor mu?
4. Kitap, kültürel farklılıkları dikkate alarak hazırlanmış mı? Farklı kültürlerden örnekler veriyor mu?
5. Kitap, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacak fırsatlar sunuyor mu?
6. Kitap, öğrencilerin toplumsal sorunlar hakkında düşünmelerine ve tartışmalarına olanak tanıyan içerikler barındırıyor mu?
7. Kitap, öğrencilerin kendilerine, başkalarına ve dünyaya dair anlamlı bağlantılar kurmalarını sağlayacak fırsatlar sunuyor mu?
8. Kitap, öğrencilerin öğrenme sürecinde aktif bir rol almalarını teşvik eden etkinlikler içeriyor mu?
9. Kitap, öğrencilerin sosyal bilgiler konularına ilgi duymalarını ve bu konular hakkında daha fazla öğrenme isteklerini artıracak şekilde tasarlanmış mı?
10. Kitap, öğrencilerin dünya görüşlerini genişletmelerine ve farklı perspektiflerden bakabilme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olacak fırsatlar sunuyor mu?

Bu sorular, öğretmenlerin sosyal bilgiler ders kitabı seçiminde daha bilinçli olmalarına imkân verecektir.

2.3.1. Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ders Kitaplarının Yeri ve Önemi

Ders kitapları eğitim açısından kullanım kolaylığı sağlayan bir öğretim aracıdır. Bu kitaplar bilgilerin dolaysız olarak aktarılmasına olanak tanır ve her zaman başvurulabilir. Ayrıca, sözel öğretimdeki boşlukları da doldurabilirler (Kılıç ve Seven, 2002). Ders kitaplarının oluşturulması, ayrıntılı ve uzun bir süreci gerektirir. Mükemmel ve ideal bir ders kitabı hazırlamak için, ön hazırlık aşamasının yanı sıra kapsamlı bir literatür taraması

yapılmalı ve ilgili kişi ve kurumlarla temas kurulmalıdır. Bu sürecin, alanında uzman bireyler tarafından yürütülmesi büyük önem taşır (Gülersoy, 2013).

Her yıl dünya genelinde birçok ders kitabı basılmakta ve yayıncılar arasında yoğun bir rekabet yaşanmaktadır. Bu durum, öğretmenlere geniş bir seçenek yelpazesi sunmakla birlikte, bazen öğretmenlerin yayıncıların sunduğu seçenekler arasında karar vermek zorunda kalmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda, öğretmenlerin kendi ders kitaplarını hazırlama veya öğrencileri için en uygun olanı seçme konusunda derinlemesine araştırma yapma imkanının genellikle sınırlı olduğu görülmektedir (İnal, 2006). Eğitim sürecinde ders kitaplarının öğretmenler ve öğrenciler açısından olumlu katkı sağlayabilmesi için doğru kitabın seçilmesi büyük önem taşır. Ders kitapları, etkili bir kaynak olabilmek adına belirli niteliklere sahip olmalıdır.

Ders kitaplarının öğrenme sürecine birçok fayda sağladığı bilinmektedir. Hutchinson ve Torres (1994), eğitim programlarında değişiklikler yapıldığında, ders kitaplarının öğretmenlere kolaylık sağladığını ve destek sunduğunu ifade etmiştir. Çoğu öğretmen, ders kitaplarının yararlı materyaller olduğunu ve öğretim sürecinde kendilerine destek olduğunu belirtmektedir. Ancak, öğrencilerin karmaşık öğrenme sürecinde rehberlik edecek uygun ders kitapları, öğrenmenin daha etkili olmasını sağlar. Bir ders kitabı, öğretmenin çalışmalarını destekleyerek öğrencilerin daha fazla bilgi edinmelerine ve öğrendiklerini gözden geçirmelerine yardımcı olur. Bu nedenle, ders kitapları hem öğretmenlere hem de öğrencilere bir öğretim ve öğrenme yapısı sunar, metodolojik destek sağlar ve gözden geçirme ile hazırlık yapma fırsatları verir (McGrath, 2002).

Mithanks ve Grmek (2020) tarafından belirtildiği gibi, iyi yazılmış bir ders kitabı, öğrenciler arasında problem çözme yeteneğini geliştirebilir ve yansıtıcı düşünmeyi teşvik edebilir (Mithanks ve Grmek, 2020). Kalıpcı'nın (2008) ifade ettiği gibi, öğretim sürecinin görsel öğelerle desteklenmesi, sunumların daha etkili hale gelmesini sağlar. Ayrıca, geri bildirimler aracılığıyla öğrencilerin öğrenilen içeriği gözden geçirmelerine ve bağımsız öğrenmeyi desteklemelerine yardımcı olur. Öğrencilerin farklı açılardan olaylara bakmalarını sağlayarak eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine yardımcı olur ve etkinlikler aracılığıyla eğlenerek öğrenmelerine olanak tanır. Ünite sonlarında yer alan değerlendirme bölümleri sayesinde öğrenciler kendilerini değerlendirebilirler ve problemleri anlama ve çözme becerilerini geliştirebilirler (Kalıpcı, 2008). Mithans ve Gremek (2020) tarafından ifade edildiği gibi, öğrencileri öğrenmeye teşvik eden öğrenme kaynakları ve içeriklerinin sağlanması, öğrenme sürecinde önemli bir rol oynar. Bu kaynaklar ayrıca,

bağımsız öğrenmeyi desteklemek ve öğrenilen içeriğin pekiştirilmesini sağlamak için de kullanılabilirler (Mithans ve Gremek, 2020). Ders kitapları öğrenci öğrenme fırsatlarını büyük ölçüde olumlu yönde etkiler. Bu kaynaklar, öğrencilere yeni bilgiler sunmanın yanı sıra, bu bilgilerin anlaşılmasına ve uygulanmasına yardımcı olur. Ayrıca, ders kitapları, öğrencilerin kendi başlarına çalışmalarını kolaylaştırır ve bağımsız öğrenmeyi teşvik eder. Bu nedenle, ders kitapları öğrencilerin öğrenme sürecinde önemli bir rol oynarlar (Törnroos, 2005). Öğrenme fırsatı, bir konu üzerinde harcanan toplam etkili öğrenme süresini ifade eder. Bu süre, öğretmenin konuyu doğrudan öğrettiği zaman dilimi ile öğrencilerin konunun öğrenme içeriğini çalıştığı zamanı kapsar. Ayrıca, öğrencilerin kullanabileceği öğrenme materyalleri de bu sürece dahildir. Ders kitapları, öğretmenlerin öğrenme materyalleri ve didaktik ipuçları sağlaması nedeniyle öğrenme fırsatını etkileme potansiyeline sahiptir. (Nicol ve Crespo, 2006). Öğretmenler tüm derslerinde aynı kitabı kullandıklarında, öğrenciler aynı materyal ve içerikle ders çalışırlar. Bu durum ölçme ve değerlendirme sürecinde kolaylık sağlar, çünkü öğretmenler öğrencilerini benzer şekilde test edebilirler (Nilsson, 2006). Ders kitapları öğrencilerin bireysel, eğitimsel, sosyal ve ekonomik açılardan da katkı sağlarlar. Ders kitapları, sözlü öğretimdeki eksiklikleri ve boşlukları gidererek öğrencilerin konular ve bilgiler arasında bağlantı kurmalarına yardımcı olurlar. Ayrıca, öğrencilerin öğrendiklerini gözden geçirmelerine olanak sağlayarak öğrenme sürecine katkıda bulunurlar (Şahin, 2004). Düzenli ve sistematik olarak hazırlanan ders kitapları, öğrencilerin bilgiye daha kolay erişmelerine ve kitaba daha kısa sürede uyum sağlamalarına yardımcı olur. Ayrıca, öğrencilerin derslere hazırlıklı gelmeleri, grup çalışmalarından yararlanmaları ve bilgiye daha ayrıntılı olarak erişebilmeleri gibi avantajları da vardır (Küçükahmet, 2002). Öğrencilerin birçokları ders kitaplarını sevdikleri için, bölüm sonunda kitabı tamamladıklarında başarılı olduklarını hissederler. Bu durum, öğrencileri olumlu yönde teşvik eder (Nilsson, 2006). Ders kitapları, öğretim programlarında belirtilen öğrenme hedeflerinin gerçekleştirilmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Bu kitaplar, öğrencilere öğrenme sürecinde, öğretmenlere ise öğretme sürecinde kaynak sağlamaktadır. Ayrıca, öğretim programına uygun olarak hangi bilgilerin öğretileceği ve öğrenileceği de ders kitapları aracılığıyla belirlenmektedir. Bu sayede, ders kitapları öğretim programlarının ve okulların amaçlarını gerçekleştirmelerine yardımcı olmaktadır (Tertemiz vd., 2011). Bu nedenle, ders kitapları genellikle zorunlu öğretim programlarına uygun bir şekilde hazırlanarak eğitim materyali olarak kullanılmaktadır (Ersoy ve Şahin, 2012). Ders kitapları, öğretim programına uygun olarak hazırlanır ve dersin ana hatları bu kitaplarda yer alır. Bu sayede öğretmen, öğrencilere sunulacak içeriğin sınırı ve derinliği konusunda fikir sahibi

olur. Ayrıca, ders kitapları öğretmenlere, dersleri planlama, öğretim yöntemleri ve öğretim yardımcılarını seçimi konusunda da yardımcı olur (Haulle ve Kabelege, 2021). Smart ve Jagannathan (2018) ayrıca, ders kitaplarının öğrenme girdilerini iyileştirerek öğrenme çıktılarını artırmada etkili olduğunu belirtmiştir. Ders kitapları, ülkenin her köşesine yayılarak öğretmenler, öğrenciler ve veliler tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca, eğitimdeki diğer kritik girdilere, örneğin hizmet öncesi ve hizmet içi öğretmen eğitime, okul denetimine ve öğrenci değerlendirmesine de rehberlik edebilirler. Doğru bir şekilde tasarlanmış bir ders kitabının içeriği, sınıfta etkileşimli ve verimli bir öğrenme süreci sağlamak için iyi bir pedagojiye rehberlik edebilir ve öğrencileri teşvik edebilir (Smart ve Jagannathan, 2018). Ders kitabı, öğrencilerin ihtiyaçlarını belirleyen ve diğer ilgili kişilerin katılımını ve önerilerini içeren bir öğretim programı geliştirme sürecini kapsar (Wen-Cheng, 2011). Bu nedenle, bir ders kitabı, öğretme ve öğrenme sürecinde hem öğretmenlere hem de öğrencilere rehberlik ederek artan eğitim kazanımları için yardımcı bir kaynak olabilir.

Günümüzde, ders kitapları öğretim sürecinde temel bilgi kaynaklarıdır ve öğrencilerin önceden belirlenmiş hedeflere ve kazanımlara ulaşmalarına yardımcı olurlar. Ders kitapları öğretmenler ve öğrenciler için son derece yararlı bir araçtır.

2.4. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, çalışmanın konusuyla ilgili alan yazında yer alan araştırmalara yer verilmiştir. Yapılan çalışmaların kapsamı kısaca ele alınmıştır. Literatür incelendiğinde, doğrudan siyasi coğrafya ile sosyal bilgiler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, bu bölümde çalışmanın yöntemi ve konusuyla ilişkili olabileceği düşünülen araştırmalara yer verilmiştir.

2.4.1. Konu ile İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

KURT, E. (2023) *2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Sosyal Beceri Açısından İncelenmesi* başlığını taşıyan çalışma bir yüksek lisans tezidir. Çalışma, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'nın Sosyal Beceriler Açısından İncelenmesi konusunu ele almaktadır. Bu yüksek lisans tezi, ilkökul düzeyinde öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmede önemli bir araç olan ders kitaplarının etkinliğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmanın odak noktası, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve bu programa uygun olarak hazırlanan 2021-2022 eğitim öğretim yılında kullanılan ilkökul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabının sosyal beceriler açısından incelenmesidir. Veriler, doküman incelemesi yöntemi kullanılarak

betimsel bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, programdaki özel amaçlar, temel beceriler, değerler eğitimi, öğrenme alanları, 4. sınıf kazanımları ve bu kazanımlar doğrultusunda hazırlanan ders kitabının metinleri, görselleri, etkinlikleri ve soruları, sosyal beceriler kapsamında çeşitli becerileri içermektedir. Özellikle ilk kazandırılacak beceriler, grup çalışması becerileri, plan yapma ve problem çözme becerileri vurgulanmıştır. Ayrıca duygusal beceriler ve saldırgan davranışlarla başa çıkma becerileri de dikkat çekmektedir.

KANDEMİR, E. (2023) *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Kavram Öğretim Uygulamaları Açısından İncelenmesi ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kavram Öğretim Uygulamalarına Yönelik Görüşleri* başlığını taşıyan çalışma bir yüksek lisans tezidir. Bu araştırma, nitel araştırma yaklaşımlarından özel durum çalışması ile desenlenmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında kavram öğretim uygulamalarından hangilerinin yer aldığı ve ders kitaplarında bu uygulamalarının kullanılma yoğunluğunu tespit etmek; sosyal bilgiler öğretmenlerinin kavram öğretim uygulamaları arasında sayılanlardan hangilerini kullandıklarını ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırma 2021-2022 eğitim öğretim döneminde yapılmıştır. Araştırmanın veri kaynağını sosyal bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları oluşturmaktadır. Çalışmanın sonucunda Sosyal bilgiler öğretmenleri genel olarak ders kitabını kavram öğretim uygulamaları açısından yetersiz bulmakta bu nedenle kitapta yer alan kavram öğretim uygulamalarının sayısının artırılması gerektiğini savunmaktadır.

ELBAY, S. (2023) *Sosyal Bilgiler Kazanımlarının ve Ders Kitaplarındaki Soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Değerlendirilmesi* başlığını taşıyan çalışma bir yüksek lisans tezidir. Bu araştırma, özel durum çalışması olarak nitel araştırma yaklaşımıyla tasarlanmıştır. Temel amaç, sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan kavram öğretim uygulamalarını belirlemek ve bu uygulamaların kullanım sıklığını değerlendirmektir. Ayrıca, sosyal bilgiler öğretmenlerinin hangi kavram öğretim uygulamalarını kullandıklarını ortaya çıkarmak da hedeflenmektedir. Araştırma, 2021-2022 eğitim öğretim döneminde gerçekleştirilmiştir ve veri kaynağı olarak sosyal bilgiler 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, sosyal bilgiler öğretmenleri genellikle ders kitaplarının kavram öğretim uygulamaları açısından yetersiz olduğunu düşünmektedirler. Bu nedenle, ders kitaplarında yer alan kavram öğretim uygulamalarının sayısının artırılması gerektiği savunulmaktadır.

YİĞİT, Ö.F. (2022) *Günümüz Dünya Sorunları Karşısında Sosyal Bilgiler Öğretimi: Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İncelenmesi* başlığını taşıyan çalışma bir yüksek lisans

tezidir. Araştırmanın amacı, sosyal bilgiler ders kitaplarında günümüz dünya sorunları ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin sınıf seviyelerine göre nasıl ele alındığını belirlemektir. Bu doğrultuda yapılan araştırma, günümüz dünyasındaki sorunlar karşısında eğitim paydaşlarında farkındalık oluşturmayı hedeflemektedir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerine dayalı olarak yapılandırılmıştır ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, incelenen tüm sosyal bilgiler ders kitaplarının günümüz dünya sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerileri konusunda yeterli içeriğe sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

AKENGİN, H. (2022). Yaptığı *An Assessment Of The Use Of Cartoons In Political Geography And Geopolitics (Karikatürlerin Politik Coğrafya ve Jeopolitikte Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme)* başlığını taşıyan çalışma bir makaledir. Araştırma nitel araştırma tekniğine göre tasarlanmıştır. Çalışmada kamuoyuna jeopolitik konularla ilgili mesajlar iletmek amacıyla karikatürlerin kullanımını incelemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, altı farklı örnek üzerinde detaylı bir analiz gerçekleştirilmiştir.

CEVİZ, N.B. (2021) *2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Düzeyinin İncelenmesi* başlığını taşıyan çalışma bir yüksek lisans tezidir. Araştırmanın amacı, 2018 sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin ilköğretim sosyal bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarına ne ölçüde yansıtıldığını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden tekil tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 2018 sosyal bilgiler öğretim programı tarafından vurgulanan değerlerin ders kitabına yansıma düzeyiyle uyumlu olduğu görülmüştür. Ancak, 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" öğrenme alanında "dayanışma" değerinin yeterince yansıtılmadığı, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise aynı öğrenme alanında "vatanseverlik ve doğal çevreye duyarlılık" değerlerinin eksik olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında "Birey ve Toplum" öğrenme alanında "sorumluluk", "Kültür ve Miras" öğrenme alanında "estetik", "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanında "dürüstlük", "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanında "barış", ve "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanında "saygı" değerlerinin ders kitabına yansıma düzeyinin yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

TEKİN, A. (2021) *"Batıya Doğru Akan Nehir" İsimli Belgeselin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kazanımları Açısından İncelenmesi* başlığını taşıyan çalışma bir yüksek lisans tezidir. Bu çalışmada nitel araştırma türlerinden betimsel analiz kullanılmıştır. Çalışmada, "Batıya Doğru Akan Nehir" adlı belgeselin yirmi bölümü, 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal

Bilgiler dersi kazanımları doğrultusunda incelenmiştir. Belgeselin bölümlerinin incelenmesi sonucunda, bölümlerin genel olarak Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (SBÖP) ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Ancak bazı bölümlerde kazanımların daha az işlendiği ve bu nedenle bu bölümlerin kullanılabilirlik seviyesinin düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

YAŞAR, A., ve AKENGİN, H. (2020) *Siyasi Coğrafya Literatürü Üzerine Bir Değerlendirme* başlığını taşıyan çalışma bir kitap bölümüdür. Çalışmada Türkiye'de "siyasi coğrafya" alanında yapılan araştırmalar ve yayınlar incelenmiş, bu alandaki gelişme, değişim ve çeşitlenme süreçleri vurgulanmıştır. Literatür taraması ve analizine dayalı olarak yapılan çalışmada, bir yandan çalışmalar kronolojik olarak ele alınırken, diğer yandan da yapılan yayınların içerik ve kapsamı üzerinde durulmuştur.

EŞMEKAYA, O. (2019) yaptığı yüksek lisans çalışmasında *Siyasi Coğrafya Öğretimi Açısından Örnek Bir İnceleme: Belen Geçidi* başlığını taşıyan çalışma bir yüksek lisans tezidir. Bu araştırmada, Belen Geçidi ve çevresinin coğrafi özellikleri siyasi coğrafya perspektifiyle değerlendirilmiştir. Nitel araştırma deseni kullanılarak yapılan çalışmada, doküman ve saha analizi yöntemleri benimsenmiştir. Araştırmanın temel amacı, Belen Geçidi'nin coğrafi özelliklerinin siyasi coğrafya açısından incelenmesidir.

TUFAN S. (2019) *2018 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 4-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ekonomi Okuryazarlığı* başlığını taşıyan çalışma bir yüksek lisans tezidir. Bu araştırmada doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Tarama modeli ve betimsel analiz basamakları kullanılarak elde edilen bulgular düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada literatür incelenmiş ve ilköğretim düzeyine uygun 218 kavram belirlenmiştir. Bu belirlenen kavramların, 2018 tarihli Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve bu programa uygun olarak hazırlanan ders kitaplarında yer alıp almadığı analiz edilmiştir. Analiz sürecinde, tarama modelinin doğası gereği Sosyal Bilgiler öğretim programının temel bölümleri ve ders kazanımları ile Sosyal Bilgiler ders kitaplarının ekonomi okuryazarlığı açısından incelenmiştir. Elde edilen verilere göre, Sosyal Bilgiler öğretim programı ders kitaplarında ekonomi okuryazarlığı ile ilgili bazı kavramlara (örneğin kredi kartı gibi) yeterince yer verilmediği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, program ve ders kitaplarında ekonomi okuryazarlığına ait bazı kavramların, becerilerin ve değerlerin daha fazla vurgulanması gerektiği sonucuna varılmıştır.

ÖZTOPAL, S. (2017) *Lise Coğrafya Dersi Öğretim Programındaki Siyasi Coğrafya Konularına İlişkin Öğrenci Başarılarının ve Tutumlarının Değerlendirilmesi* başlığını

taşıyan çalışma bir yüksek lisans tezidir. Araştırmada Coğrafya Dersi Öğretim Programı'nda yer alan siyasi coğrafya konularına ilişkin öğrenci başarılarının ve tutumlarının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Nitel durum çalışması modelinde yapılan bu araştırma, 2018-2019 eğitim öğretim yılında gerçekleştirilmiştir ve çalışma grubunu farklı okul türlerinde görev yapan 20 coğrafya öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre, lise öğrencilerinin genel olarak siyasi coğrafyaya ilgi gösterdiği ve bu konularda yüksek başarı gösterdiği tespit edilmiştir.

RATHER, Z. A. (2017) çalışmasında, sosyal bilimler ders kitaplarının etkin kullanımının önemi vurgulanmıştır. Ders kitapları, müfredatın bir parçası olarak öğrencilere tarih, toplumsal kurallar ve kültürel normlar hakkında temel bilgiler sunar. Ancak, Jammu ve Keşmir'deki sosyal bilimler ders kitaplarının, öğrencilerin aktif katılımını teşvik eden formatlar yerine, genellikle basit anlatımlar içerdiği belirtilmiştir. Bu durum, öğrencilerin eleştirel düşünme ve aktif öğrenme becerilerinin gelişimini engellemektedir. Dr. Rather, ders kitaplarının daha etkileşimli ve katılımcı bir formatta sunulmasının eğitimdeki kalitenin artırılmasına katkı sağlayacağını savunmaktadır.

DENİZ, T. (2010) *Buluş Yoluyla Öğretim Yaklaşımının Siyasi Coğrafya Konularının Öğretiminde Öğrenci Başarısına Etkisi* başlığını taşıyan çalışma bir doktora tezidir. Çalışmada, "Buluş Yoluyla Öğretim Yaklaşımı" ile hazırlanan programın etkilerini değerlendirmek amacıyla, bu öğretim yöntemini alan öğrenci grubu ile bu yöntemi almayan öğrenci grubunun puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmada deney ve kontrol gruplu bir deneysel desen kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, coğrafya konularının öğretiminde buluş yoluyla öğretim yaklaşımının öğrencilerde anlamlı ve uzun süreli öğrenmeyi sağladığı, eleştirel, sezgisel ve yaratıcı düşünme ile tümevarım gibi zihinsel becerileri olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. Ayrıca, bu yaklaşımın öğrencilerde çıkarımlarda bulunma, yorumlama, sorgulama, analiz etme ve ilişkilendirme gibi bilgi, beceri, tutum ve davranışları geliştirdiği ve öğrenci başarısını artırdığı sonucuna varılmıştır.

Al-Jarf (2003) tarafından yapılan çalışma, Singapur ortaöğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında küresel temaların ne kadar yer aldığını incelemiştir. Çalışmada, ders kitaplarının %33'ünün küresel temalara ayrıldığı, geri kalan %67'sinin ise yerel konulara odaklandığı tespit edilmiştir. Farklı sınıflar için hazırlanan ders kitaplarında küresel temaların oranları değişiklik göstermektedir. Ortaokul birinci sınıf ders kitaplarının %16'sı, ikinci sınıf kitaplarının %1,5'i, üçüncü sınıf kitaplarının %65'i ve dördüncü sınıf kitaplarının %39,5'i

küresel temaları içermektedir. Bu bulgular, Singapur'daki ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının küresel farkındalık geliştirme konusunda önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca, bu sonuçlar Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerde sosyal bilgiler derslerine küresel boyutun entegre edilmesine yönelik çalışmalara paralellik göstermektedir.

Yukarıda bahsedilen yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde inceleme konularının; siyasi coğrafya literatür taraması, siyasi coğrafya öğretimi, karikatür kullanımı, lise coğrafya dersi öğretim programları, öğrenme yöntemleri açısından siyasi coğrafya, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki değerlendirme soruları Bloom taksonomisine göre incelenmesi, sosyal bilgiler program kazanımlarının incelenmesi, sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyal beceri açısından incelenmesi, kavram öğretim uygulamaları, günümüz dünya sorunlarının ders kitaplarında yer alma düzeyi, değerlerin ders kitaplarına yansımaları ve ekonomi okuryazarlığı gibi konuların incelediği tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde doğrudan siyasi coğrafya kazanımlarının tespiti ve ders kitaplarına yansımalarına yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır.

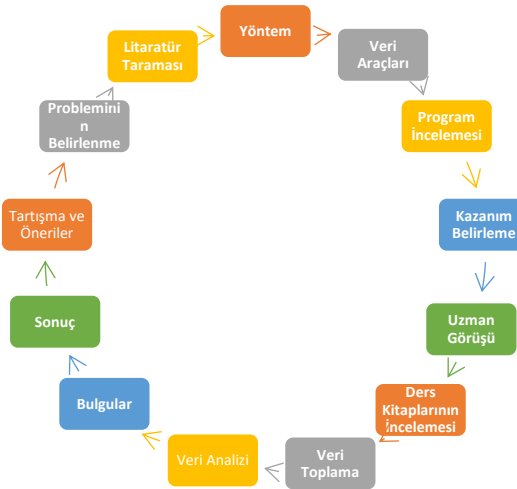
BÖLÜM III

3.YÖNTEM

Bu bölümde ilk olarak araştırmanın modeli hakkında bilgi verilmiş olup ardından araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araç ve teknikleri hakkındaki bilgiler ele alınarak açıklanmıştır.

3.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Doküman analizi, belgesel tarama olarak da bilinen bir yöntemle, mevcut kayıt ve belgelerin incelenmesi yoluyla veri elde etmeyi amaçlamaktadır. Bu süreç, belirli bir hedef doğrultusunda kaynakları bulmayı, okumayı, not almayı ve değerlendirmeyi içerir (Karasar, 2005). Başka bir deyişle, doküman analizi, basılı ve dijital (bilgisayar destekli ve internet erişimli) materyallerin gözden geçirilmesi ve değerlendirilmesi aşamalarını kapsar (Bowen, 2009). Ayrıca, araştırılmak istenen konu veya olgularla ilgili bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesi olarak da tanımlanabilir (Yıldırım & Şimşek, 2013). Bu analiz süreci, resmi veya özel kayıtların toplanması, sistematik bir şekilde incelenmesi ve değerlendirilmesini de içerir (Ekiz, 2015). Diğer bir tanıma göre, doküman analizi, birincil veri kaynağı olarak çeşitli yazılı metinlerin toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analiz edilmesi olarak tanımlanabilir (O’Leary, 2017). Kısacası, araştırma konusu hakkında diğer bireyler veya kurumlar tarafından üretilmiş, hazırlanmış veya oluşturulmuş çeşitli yazılı materyallerin toplanması ve incelenmesi, doküman analizi olarak kabul edilir (Seyidoğlu, 2016). Bu çalışmada, sosyal bilgiler öğretim programlarındaki siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların ders kitaplarına yansımalarını tespit etmek amacıyla nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi deseni kullanılmıştır.

Şekil 3. 1 Araştırma süreci

Şekil 3.1 incelendiğinde araştırma süreci araştırma probleminin belirlenmesi ile başlamıştır. Akabinde kitap, makale, tez incelemesi, öğretim programlarının incelenmesi ve ders kitaplarının incelenmesiyle devam etmiştir. Çalışmanın devamında araştırmanın yöntemi ve veri araçları belirlenmiştir. Bu süreç tamamlandıktan sosyal bilgiler öğretim programı incelenmiş ve program içerisinde yer alan beşerî coğrafya kazanımları ve bu beşerî coğrafya kazanımları içerisinde yer alan siyasi coğrafya ile ilgili kazanımlar tespit edilmiştir. Bu kazanımların tespitinde bir yüksek lisans çalışması olan “*Ortaokul düzeyinde kazandırılması hedeflenen beşerî coğrafya kavramlarının belirlenmesi ve kavramların öğretilme düzeyi: Kırşehir örneği*” yararlanılmıştır. Kazanımlar belirlendikten sonra üç uzaman görüşü alınarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Siyasi coğrafya kavramları tespit edilirken eğitim fakültelerinden halihazırda okutulmakta olan siyasi coğrafya kitapları incelenmiş ve bu inceleme sonucunda siyasi coğrafya ile ilgili olduğu düşünülen kavramlar belirlenmiştir. Tespit edilen bu kavramlar üç uzman görüşü alınarak süzgeçten geçirilmiş ve siyasi coğrafya ile ilgili olmadığı düşünülen kavramlar uzman görüşleri doğrultusunda listeden çıkarılmıştır. Daha sonra da siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı ilgilendiren kavramların tespiti konusunda da uzman görüşleri doğrultusunda alınmıştır. İncelenen kitaplar bu kavram tablosu dikkate alınarak detaylı bir incelemeye tabi tutulmuş ve veriler toplanmıştır. Bulgular kısmı tamamlandıktan sonra sonuç ve öneriler kısmının tamamlanması ile çalışma sonlandırılmıştır.

3.2. VERİ KAYNAKLARI

Nitel araştırma, görüşme, gözlem ve doküman incelemesi gibi yöntemlerle nitel veri toplama sürecidir. Bu süreçte, olayların ve algıların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulması hedeflenir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Bu çalışmada veriler iki ana kaynaktan elde edilmiştir. Bunlardan birincisi 2018 yılı Millî Eğitim Bakanlığı sosyal bilgiler öğretim programıdır. Bu programdan siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların tespiti yapılmıştır. İkinci ana kaynak ise ders kitaplarıdır. Söz konusu ders kitapları 2018 sosyal bilgiler öğretim programına göre hazırlanan basılı materyallerdir. Bu çerçevede incelenen kitaplar 2019 yılı basımlı, MEB tarafından hazırlanmış, 5., 6. ve 7. Sınıf ders kitapları, 2018 yılı basımlı, E Kare Yayıncılık tarafından hazırlanmış 5. Sınıf ders kitabı, 2021 yılı basımlı, ANADOL Yayıncılık tarafından hazırlanmış 6. Sınıf ders kitabı ve 2019 yılı basımlı, EKOYAY Yayıncılık tarafından hazırlanmış 7. Sınıf ders kitabıdır. Aşağıdaki tabloda taranan kitapların sınıf düzeyleri, kitap isimleri, yazarları, basım yılları, yayın evleri, sayfa sayıları ve basım yerleri gösterilmiştir (Tablo 3.1).

Tablo 3. 1 Sosyal Bilgiler Programı (2018) Doğrultusunda Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitapları

Sınıf	Kitap Adı	Yazar	Basım Yılı	Yayınevi	Sayfa Sayısı	Basım Yeri
5. Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı	Salim Açıkgöz	2019	E Kare Yayıncılık	180	Ankara
6. Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı	Erhan Şahin	2021	ANADOL Yayıncılık	188	Ankara
7.sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı	Hikmet Azer	2019	EKOYAY Yayıncılık	152	Ankara
5. Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5 Ders Kitabı	Ömer Faruk Evirgen Jülide Özkan Suna Öztürk	2019	MEB Yayınları	103	Ankara
6. Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6 Ders Kitabı	Cengiz Yıldırım Fatih Kaplan Hayriye Kuru Mukaddes Yılmaz	2019	MEB Yayıncılık	177	Ankara
7.sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7 Ders Kitabı	Öznur Açıl Hİlya Güvenç Ayşegül Hayta Sezcan Kılıç	2019	MEB Yayıncılık	143	Ankara

Yazım içerisinde, taranan kitapların hangisi olduğunun daha kolay anlaşılması ve okumayı kolaylaştırmak için, her bir kitaba özel kodlar verilmiştir. Bu kodlar aşağıda (Tablo 3.2) gösterilmiştir.

Tablo 3. 2 Araştırmada İncelenen Ders Kitaplarının Kodları

Sınıf	Kitap Adı	Yazar	Kod
5. Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı	Salim Açıkgöz	K1
5. Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı	Ömer Faruk Evirgen Jülide Özkan Suna Öztürk	K2
6. Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6. sınıf Ders Kitabı	Erhan Şahin	K3
6. Sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı	Cengiz Yıldırım Fatih Kaplan Hayriye Kuru Mukaddes Yılmaz	K4
7.sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı	Hikmet Azer	K5
7.sınıf	Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı	Öznur Açıl Hilya Güvenç Ayşegül Hayta Sezcan Kılıç	K6

İlerleyen bölümlerde kitaplar anılırken yazımın anlaşılabilirliğini artırmak ve okuma sürecini kolaylaştırmak amacıyla Tablo 3.2'de verilen kodlar kullanılacaktır.

3.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Araştırma kapsamında öncelikle ana problem, "Sosyal bilgiler öğretim programlarındaki siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların ders kitaplarına yansımaları" olarak belirlenmiştir. Ana problemin ardından alt problemler belirlenmiştir.

MEB 2018 sosyal bilgiler öğretim programından siyasi coğrafya kazanımları tespit edilerek; kazanımda geçen kavramlar için üç uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı ilgilendiren kavramlar uzman görüşleri doğrultusunda belirlenmiştir. Bu kavramlar doğrudan ve dolaylı kavramlar olarak gruplanıp tablolaştırılmıştır. İncelenecek kitaplar, doküman analizine tabi tutulmuştur. İnceleme sırasında, bu kavramların kitaplara metin, görsel ve değerlendirme soruları olarak nasıl yansıdığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Ardından kazanım ve kavramların kitaplardaki frekansları karşılaştırılmıştır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Bu araştırmada elde edilen bulgular, betimsel analiz kullanılarak çözümlenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Betimsel analiz, araştırılan konuyu ve bu konuya bağlı unsurları doğrudan değişiklik yapmadan gözlemleyip sunmaya dayanan bilimsel bir araçtır (Karasar, 2015). Sosyal Bilgiler öğretim programında bulunan siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların doğrudan ve dolaylı ilgilendiren siyasi coğrafya kavramları esas alınarak ders kitapları incelenmiştir. Bu kavramlar Tablo 4.2’de verilmiştir. 5., 6., ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının içeriği metin, görsel materyaller ve değerlendirme soruları olarak gruplandırılmıştır. Ders kitaplarındaki ünitelerin konu anlatım metinleri, okuma parçaları, gazete haberleri, ağ içerikleri metin olarak nitelendirilmiş ve incelenmiştir. Kitaplarda metin içerisinden yer alan kavramlar öncelikle tek tek tespiti yapılmış ve kitaplara dijital ortamda işaretlenmiştir daha sonra belirlenen kavramlar metin içerisindeki anlamları da dikkate alınarak siyasi coğrafya ile ilişkili olup olmadığı tespit edilmiştir. Siyasi coğrafya ile ilişkili olanlar frekanslara dahil edilmiştir. Bu belirleme sırasında uzmanlardan görüş alınmaya devam edilmiştir. Ders kitaplarındaki konu başında yer alan “hazırlık bölümü soruları” ile konu sonunda bulunan “yorumlama ve çıkarım soruları” değerlendirme soruları olarak kabul edilip tarama yapılmıştır. Değerlendirme soruları içerisinde yer alan kavramlarda metin içerisindeki kavramlara benzer şekilde tespit yapıp frekanslara eklenmiştir. Görsel materyal olarak tespitinde ise kitaplarda yer alan görsel materyallerin tamamı taranmış, görsel materyal içerisinde ve açıklama kısmında yer alan ifadelerde dikkate alınarak tarama yapılmıştır. Görsellerin içerisinde meclis, oy sandığı, uluslararası kuruluş logo ve amblemleri, siyasi haritalar, bayraklar, siyasi kurum ve kuruluşlar, siyasi kültür fotoğrafları uzman görüşleri alınarak siyasi coğrafya ile ilişkili olduğu tespit edilip frekanslara dahil edilmiştir. Analiz esnasında elde edilen verilerin frekansları frekans grafiklerine aktarılmıştır.

Araştırmalarda verilerin detaylı olarak sunulması ve araştırmacının verilere nasıl ulaştığı konusunda açıkça bilgi verilmesi, nitel araştırmalarda geçerliliğin önemli bir unsuru olarak kabul edilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu çalışmada, verilerin toplanması ve analiz süreçleri hakkında açık bilgi verilmesi, geçerliliği sağlamak amacıyla yapılmıştır. Araştırmada kavramların belirlenmesi aşamasında güvenilirliğinin sağlanması amacıyla üç uzman (coğrafya uzmanı, alan eğitim uzmanı, uzman öğretmen) görüşüne müracaat edilmiştir.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Bu bölümde, "Sosyal Bilgiler öğretim programlarındaki siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların ders kitaplarına yansımaları nasıldır?" problemi ve alt problemlerine ait bulgulara yer verilmiştir.

4.1. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLAR NELERDİR?

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretim programındaki siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle kazanımlarda beşerî coğrafyaya ile alakalı olanlar her bir sınıf düzeyi içerisinde (5. 6. ve 7. Sınıf) kategorize edilmiştir. Zira siyasi coğrafya beşerî coğrafyanın alt disiplini. Bu gruptan siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımlar ayırt edilmiştir (Tablo 4.1).

Tablo 4.1 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki (2018) Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımlar

Sınıf düzeyi	Kazanımlar	Kategoriler
5.	SB.5.1.4. Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.	Siyasi Coğrafya
	SB.5.2.1. Somut kalıntılarından yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkıları fark eder.	
	SB.5.2.1. Somut kalıntılarından yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkıları fark eder.	
	SB.5.2.3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.	
	SB.5.2.4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.	
	SB.5.2.5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.	
	SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.	
	SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.	
	SB.5.6.1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.	
	SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.	
SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.		

	SB.5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.	
	SB.5.7.1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.	
	SB.5.7.3. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.	
	S.B.6.3.1.Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar. Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.	Siyasi Coğrafya
6.	S.B.6.7.1.Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.	
	S.B.6.7.3.Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.	Siyasi Coğrafya
	S.B.7.7.1.Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.	
	S.B.7.7.2.Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıır.	
7.	S.B.7.7.4.Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir. Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır.	Siyasi Coğrafya

Yukarıda verilen Tablo 4.1 incelendiğinde 5. Sınıf düzeyinde “SB.5.1.4. Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.”, SB.5.2.1. Somut kalıntılarında yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.”, “SB.5.2.1. Somut kalıntılarında yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.”, “SB.5.2.3. Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.”, “SB.5.2.4. Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.”, “SB.5.2.5. Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.”, “SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.”, “SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.”, “SB.5.6.1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.”, “SB.5.6.2. Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.”, “SB.5.6.3. Temel hakları ve bu hakları kullanmanın önemini açıklar.”, “SB.5.6.4. Millî egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklâl Marşına değer verir.” şeklinde açıklanan on dört kazanım olduğu tespit edilmiştir.

Siyasi coğrafya ile ilgili kazanımların 6. sınıf düzeyinde; “S.B.6.3.1.Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.

Jeopolitik, iklim, ulaşım gibi Türkiye'nin mutlak ve göreceli konumu ile ilgili özelliklerine yönelik çıkarımlarda bulunulacaktır.”, “S.B.6.7.1.Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.” , “S.B.6.7.3.Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.”, şeklinde açıklanan üç kazanım olduğu tespit edilmiştir.

Yine aynı şekilde Tablo 4.1 incelendiğinde siyasi coğrafya ile ilgili kazanımların 7. Sınıf düzeyinde; “S.B.7.7.1.Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.”, “S.B.7.7.2.Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanır.”, “S.B.7.7.4.Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir. Küresel iklim değişimi, doğal afetler, açlık, terör ve göç konuları ele alınacaktır.” üç kazanım olduğu tespit edilmiştir.

4.2. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA YER ALAN SİYASİ COĞRAFYA KAPSAMINA GİREN KAVRAMLAR NELERDİR?

Araştırmada sadece siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımlar ile konuyu açıklamak yeterli olamayacağından, ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafya kapsamına giren kavramların da tespitinin yapılması uygun görülmüştür. Kavramların tespitinin yapılması için okutulmakta olan 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları incelenmiş ve siyasi coğrafya kazanımlarında ve ders kitaplarında siyasi coğrafya kapsamında olduğu düşünülen kavramların tespiti yapılmış ve uzman görüşleri doğrultusunda eksik görülen kavramlar eklenip siyasi coğrafya ile ilgili olmadığı düşünülen kavramlar çıkartılmıştır. Bu kavramlar Tablo 4.2 gösterilmiştir. Devamında siyasi coğrafyaya ait doğrudan ve dolaylı kavramlar; metin, görsel materyal ve ölçme değerlendirme sorularının analizi yapılmıştır.

Tablo 4. 2 Siyasi Coğrafya Kapsamındaki Doğrudan ve Dolaylı Kavramlar

Doğrudan kavramlar	Dolaylı kavramlar
Devlet, Millet, Ulus, Ulusal egemenlik Uygarlık, Cumhuriyet, Hürriyet, Yönetim	Kültür, Savaş, Barış, Çatışma, Soykırım, Terör
Siyasi Tarih, Siyasal Bölgeler, Ekonomik Topluluklar, Siyasi Topluluklar, Askeri Topluluklar	Toplum, Sözleşme, Nüfus, İnsan hakları, Çocuk Hakları
Coğrafi Konum, Sınırlar, Kıta Sahaneliği, Jeopolitik, Hakimiyet, Boğazlar	İklim, Toprak, Doğal Kaynaklar, Sular, Yer Şekilleri
Azınlık, Küreselleşme	

Tablo 4.2 incelendiğinde siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren 21 kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar arasında “*Devlet, Millet, Ulus, Ulusal Egemenlik, Uygarlık,*

Cumhuriyet, Hürriyet, Yönetim Siyasi Tarih, Siyasal Bölgeler, Ekonomik Topluluklar, Siyasi Topluluklar, Askeri Topluluklar, Coğrafi Konum, Sınırlar, Kıta Sahanelığı, Jeopolitik, Hakimiyet, Boğazlar, Azınlık, Küreselleşme” bulunmaktadır. Yine Tablo 4.2’de görüldüğü üzere siyasi coğrafyayı dolaylı olarak ilgilendiren 16 kavram belirlenmiştir. Bu kavramlar arasında “*Kültür, Savaş, Barış, Çatışma, Soykırım, Terör, Toplum, Sözleşme, Nüfus, İnsan hakları, Çocuk Hakları, İklim, Toprak, Doğal Kaynaklar, Sular, Yer Şekilleri*” yer almaktadır.

4.3. SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLARIN SOSYAL BİLGİLER 5.SINIF DERS KİTAPLARINA YANSIMASI

Bu bölümde, 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların nasıl yansıtıldığı detaylı bir şekilde incelenmektedir. 5. sınıf kazanımları içerisinde on dört adet siyasi coğrafyaya ilişkin kazanım bulunmaktadır. Bu siyasi coğrafya kavramları dikkate alınarak beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelendiğinde gerek metin gerek görsel materyal gerekse değerlendirme sorularında bu kavramları tespiti mümkün olmuştur. Bu nedenle metin, görsel materyal ve değerlendirme soruları ayrı ayrı analiz edilerek, tespitler tablo ve grafikler haline getirilmiş ve yorumlanmıştır.

4.3.1. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarına Metin Olarak Yansımaları

Bu bölümde, Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 5.sınıf ders kitaplarına metin olarak yansımaları, daha önce belirlenmiş olan siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar temel alınarak incelenmiş ve Tablo 4.3’te gösterilmiştir. Bu tablodan elde edilen veriler, tablonun altında yer alan yorumlar kısmına eklenmiş ve aynı zamanda kitaplardan alınan örnekler tablonun alt kısmında sıralanmıştır.

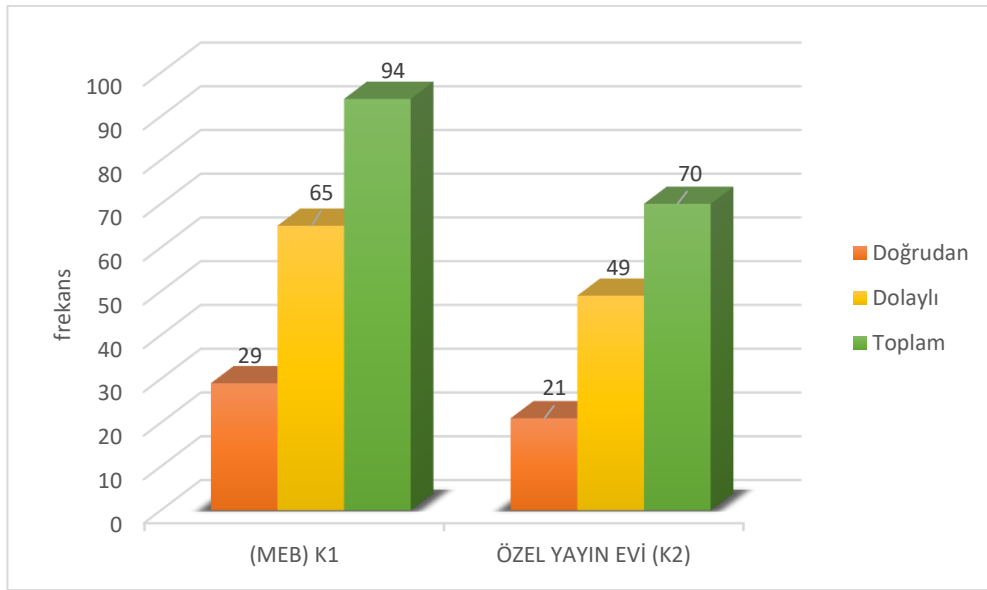
Tablo 4. 3 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Metin İçerisindeki Frekansları

	K1 (f)		K2 (f)	
	Doğrudan	Dolaylı	Doğrudan	Dolaylı
Kavramlar	29	65	21	49
TOPLAM	94		70	

Tablo 4.3’te, 5. Sınıf Sosyal Bilgiler K1 ve K2 ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının metin içerisindeki frekansları gruplandırılmıştır. K1 kitabında 29 doğrudan

ve 65 dolaylı olmak üzere toplamda 94 siyasi coğrafya kavramı sayılmıştır. K2 kitabında ise 21 doğrudan ve 49 dolaylı olmak üzere toplamda 70 kavram sayılmıştır. Yine Tablo 4.3'ten elde edilen verilere göre, K1 kitabının siyasi coğrafya kavramları metin içerisinde daha fazla yer almakta, K2 kitabında ise bu kavramların metin içerisinde daha az yer aldığı görülmektedir.

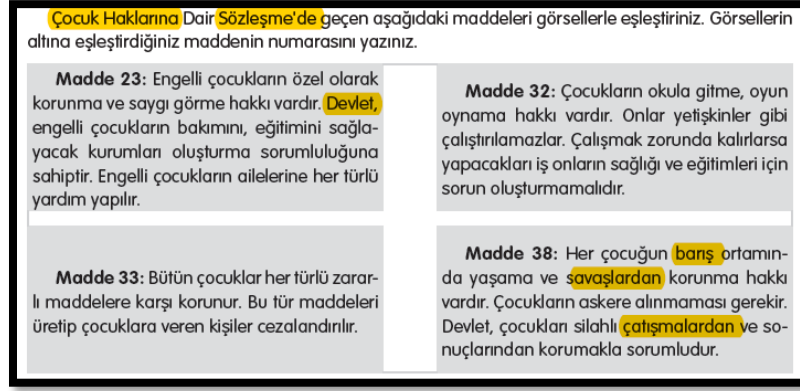
Şekil 4.1'de, K1 ve K2 ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafya kavramlarının frekansları gösterilmektedir.

Şekil 4. 1 Sosyal bilgiler 5.sınıf ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramlarının metin içerisindeki frekans grafiği

Şekil 4.1'de görüldüğü üzere 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının metin içindeki sıklıkları, yapılan veri analizi sonucunda Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı (K1) kitapta, özel yayınevine ait olan kitaba (K2) kıyasla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu kitaplarda kavramların geçtiği metin örnekleri aşağıda verilmiştir.

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.2) K1 kitabında yer alan bir metindir. Gösterilen örnekte, çocuk haklarını ifade eden maddeler bulunmaktadır. Metin içerisinde **devlet** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramken **savaş, çatışma, sözleşme, çocuk hakları ve barış** kavramları ise siyasi coğrafyayı dolaylı olarak ilgilendiren kavramlardır.

Şekil 4. 2 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramlarının (savaş, çatışma, sözleşme, çocuk hakları, devlet, barış) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 30).

Aşağıda sunulan örnek (Şekil 4.3), K1 kitabında yer alan metindir. Verilen örnekte, **ulusal egemenlik, haklar** kavramları siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlardır.

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), ulusal egemenliğimizin simgelerindedir. Bizler, Türk vatandaşları olarak özgürce yaşatabiliyorsak bunu ülkemizin bağımsızlığına borçluyuz. 18 yaşına geldiğimizde sorumluluk sahibi vatandaşlar olarak özgür bir şekilde seçme ve seçilme hakkını kullanırız (Görsel: 1.5). Böylece ulusal egemenliğin gerçekleşmesine katkı sağlamış oluruz. TBMM'de ülkemizin varlığı, bağımsızlığı, güvenliği ve daha birçok konuda kararlar alınır. TBMM'nin kabul ettiği Anayasa (Görsel: 1.6), haklarımızı ve özgürlüklerimizi koruma altına alır. Vergi vermek, askere gitmek ve oy kullanmak devlete karşı sorumluluklarımız arasındadır.

Şekil 4. 3 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (seçme seçilme, ulusal egemenlik) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 12).

Aşağıda sunulan örnek (Şekil 4.4) K1 kitabında yer alan metindir. Metinde içerisinde **millet** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramken **toprak, dil ve tarih birliği** ise siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Bir topluluğun millet olarak değerlendirilebilmesi için sadece toprak birliği yeterli değildir. Bu toplulukta aynı zamanda farklı ögelerin de bir araya gelmesi gerekir. Buradan yola çıkarak bir topluluğu millet yapan ögeler arasında dil birliği, tarih birliği, din birliği ve gelenek - görenekleri sayabiliriz. Bu özellikler aynı zamanda kültürel öge olarak da tanımlanabilir. Günlük hayatımızın birçok aşamasında karşılaştığımız kültürel öğelere aşağıdakileri örnek olarak gösterebiliriz.

Şekil 4. 4 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür, toprak-tarih-dil birliği, millet,) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 54).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.5) K1 kitabında yer alan metindir. Metinde siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren **sivil toplum kuruluşları ve insan hakları** kavramları yer almaktadır.

Toplum ihtiyaçlarının karşılanmasında sivil toplum kuruluşları da toplum yararına kâr amacı gütmeyen gönüllülük esasına göre önemli faaliyetler yürütüyor. Bunların en yoğun olanları, eğitim, sağlık, kültür, çevre, insan hakları ve yardımlaşma ile ilgili sivil toplum kuruluşlarıdır. Bir sivil toplum kuruluşunun faaliyetlerinde görev almaya ne dersiniz?

Şekil 4. 5 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sivil toplum kuruluşları, insan hakları) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 55).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.6) K1 kitabında yer alan metindir. Verilen metinde, siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren yönetim kavramı yer almaktadır.

İnsanların toplu bir şekilde yaşama alışkanlığı ve gereksinimleri vardır. İl, ilçe veya köylerde yaşamlarını sürdüren insanların istek ve ihtiyaçlarının giderilmesi ve sorunlarının çözülebilmesi için birtakım kararların alınması gerekir. Bu kararlar, merkezî ve yerel yönetimlerde görev yapan birey ve kurullar tarafından alınır.

- Merkezî yönetime bağlı olarak illerde valilik, ilçelerde kaymakamlık bulunur.
- Yerel yönetimlerde ise il, ilçe ve beldelerde belediye başkanı, köylerde ve mahallelerde muhtar bulunur.

Aşağıdaki yönetim birimleri ile ilgili açıklamaları birlikte inceleyelim.

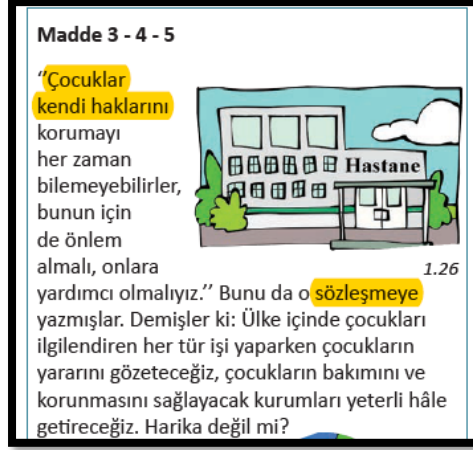
Şekil 4. 6 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (yönetim) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 158).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.7) K1 kitabında yer alan metne aittir. Verilen metinde, siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren haklar kavramı yer almaktadır.

Okula gitmek, arkadaşlarımızla oyun oynamak, sanat ve spor etkinliklerine katılmak hayatımızın bir parçasıdır. Bu faaliyetlerimizi gerçekleştirirken çeşitli haklarımızı kullanırız. Çünkü her Türk vatandaşının sahip olduğu haklar ve uyması gereken kurallar Anayasa'da belirtilmiş ve güvence altına alınmıştır. Örneğin, hepimiz belirli bir yaşa geldiğimizde okula gideriz. Bu, Anayasa'nın 42. maddesinde belirtilen "Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi" ile ilgilidir. Anayasa'nın bu maddesi sayesinde haklarımız güvence altındadır. Devletin vatandaşlarına sağladığı imkânlardan yararlanarak eğitim ve öğrenim hakkımızı kullanmalıyız. Bu, bilinçli bir vatandaş olmamızda ve iyi bir meslek sahibi olmamızda etkilidir.

Şekil 4. 7 K1 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (haklar) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 163).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.8) K2 kitabında yer alan metne aittir. Verilen örnek metinde, çocuk hakları ve sözleşme kavramları siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 8 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları, sözleşme) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 25).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.9) K2 kitabında yer alan metne aittir. Verilen örnek metinde, **haklar** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Okula gitmek, arkadaşlarımızla oyun oynamak, sanat ve spor etkinliklerine katılmak hayatımızın bir parçasıdır. Bu faaliyetlerimizi gerçekleştirirken çeşitli **haklarımızı** kullanırız. Çünkü her Türk vatandaşının sahip olduğu haklar ve uyması gereken kurallar Anayasa’da belirtilmiş ve güvence altına alınmıştır. Örneğin, hepimiz belirli bir yaşa geldiğimizde okula gideriz. Bu, Anayasa’nın 42. maddesinde belirtilen “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” ile ilgilidir. Anayasa’nın bu maddesi sayesinde haklarımız güvence altındadır. Devletin vatandaşlarına sağladığı imkânlardan yararlanarak eğitim ve öğrenim hakkımızı kullanmalıyız. Bu, bilinçli bir vatandaş olmamızda ve iyi bir meslek sahibi olmamızda etkilidir.

Şekil 4. 9 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 159).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.10) K2 kitabında yer alan metne aittir. Verilen örnek metinde **haklar ve siyasi parti** siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Madde 67- Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir **siyasî parti** içinde siyasî faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.

Siz çocuklar 18 yaşına geldiğinizde Anayasamızın yukarıdaki maddesinde yer alan **katılma hakkından** yararlanabileceksiniz. Böylece etkin bir vatandaş olarak ülkemizin yönetiminde de söz sahibi olacaksınız.

Şekil 4. 10 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (haklar, siyasi parti) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 160).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.11) K2 kitabında yer alan metne aittir. Verilen örnek metinde **çocuk hakları ve sözleşme** kavramı siyasi coğrafyayı dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Çocuk olarak doğuştan sahip olduğunuz **hak** ve özgürlükler olduğuna daha önce öğrenmişsiniz. Hatırlayacağınız üzere **çocuk haklarına dair sözleşmede** yer alan sağlık hizmetlerinden yararlanma, okula gitme, oyun oynama bu haklardan bazılarıdır. Şimdi bu hak ve özgürlüklerden katılım ve düşünce özgürlüğü üzerinde daha ayrıntılı duralım. Bakın bir arkadaşınız katılım ve düşünce özgürlüğü ile ilgili **çocuk haklarına dair sözleşmeden** yararlanarak bizlere neler söylüyor?

Şekil 4. 11 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (**çocuk hakları, sözleşme**) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 172).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.12) K2 kitabında yer alan metne aittir. Verilen metinde, **çatışma ve savaş** kavramları siyasi coğrafyayı dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır. Yine verilen metin incelendiğinde siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren **ulus** kavramı tespit edilmiştir.

İnsanlığın ortak mirasını korumak tüm **uluslara** ait bir görevdir. Ancak insanlığın ortak mirası gerektiği gibi korunamamaktadır. Bu miras doğal koşullar, ihmal, kentleşme, sanayileşme gibi nedenlerle zarar görmektedir. Ayrıca **savaşlar** ve silahlı **çatışmalar** ortak miras ürünlerinin yok olmasına neden olabilmektedir.

İnsanlığın ortak mirasını koruma bilinci son yıllarda daha çok önem kazanmaktadır. Çünkü yeterince korunmayan ve yeni katkılarla zenginleşmeyen ortak mirasın gelecek kuşaklara aktarılması söz konusu olamaz.

Şekil 4. 12 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (**ulus, çatışma, savaş**) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 185).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.13), K2 kitabında yer alan metne aittir. Verilen metinde, **savaş ve insan hakları** siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Haberde adı geçen buluş engellilerin hayatını ne kadar kolaylaştırabilir? Tartışınız. Siz engellilerin hayatını kolaylaştırmak için neler yapmayı düşünürsünüz? Anlatınız.

Günümüzde milyonlarca insan **savaşlardan** ve diğer **insan hakları** ihlallerinden dolayı ülkesini terk etmek zorunda kalmaktadır. Bu insanlar sığındıkları ülkede pek çok sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunların başında barınma, beslenme, sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanması gelmektedir. Bu insanların yaşadığı sorunlara çözüm bulunması sadece sığınılan ülkenin değil bütün insanlığın sorumluluğundadır. Bu sorumluluk duygusuyla dünya genelinde çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Aşağıda ülkemizde bu alanda yapılan bir çalışmaya yer verilmiştir.

Şekil 4. 13 K2 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (**savaş, insan hakları**) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 139).

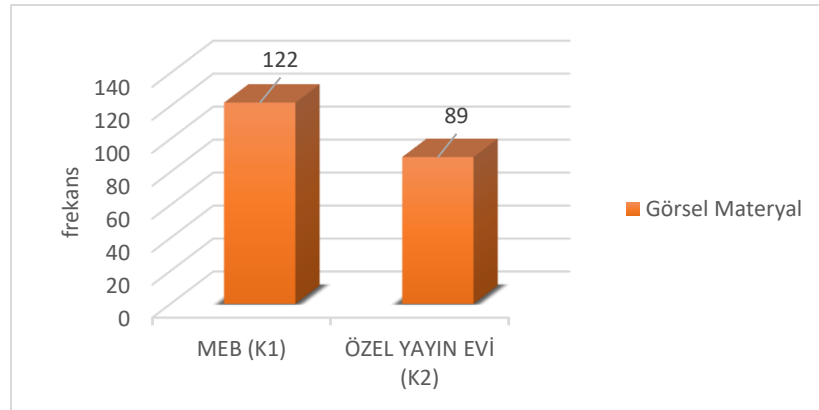
4.3.2. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarına Görsel Materyal Olarak Yansımaları

Bu bölümde, 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar temel alınarak görsel materyal olarak içeriğe nasıl yansıdığı incelenmiş ve Tablo 4.4'te gösterilmiştir. Bu tablodan elde edilen veriler, tablonun altında yer alan yorumlar kısmına eklenmiş, aynı zamanda ilgili içerikle ilgili kitaplardan alınan örnekler tablonun alt kısmında sıralanmıştır.

Tablo 4. 4 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Görsel Materyal Materyaller İçerisindeki Frekansları

Görsel Materyal	K1 (f)	K2 (f)
Harita	12	11
Amblem-Logo	13	6
Grafik-Tablo	20	21
Fotoğraf	77	51
TOPLAM	122	89

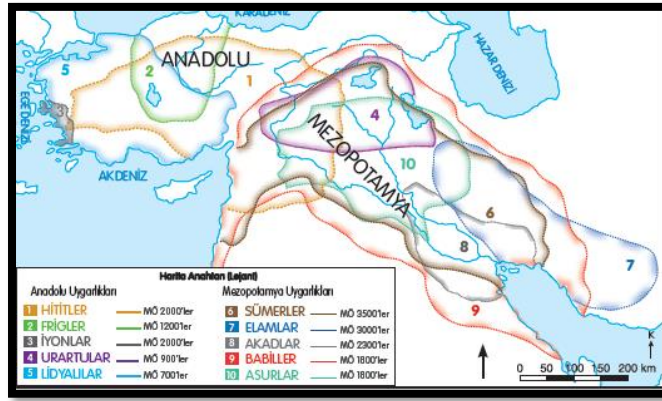
Tablo 4.4'te 5. Sınıf Sosyal Bilgiler K1 ve K2 ders kitaplarındaki siyasi coğrafya konularına ait kazanımların görsel materyal olarak içeriğe yansımaları Harita, Amblem-Logo, Grafik-Tablo ve Fotoğraf olarak frekans dağılımları gösterilmiştir. K1 kitabında, harita 12, Amblem-Logo 13, Grafik-Tablo 20, Fotoğraf 77 olmak üzere toplamda 122 frekans tespit edilmiştir. K2 kitabında ise harita 11, Amblem-Logo 6, Grafik-Tablo 21, Fotoğraf 51 olmak üzere toplamda 89 frekans tespit edilmiştir. Bu verilere göre, K1 kitabının siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyal olarak içeriğe daha fazla yer verdiği, K2 kitabının ise bu kavramların görsel materyal olarak içeriğe daha az yer verdiği tespit edilmiştir.

Şekil 4. 14 Sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitaplarında (K1 ve K2) siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyal içerisindeki frekansları

Yukarıda verilen grafik analiz edildiğinde, K1 Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı kitapta harita, amblem-logo, grafik-tablo ve fotoğraflar toplamları olarak, K2 özel yayın evinin hazırladığı kitaba göre daha fazla yer ayrıldığı tespit edilmiştir. Bu durum, K1 kitabının görsel öğeleri, haritaları ve diğer grafiksel unsurları daha fazla içerdiğini gösterir. Bu kitaplardan tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir.

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.15) K1 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen haritada Anadolu ve Mezopotamya bölgeleri gösterilmektedir. Harita üzerinde, bu coğrafyada hüküm sürmüş olan uygarlıklar numaralandırılarak gösterilmiştir. Ayrıca, haritanın yanında verilen metin, geçmiş dönemlere ait bu uygarlıklar hakkında bilgiler içermektedir. Bu bağlamda verilen görselin siyasi coğrafyayı ilgilendiren *sınırlar*, *devlet*, *uygarlık* kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 15 K1 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, devlet, uygarlık) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 38).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.16), K1 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen görselde farklı ırklara ait çocukların bir arada resmedilmektedir. Aynı zamanda, görsel üzerinde yer alan yazıda Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden bahsedilmektedir. Metin içerisinde verilen *Çocuk Hakları* ve *Sözleşmesi* kavramları da siyasi coğrafyayı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 16 K1 kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 13).

Aşağıdaki örnek (Şekil 17), K1 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen görselde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), seçim sandığı ve seçim çalışması yapan bir çocuk resmedilmiştir. Görselin içerisinde yer alan metinde, *millet* kavramı siyasi coğrafyayı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 17 K1 kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (millet) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 12).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.18) K1 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen görselde, Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni anlatan bir çocuk resmedilmiştir. Ayrıca, bir zaman çizelgesi aracılığıyla çocuk haklarının gelişimi hakkında bilgi verilmektedir. Görselin yanında yer alan metinde ise çocuk hakları kavramı ele alınmaktadır. Metin içerisinde yer alan *siyasi topluluklar, çocuk hakları ve sözleşme* kavramları siyasi coğrafyayı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 18 K1 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları, sözleşme, siyasi, topluluklar) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 27).

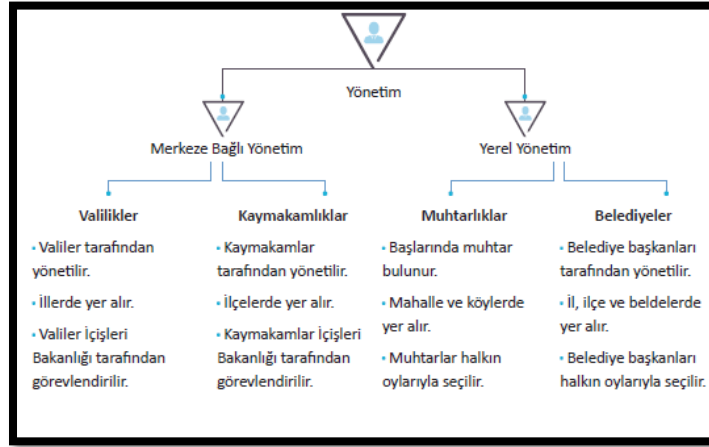
Aşağıda yer alan örnek (Şekil 4.19) K2 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen görsellerin yanındaki metinde **çocuk hakları ve sözleşme** kavramları siyasi coğrafyayı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 19 K2 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (millet) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 25).

Aşağıda yer alan örnek (Şekil 4.20) K2 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen şekil, bir kavram haritası olarak tasarlanmış olup, bu kavram haritası üzerinde yönetim şekilleri arasındaki hiyerarşik ilişkiler anlatılmaya çalışılmıştır. Şekil içerisinde yer

alan metinlerde geçen **yönetim** kavramı siyasi coğrafyayı ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4. 20 K2 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (yönetim) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 155).

Aşağıda yer alan örnek (Şekil 4.21) K2 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen harita üzerinde, Anadolu ve Mezopotamya gösterilmiş ve aynı zamanda bu coğrafyalarda hüküm süren uygarlıklar gösterilmiştir. Benzer bir harita kullanımı daha önce bahsettiğimiz gibi K1 kitabında da yer almaktadır. Bu harita yer alan **sınırlar ve uygarlıklar** siyasi coğrafyayı ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4. 21 K2 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, uygarlık) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 37).

Aşağıda bulunan örnek (Şekil 4.22) K2 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen görselde, model dünya küresinin yüzeyi üzerinde, ülkeleri sembolize eden çeşitli yapılar grafiksel olarak tasvir edilmiştir. Şekil üzerinde yer alan ülkelerin tarihi ve turizm değerleri **kültür** kavramı ile bağlantılı olduğu için siyasi coğrafyayı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 22 K2 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 177).

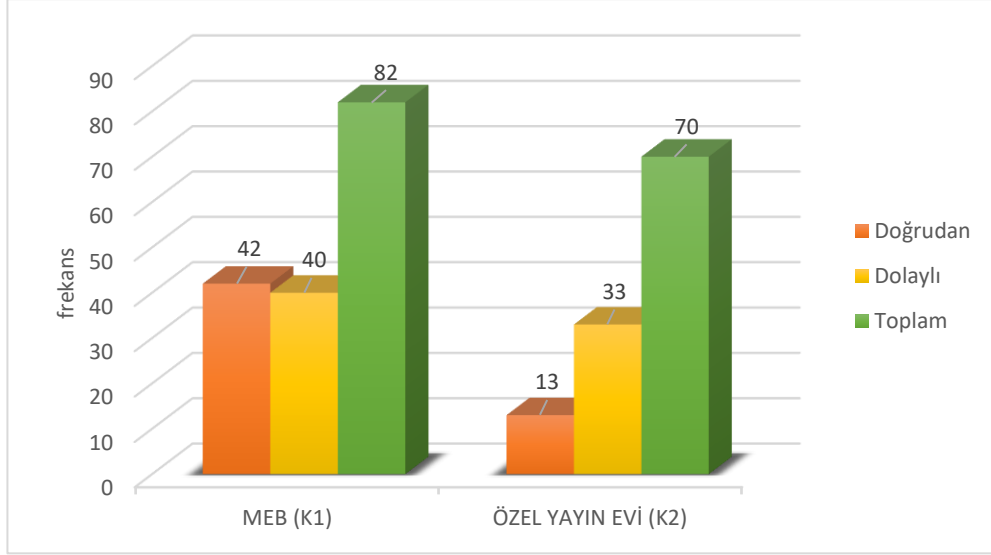
4.3.3. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarına Değerlendirme Soruları Olarak Yansıması

Bu bölümde, 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar temel alınarak değerlendirme soruları olarak içeriğe nasıl yansıdığı incelenmiş ve Tablo 4.5'te gösterilmiştir. Bu tablodan elde edilen veriler, tablonun altında yer alan yorumlar kısmına eklenmiş, aynı zamanda içerikle ilgili kitaplardan alınan örnekler tablonun alt kısmında sıralanmıştır.

Tablo 4. 5 Sosyal Bilgiler 5.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Değerlendirme Soruları İçerisindeki Frekansları

	K1 (f)		K2 (f)	
	Doğrudan	Dolaylı	Doğrudan	Dolaylı
Değerlendirme Soruları	42	40	13	33
TOPLAM	82		46	

Tablo 4.5'te Sosyal Bilgiler 5.sınıf K1 ve K2 ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme sorularına ilişkin frekans dağılımları doğrudan ve dolaylı ilgilendiren kavramlar olarak gösterilmiştir. K1 kitabında yer alan değerlendirme sorularının 42'si doğrudan ve 40'ı dolaylı olmak üzere toplamda 82 kavrama ulaşılmıştır. Diğer taraftan, K2 kitabında bulunan değerlendirme sorularının 13'ü doğrudan ve 33'ü dolaylı olmak üzere toplamda 46 kavrama ulaşılmıştır. Bu verilere göre, K1 kitabının siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları olarak içerikte daha fazla bulunduğu, K2 kitabında ise bu kavramların değerlendirme soruları olarak içerikte daha az bulunduğu tespit edilmiştir.

Şekil 4. 23 Sosyal Bilgiler 5.sınıf ders kitaplarında (K1 ve K2) siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisindeki frekansları

Yukarıda verilen grafikte 5. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki (K1 ve K2) siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisindeki frekansları gösterilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı kitap ile özel yayın evi tarafından hazırlanan kitap karşılaştırıldığında MEB tarafından hazırlanan kitapta yer alan değerlendirme sorularında, siyasi coğrafya kavramlarına daha fazla yer verildiği, özel yayın evi tarafından hazırlanan kitapta ise bu kavramlara daha az yer verildiği tespit edilmiştir. Bu kitaplardan tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir.

Örnekte (Şekil 4.24) K1 kitabındaki değerlendirme sorularının bir örneği incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **yönetim birimleri** kavramının yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

NELER ÖĞRENDİK?

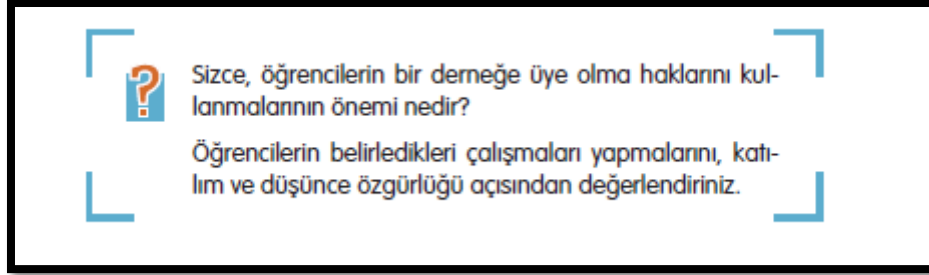
GÖZDEN GEÇİRME
Yönetim birimlerinin yetkilerinin açık bir şekilde belirlenmesinin faydaları nelerdir?

ÜRÜN DOSYASI
Mahalle muhtarının girişimiyle yapılan bir etkinlik belirleyiniz. Bu etkinliğin nasıl gerçekleştiğini kısaca yazınız. Çalışmanızı sınıfa getirerek arkadaşlarınıza okuyunuz. Ürün dosyanızda saklayınız.

ÖZ DEĞERLENDİRME		😊	😐	☹️
1	Yaşadığım yerdeki yönetim birimlerinin hangi görevleri yaptığını bilirim.			
2	Yaşadığım yerdeki yönetim birimlerinin toplum için yaptığı işlere örnek verebilirim.			
3	Yaşadığım yerdeki yönetim birimlerinin görevini yapmadığı zaman çeşitli problemler ortaya çıkacağını bilirim.			

Şekil 4. 24 K1 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür, uygarlık) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 162).

Aşağıda verilen örnekte (Şekil 4.25) K1 kitabındaki değerlendirme sorularının bir örneği incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla dolaylı ilişkilendirilmiş bir örneğe rastlanmaktadır. Verilen değerlendirme sorularında tespit edilen **haklar** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 25 K1 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (haklar) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 164).

Aşağıda yer alan örnekte (Şekil 4.26) K1 kitabındaki değerlendirme sorularının bir örneği incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramının değerlendirme soruları içerisinde verilen **haklar** kavramının siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

NELER ÖĞRENDİK?

GÖZDEN GEÇİRME
Haklarınızı kullanmak veya korumak için hangi sosyal ortamlara katıldınız? Örnek veriniz.

ÜRÜN DOSYASI
Düşünce özgürlüğü hakkında aile bireylerinizle kısa bir görüşme yapınız. Aldığınız notları dosya köşidina yazınız. Çalışmanızı sınıfa getirerek arkadaşlarınıza okuyunuz. Ürün dosyanızda saklayınız.

ÖZ DEĞERLENDİRME

		😊	😐	😞
1	Katılım ve düşünce özgürlüğü hakkında ilgili açıklama yapabiliyim.			
2	Katılım ve düşünce özgürlüğü hakkımı kullanmanın önemini açıklayabiliyim.			
3	Temel haklarımla ilgili yurt içinde ve yurt dışında çeşitli düzenlemeler yapıldığını biliyorum.			
4	Katılım ve düşünce özgürlüğü hakkını kullanmanın, bireysel hakkım olduğunu biliyorum.			

Şekil 4. 26 K1 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (haklar) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 52).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.27) K1 kitabındaki değerlendirme sorularına aittir. Burada yer alan metinde geçen **milli egemenlik** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

SIRA SİZDE

Aşağıda, ülkemizde daha önce yürürlükte olan kâğıt paralar görülmektedir (Görsel: 6.25, 6.26). Bu paralarda, **milli egemenlik ve bağımsızlık** sembollerimizden hangilerinin yer aldığını boş bırakılan yerlere yazınız. Paralar üzerinde bu sembolere niçin yer verildiğini belirtiniz.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Şekil 4. 27 K1 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (milli egemenlik) yer alışı (Açıkgöz, 2019, s. 169).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.28) K2 kitabındaki değerlendirme sorularına aittir. Metin içerisinde yer alan **çocuk hakları** kavramı siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren bir kavramdır.

Sıra Sizde Aşağıdaki soruları önceki sayfada yer alan habere göre cevaplayınız.

1. UNICEF'in verdiği bilgilere göre çocuklar hangi haklarından yararlanamamışlardır? Bunların nedenleri nelerdir?

.....
.....
.....
.....
.....

Şekil 4. 28 K2 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 29).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.29) K2 kitabındaki değerlendirme sorularına aittir. Örnek içerisinde yer alan metindeki **çocuk hakları** siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır. Yine aynı şekilde verilen örnek incelendiğinde **devlet** kavramı ise siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

A. Aşağıdaki cümlelerin başına cümlede verilen ifadeler doğruysa "D", yanlışsa "Y" yazınız. Yanlış olan cümlelerin doğrularını altlarına yazınız.

() 1. Sosyal Bilgiler dersi ile haklarımı öğrenebilirim.

() 2. Yakın çevremizde yaşanan bir olay herkesi etkileyebilir.

() 3. Katıldığımız gruplarda haklarımız olabilir fakat sorumluluklarımızı yerine getiremeyebiliriz.

() 4. İsteddiğimiz mesleği seçmek sorumluluklarımızdan biridir.

() 5. Her çocuğun yaşama hakkı vardır.

() 6. Çocuklar hem işçi olarak çalışıp hem de okula devam edebilirler.

() 7. Dünyada çocukların hakları devletler tarafından korunmalıdır.

() 8. Tüm çocuklar eşit haklara sahiptir.

Şekil 4. 29 K2 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (çocuk hakları, devlet) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 32).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.30) K2 kitabındaki değerlendirme sorularına aittir. Metin içerisinde yer alan **kültür ve çocuk hakları** kavramları siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır. Yine aynı örnek incelendiğinde değerlendirme soruları içerisinde geçen **ulus** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

etkileri	sorumluluk	fikirlerimizi	rol	saygı	ulusal	beslenme
----------	------------	---------------	-----	-------	--------	----------

1. **Kültürümüzün**, tarihimizin öğrenilmesi bilincimizin gelişimine katkı sağlar.

2. Haklarımızı kullanırken başkalarının haklarına göstermeliyiz.

3. Bir olayın çok sayıda olabilir.

4., üyesi olduğumuz grupta üstlendiğimiz rollerin gereklerini yerine getirmektir.

5. Her **çocuğun yeterli** hakkı vardır.

6. Üyesi olduğumuz gruplarda söyleyebiliriz.

Şekil 4. 30 K2 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür, çocuk hakları, ulus) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 32).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.31) K2 kitabındaki değerlendirme sorularına aittir. Verilen değerlendirme soruları içerisinde **hak** kavramı siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Sıra Sizde
Katılım hakkı ve düşünce özgürlüğü ile ilgili sloganlar yazarak, resim ve fotoğraflar da kullanarak bir afiş hazırlayınız.

Sıra Sizde Aşağıdaki tabloyu doldurunuz.

	Bu hak ve özgürlük sizce ne anlama geliyor?	Bu hak ve özgürlüğü nasıl kullanıyorsunuz? Örnek veriniz.	Bu hak ve özgürlük olmasaydı neler olabilirdi?
Katılım hakkı			
Düşünce özgürlüğü			

Şekil 4. 31 K2 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hak) yer alışı (Evirgen, Özkan ve Öztürk 2019, s. 161).

4.4. SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLARIN SOSYAL BİLGİLER 6.SINIF DERS KİTAPLARINA YANSIMASI

Bu bölümde, 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına siyasi coğrafya kazanımlarının nasıl yansıtıldığı detaylı bir şekilde incelenmektedir. Ders kitaplarında siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar metin, görsel materyal ve değerlendirme soruları üzerinden analiz sürecine tabi tutulmuştur. Her bir kriter metin, görsel materyal ve değerlendirme soruları olmak üzere üç farklı alt başlık altında incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

4.4.1. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarına Metin Olarak Yansıması

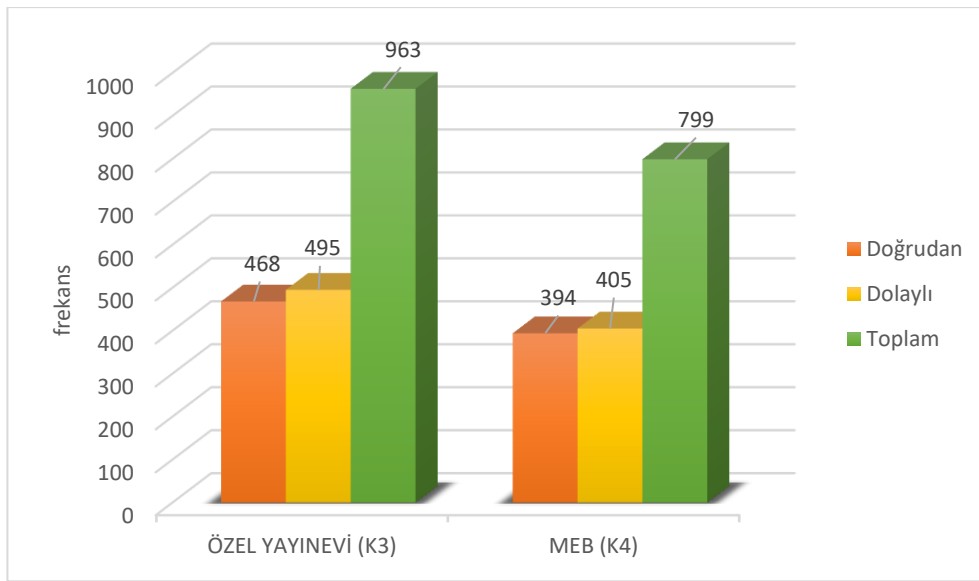
Bu bölümde, Siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımların Sosyal Bilgiler 6.sınıf ders kitaplarına metin olarak yansıması, daha önce belirlenmiş olan siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar temel alınarak incelenmiş ve Tablo 4.6'da gösterilmiştir. Bu tablodan elde edilen veriler, tablonun altında yer alan yorumlar kısmına eklenmiş ve aynı zamanda kitaplardan alınan örnekler tablonun alt kısmında sıralanmıştır.

Tablo 4. 6 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Metin İçerisindeki Frekansları

	K3 (f)		K4 (f)	
	Doğrudan	Dolaylı	Doğrudan	Dolaylı
Kavramlar	468	495	394	405
TOPLAM	963		799	

Tablo 4.6’da 6.sınıf Sosyal Bilgiler K3 ve K4 ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının metin içerisindeki frekansları doğrudan ve dolaylı kavramlar olarak gruplandırılmıştır. K3 kitabında 468 doğrudan ve 495 dolaylı olmak üzere toplamda 963 kavram sayılmıştır. K4 kitabında ise 394 doğrudan ve 405 dolaylı olmak üzere toplamda 799 kavram sayılmıştır. Yine Tablo 4.6’dan elde edilen verilere göre, K3 kitabının siyasi coğrafya kavramlarına metinlerde daha fazla yer verdiği, K4 kitabında ise bu kavramlara daha az yer verdiği görülmektedir.

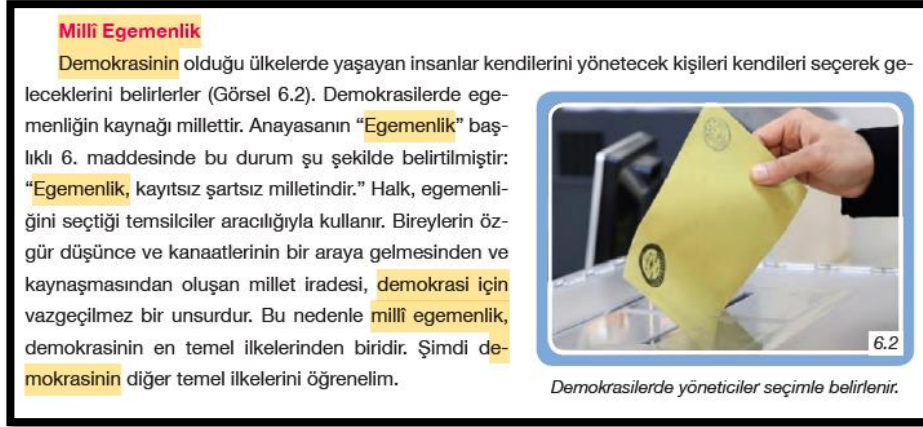
Şekil 33’te, K3 ve K4 ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafya kavramlarının frekansları gösterilmektedir.

Şekil 4. 32 Sosyal bilgiler 6.Sınıf ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramlarının metin içerisindeki frekans grafiği

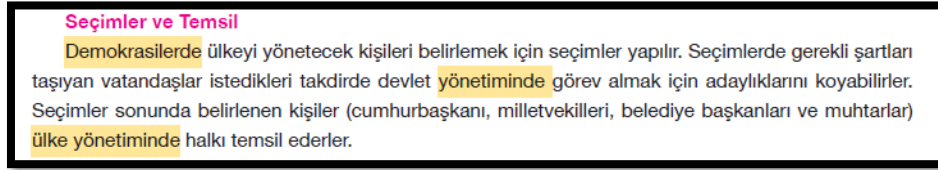
Şekil 4.32’te görüldüğü üzere 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının metin içindeki sıklıkları, yapılan veri analizi sonucunda Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı (K4) kitapta, özel yayın evine ait olan kitaba (K3) kıyasla doğrudan, dolaylı ve toplamda daha az olduğu tespit edilmiştir. Bu kitaplarda kavramların geçtiği metinlerin örnekleri aşağıda verilmiştir.

İlgili örnek (Şekil 4.33), K3 kitabında yer alan bir metne aittir. Metin içerisinde *milli egemenlik ve yönetim biçimi olan demokrasi* kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

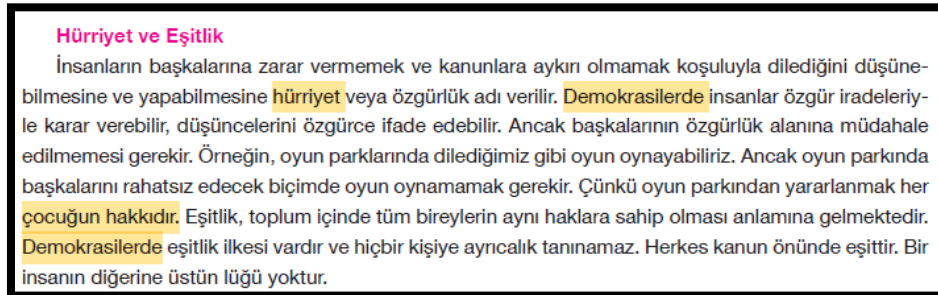
Şekil 4. 33 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (milli egemenlik, demokrasi) yer alışı (Şahin, 2019, s. 208).

İlgili örnek (Şekil 4.34), K3 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte, Orhun yazıtlarından bir kesit bulunmaktadır. Metin içerisinde geçen **demokrasi ve yönetim** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer alır.

Şekil 4. 34 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (demokrasi, yönetim) yer alışı (Şahin, 2019, s. 209).

İlgili örnek (Şekil 4.35) K3 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte Uygur devletinin genel özellikleri anlatılmaktadır. Metin içerisinde geçen **hürriyet, demokrasi ve çocuk hakları** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 35 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hürriyet, demokrasi, çocuk hakları) yer alışı (Şahin, 2019, s. 209).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.36) K3 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte Hz. Ömer döneminin genel özellikleri anlatılmaktadır. Metin içerisinde geçen **insan hakları ve yönetim biçimleri** kavramları siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Hukukun Üstünlüğü
Demokrasilerde hukukun üstünlüğü ilkesi benimsenmiştir. Buna göre insanların hakları hukuka uygun olarak korunmalıdır. Oluşan problemler hukuk yoluyla çözüme kavuşturulmalıdır. Devletler, ilk çağlardan günümüze farklı yönetim biçimleri ile idare edilmişlerdir. Bu yönetim biçimlerinde bazen demokratik ilkelere uyularak hareket edilmiş bazen seçkin bir insan grubu ülkeyi yönetmiş bazen de bir kişi devlet yönetiminde tek başına söz sahibi olmuştur. Şimdi insanlık tarihinde yaygın olarak uygulanmış yönetim şekillerini öğrenelim.

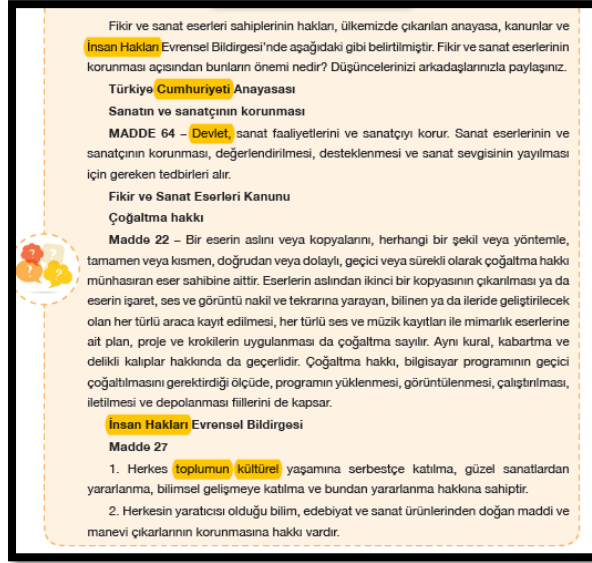
Şekil 4. 36 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, yönetim, toprak) yer alışı (Şahin, 2019, s. 209).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.37) K3 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte Türkiye'nin jeopolitik önemi üzerinde durulmaktadır. Metin içerisinde geçen **boğaz** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

• Türkiye, zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahiptir. Dünya'daki bor madeninin %65'inin ülkemizde bulunması ve su kaynaklarının fazla olması ülkemizi önemli hâle getirmektedir.
• Karadeniz ile Akdeniz'i birbirine bağlayan İstanbul ve Çanakkale boğazları ülkemizde bulunmaktadır. Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin, başka denizlere ve okyanuslara açılabilmesi için ülkemizde bulunan boğazlardan geçmesi gereklidir. Bu durum Türkiye'yi önemli kılan bir özelliktir.

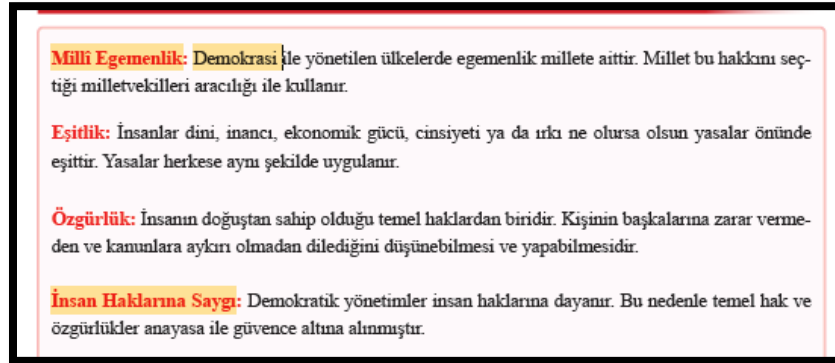
Şekil 4. 37 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (boğaz, iklim) yer alışı (Şahin, 2019, s. 88).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.38) K3 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasasındaki bazı maddelere yer verilmiştir. Metin içerisinde geçen **cumhuriyet ve devlet** kavramları siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavram iken **insan hakları, toplum ve kültür** kavramları siyasi coğrafyayı dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 38 K3 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (cumhuriyet, devlet, insan hakları, toplum, kültür) yer alışı (Şahin, 2019, s. 148).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.39) K4 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte Türklerin anayurdu ve özellikleri konu edilmiştir. Metin içerisinde geçen **milli egemenlik ve insan hakları** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 39 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (milli egemenlik, insan hakları) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 193).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.40) K4 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte Metehan'ın dilinden Asya Hun devleti anlatılmaktadır. Metin içerisinde geçen **cumhuriyet** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavram iken **insan hakları** kavramları siyasi coğrafyayı dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Cumhuriyet, egemenliğin kaynağının millete ait olduğu yönetim biçimidir. Devleti yönetecek kişiler seçimle iş başına gelirler. Bütün vatandaşlar kanun önünde eşittir. **Kişi hak ve özgürlükleri** anayasa ve yasalar ile güvence altına alınmıştır. **Cumhuriyet** yönetimi ancak demokrasi ilkelerinin etkili olduğu ülkelerde uygulanabilir. Günümüzde en yaygın olan yönetim şekli cumhuriyettir. Türkiye, ABD ve Fransa **cumhuriyetle** yönetilen ülkelerden bazılarıdır. Türkiye’de 29 Ekim 1923 tarihinde **cumhuriyet** ilan edilmiştir.

Şekil 4. 40 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (cumhuriyet, haklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 195).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.41) K4 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte eski Türk devletlilerinde yönetim anlayışı anlatılmaktadır. Metin içerisinde geçen **demokrasi ve insan hakları** kavramları siyasi coğrafyayı doğrudan kavramlar arasında yer almaktadır.

Demokrasi, halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi, halk iradesi demektir. Yani halkın seçtiği yöneticiler aracılığıyla kendi kendisini yönetmesidir. **Demokratik yönetimlerde** halk, seçimler yoluyla yönetime katılır. Bu seçimler eşit, gizli oy ve açık sayım esasına göre yapılır. Demokratik toplumlarda seçimlerin yanı sıra kişiler, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, medya vb. yöntemlerle her zaman söz söyleme hakkına sahiptir. Demokratik yönetimlerde **insanların temel hakları** güvence altındadır. **Demokrasi**, kanun ve kuralların bağlayıcı olduğu hukukun üstünlüğü ve çoğunluğun yönetimiyle birlikte azınlığın haklarının da korunması ilkelerine dayanır.

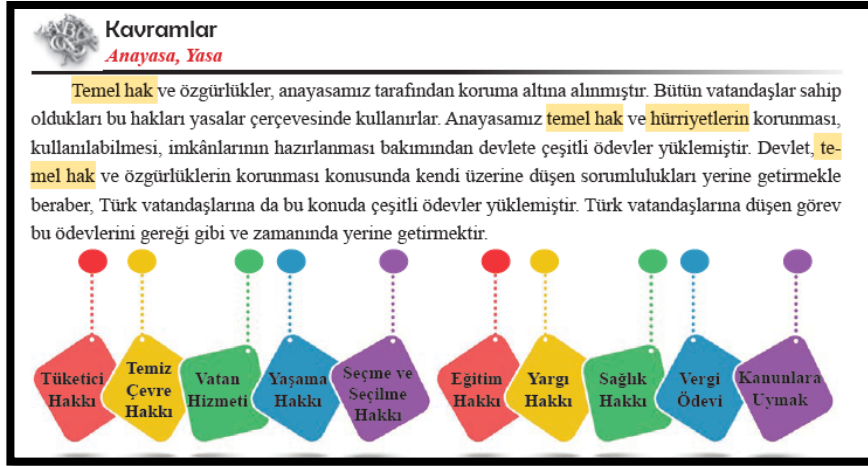
Şekil 4. 41 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (insan hakları, demokrasi) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 208).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.42) K4 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte hicret anlatılmaktadır. Metin içerisinde geçen **sözleşme, toplum ve barış** kavramları siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Hicret, bir yerden başka bir yere yer değiştirmek yani göç etmek demektir. Mekke’den Medine’ye hicret eden Müslümanlara Muhacir, Mekke’den hicret edenleri karşılayıp onları evlerinde misafir eden Medineli Müslümanlara Ensar denir. Medine’de gerçekleşen Muhacir-Ensar kardeşliği Müslümanlar arasında birlik, beraberlik ve ümmet bilinci açısından örnek teşkil eder. Ayrıca farklı dini grupların da dâhil olduğu Medine **Sözleşmesi toplumsal barışı** sağlamıştır. Hicret’ten önce ismi Yesrib (nahş) olan şehre Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından Medine (şehir) ismi verilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v) Medine’de ilk olarak mescit inşa ettirmiştir. Ayrıca mescidin yanına Suffa adında bir de okul yaptırmıştır.

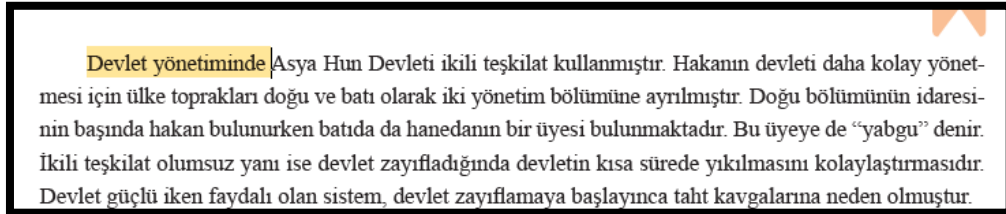
Şekil 4. 42 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sözleşme, toplum, barış) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 67).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.43) K4 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte Anadolu topraklarının önemi anlatılmaktadır. Metin içerisinde geçen **temel haklar** ve **hürriyet** kavramları siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 43 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hürriyet, haklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 213).

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.44) K4 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte beşerî coğrafyanın özellikleri anlatılmaktadır. Metin içerisinde geçen **yönetim** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 44 K4 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (yönetim) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 51).

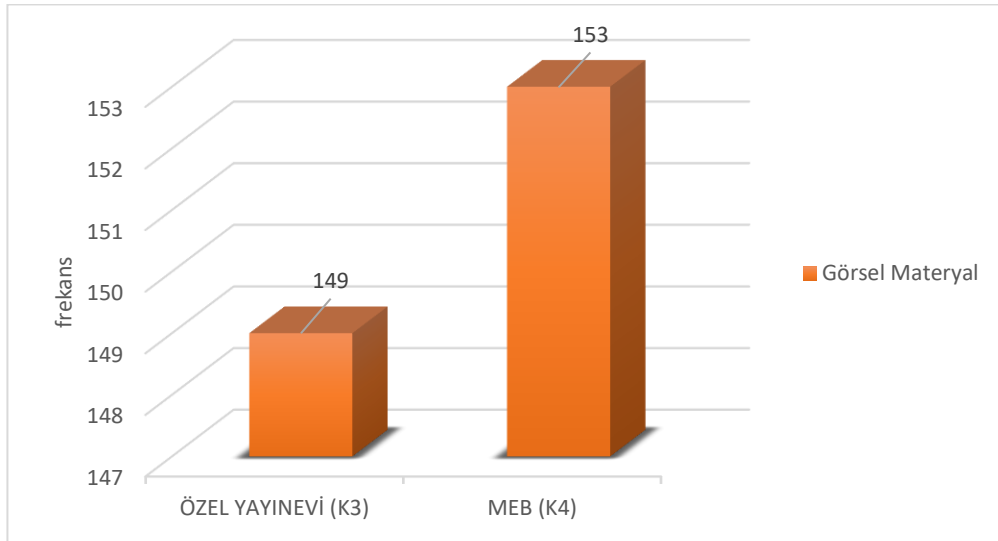
4.4.2. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarına Görsel Materyal Olarak Yansıması

Bu bölümde, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafi kazanımlarına ilişkin daha önce belirlenmiş olan siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar temel alınarak görsel materyal olarak içeriğe nasıl yansıdığı incelenmiş ve Tablo 4.7’de gösterilmiştir. Bu tablodan elde edilen veriler, tablonun altında yer alan yorumlar kısmına eklenmiş, aynı zamanda ilgili içerikle ilgili kitaplardan alınan örnekler tablonun alt kısmında sıralanmıştır.

Tablo 4. 7 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Görsel Materyal İçerisindeki Frekansları

Görsel Materyal	K3 (f)	K4 (f)
Harita	38	38
Amblem-Logo	14	13
Grafik-Tablo	17	27
Fotoğraf	80	75
TOPLAM	149	153

Tablo 4.7’de 6. Sınıf Sosyal Bilgiler K3 ve K4 ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyal olarak içeriğe yansımaları dağılımı; Harita, Amblem-Logo, Grafik-Tablo ve Fotoğraf olarak gruplandırılmıştır. K3 kitabında, harita 38, Amblem-Logo 14, Grafik-Tablo 17, Fotoğraf 80 olmak üzere toplamda 149 frekans elde edilmiştir. K4 kitabında ise harita 38, Amblem-Logo 13, Grafik-Tablo 27, Fotoğraf 75 olmak üzere toplamda 153 frekans elde edilmiştir. Bu verilere göre, K4 kitabının siyasi coğrafya kavramlarını içeren görsel materyallere daha fazla yer verdiği, K3 kitabının ise bu kavramlara daha az yer verdiği görülmektedir.

Şekil 4. 45 Sosyal bilgiler 6. Sınıf ders kitaplarında (K3 ve K4) siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyal içerisindeki frekansları

Yukarıda verilen grafik analiz edildiğinde, K4 Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı kitapta harita, amblem-logo, grafik-tablo ve fotoğraflar frekansları, K3 özel yayınevinin hazırladığı kitaba göre daha fazla yer verdiği tespit edilmiştir. Frekanslar birbirine çok yakın olmakla birlikte, K4 kitabının siyasi coğrafya kavramı içeren görsel materyalleri daha fazladır. Bu kitaplardan tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir.

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.46) K3 kitabında yer alan görsel materyal aittir. Verilen haritada Asya Hun Devleti sınırları gösterilmektedir. Ayrıca, haritanın lejant kısmında bu devletin hüküm sürdüğü yıllar ve Çin seddi hakkında bilgiler içermektedir. Bu bağlamda verilen görselin siyasi coğrafyayı ilgilendiren **sınırlar, devlet, uygarlık** kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 46 K3 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, devlet, uyarlık) yer alışı (Şahin, 2019, s. 42).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.47) K3 kitabında yer alan görsel materyal aittir. Verilen şekilde Birleşmiş Milletlere ait amblem gösterilmektedir. Bu bağlamda verilen görselin siyasi coğrafyayı ilgilendiren **siyasi topluluklar** kavramı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 47 K3 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluk) yer alışı (Şahin, 2019, s. 42).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.8) K3 kitabında yer alan görsel materyal aittir. Verilen tabloda ülkemizin ihracat ve ithalat yaptığı ülkelere ait veriler gösterilmektedir. Bu bağlamda verilen tablonun siyasi coğrafyayı ilgilendiren **ekonomik topluluklar** kavramı ile ilgili olduğu görülmektedir.

İhracat (Dış Satım)			İthalat (Dış Alım)		
1	Almanya	21.142.736.000 dolar	1	Rusya Federasyonu	58.848.989.000 dolar
2	ABD	16.885.546.000 dolar	2	Çin	41.354.735.000 dolar
3	İrak	13.750.538.000 dolar	3	Almanya	24.032.945.000 dolar
4	Birleşik Krallık	13.005.188.000 dolar	4	İsviçre	15.335.898.000 dolar
5	İtalya	12.396.357.000 dolar	5	ABD	15.228.771.000 dolar
6	İspanya	9.650.335.000 dolar	6	İtalya	14.082.271.000 dolar
7	Fransa	9.534.537.000 dolar	7	Hindistan	10.697.111.000 dolar

TÜİK 2022 yılı en çok ithalat ve ihracat yapılan 20 ülke raporundan düzenlenmiştir.
Genel Ağ'dan düzenlenerek alınmıştır (27.04.2023).

Şekil 4. 48 K3 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (ekonomik topluluklar) yer alışı (Şahin, 2019, s. 248).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.49) K3 kitabında yer alan görsel materyal aittir. Verilen fotoğrafta Türkiye Büyük Millet meclisi gösterilmektedir. Bu bağlamda verilen fotoğrafın siyasi coğrafyayı ilgilendiren **millet ve cumhuriyet** kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 49 K3 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (millet, cumhuriyet) yer alışı (Şahin, 2019, s. 212).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.50) K4 kitabında yer alan görsel materyal aittir. Verilen haritada Anadolu'da kurulan beylikler ve bu beyliklerin sınırları gösterilmektedir. Aynı zamanda haritanın lejant kısmında bu beyliklerin hüküm sürdükleri yıllar verilmiştir. Bu bağlamda verilen haritanın siyasi coğrafyayı ilgilendiren **sınırlar, uyarlıklar** kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 50 K4 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, uygarlıklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 84).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.51) K4 kitabında yer alan görsel materyal aittir. Verilen logo-amblemden TİKA (Türk İş Birliği Kalkınma Ajansı) gösterilmektedir. Kuruluş amacı “Türkiye’nin uluslararası kalkınma iş birliği faaliyetleri çerçevesinde, ülkelerin ekonomik, sosyal ve insani kalkınma süreçlerini destekleyecek, ortak tarihi ve kültürel mirasımızı geleceğe taşıyacak sürdürülebilir proje ve faaliyetler gerçekleştirmektir”. Bu bağlamda verilen logo-amblemden siyasi coğrafyayı ilgilendiren **kültür, ekonomik topluluklar ve sözleşme** kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 51 K4 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (kültür, ekonomik topluluk, sözleşme) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 232).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.52) K4 kitabında yer alan görsel materyal aittir. Verilen görsel Birleşmiş Milletler örgütünün faaliyetleri gösterilmektedir. Bu bağlamda verilen görselin siyasi coğrafyayı ilgilendiren **siyasi topluluklar** kavramı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 52 K4 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 241).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.53) K4 kitabında yer alan görsel materyal aittir. Verilen fotoğrafta Türk askerleri gösterilmektedir. Aynı zamanda fotoğrafın altında yer alan bilgide *Kara Fatma (Fatma Seher Erden) birliği ile 6 Ekim 1923'te İstanbul'da* bilgisi yer almaktadır. Bu bağlamda verilen tablonun siyasi coğrafyayı ilgilendiren **savaş, çatışma** kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 53 K4 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (savaş, çatışma) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 218).

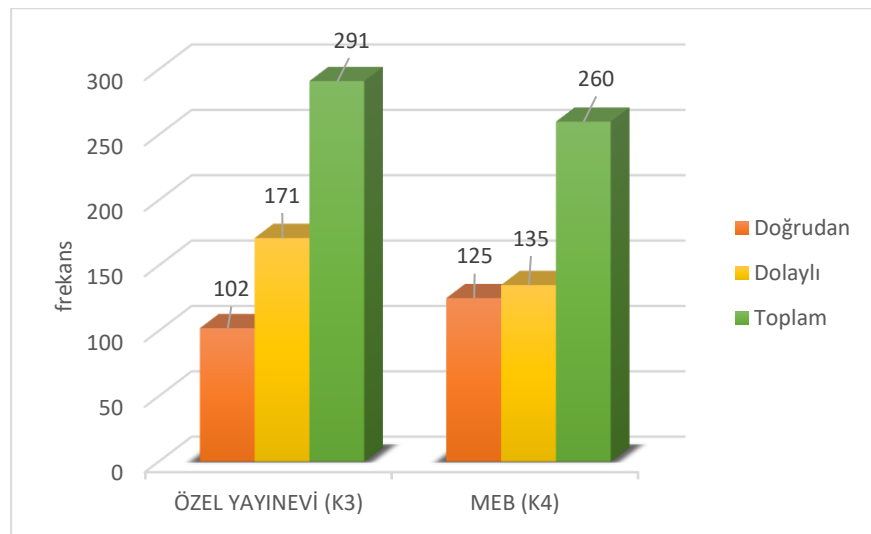
4.4.3. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarına Değerlendirme Soruları Olarak Yansıması

Bu bölümde, 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisinde nasıl yansıdığı incelenmiş ve Tablo 4.8’de gösterilmiştir. Elde edilen veriler, tablonun altında yorumlanmış, aynı zamanda içerikle ilgili kitaplardan alınan örnekler tablonun alt kısmında sıralanmıştır.

Tablo 4. 8 Sosyal Bilgiler 6.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Değerlendirme Soruları İçerisindeki Frekansları

	K3 (f)		K4 (f)	
	Doğrudan	Dolaylı	Doğrudan	Dolaylı
Değerlendirme Soruları	102	171	125	135
TOPLAM	291		260	

Tablo 4.8’de Sosyal Bilgiler 6. Sınıf K3 ve K4 ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme sorularına ilişkin frekansları doğrudan ve dolaylı ilgilendiren kavramlar olarak gruplandırılmıştır. K3 kitabında yer alan değerlendirme sorularında 102’si doğrudan ve 171’i dolaylı olmak üzere toplamda 291 kavram sayılmıştır. Diğer taraftan, K4 kitabında bulunan değerlendirme sorularında 125’i doğrudan ve 135’i dolaylı olmak üzere toplamda 260 kavram sayılmıştır. Bu verilere göre, K3 kitabının siyasi coğrafya kavramlarına değerlendirme soruları olarak daha fazla yer verdiği, K4 kitabının ise daha az yer verdiği tespit edilmiştir.

Şekil 4. 54 Sosyal bilgiler 6.sınıf ders kitaplarında (K3 ve K4) siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisindeki frekansları

Yukarıda verilen grafikte (Şekil 4.54) Sosyal Bilgiler 6. Sınıf ders kitaplarındaki (K3 ve K4) siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisindeki frekansları gösterilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı kitap ile özel yayın evi tarafından hazırlanan kitap karşılaştırıldığında MEB tarafından basılan kitapta yer alan değerlendirme sorularına, siyasi coğrafya kavramlarına daha az yer verildiği, özel yayın evi tarafından hazırlanan kitapta ise bu kavramlara daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir. Bu kitaplardan tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir.

Örnekte (Şekil 4.55) K3 kitabındaki değerlendirme sorularının bir örneği incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *cumhuriyet*, *hürriyet* ve *yönetim* kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlar siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4. 55 K3 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (*cumhuriyet*, *hürriyet*, *yönetim*) yer alışı (Şahin, 2019, s. 233).

Aşağıda verilen diğer örnekte (Şekil 4.56) K4 kitabındaki değerlendirme soruları incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *siyasi topluluklar* kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Türkiye'nin Üstlendiği Uluslararası Roller		Siyasi	Askerî	Ekonomik	Kültürel
1	Türkiye Maarif Vakfının, yurt dışında ülkemiz adına doğrudan eğitim faaliyetlerinde bulunması				✓
2	İslam İşbirliği Teşkilatının dönem başkanlığının Türkiye'ye verilmesi				
3	Ülkemizin enerji ihracatı yapan doğu ülkeleri ile ithalatçı batı ülkelerinin enerji yollarının kesiştiği noktada yer alması				
4	Türkiye'nin NATO ve BM gibi örgütlerle iş birliği yaparak barış gücü operasyonlarında görev alması				
5	Türkiye'nin uluslararası boru hattı projeleriyle Orta Asya, Hazar ve Orta Doğu bölgelerindeki zengin doğal gaz ve petrol rezervlerini Avrupa'ya ulaştırması				
6	Türkiye'nin dört yıl süreyle Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatının Yürütme Kurulunda yer alması				
7	13. İslam Zirvesi Toplantısının, İslam İşbirliği Teşkilatı üyesi ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının katılımı ile İstanbul'da yapılması				

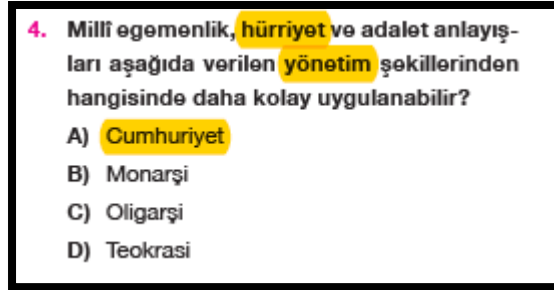
Şekil 4. 56 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Şahin, 2019, s. 248).

Aşağıda verilen diğer örnekte (Şekil 4.57) K3 kitabındaki değerlendirme soruları incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **siyasi topluluklar** kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer alır.

<p>Aşağıdaki ifadeler doğru ise ifadelerin başına "D", yanlış ise "Y" yazınız. Yanlış olduğunı düşündüğünüz ifadelerin doğrularını defterinize yazınız.</p> <p>(....) 1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra Orta Asya Türk Cumhuriyetleri bağımsızlığını kazandı.</p> <p>(....) Türkiye ve Azerbaycan birbirlerine "kardeş ülke" yakıştırmayı yapmaktadır.</p> <p>(....) Ülkemizin en çok ihracat yaptığı ülke Rusya'dır.</p> <p>(....) Bir ülkenin diğer ülkelerden mal ve hizmet satın almasına ihracat adı verilir.</p> <p>(....) Türkiye askerî güç bakımından dünyanın önemli ülkeleri arasında yer almaktadır.</p> <p>(....) Birleşmiş Milletler dünyadaki devletlere ekonomik olarak destek vermek amacıyla kurulmuştur.</p>

Şekil 4. 57 K3 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Şahin, 2019, s. 260).

Aşağıda verilen K3 kitabındaki değerlendirme sorularından başka bir örnek (Şekil 4.58) incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *hürriyet, yönetim ve cumhuriyet*, kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlardan *hürriyet, yönetim ve cumhuriyet* kavramları siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4. 58 K3 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hürriyet, yönetim, cumhuriyet) yer aldığı (Şahin, 2019, s. 238).

Aşağıda verilen diğer bir örnekte (Şekil 4.59) K4 kitabındaki değerlendirme soruları incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *siyasi topluluklar* kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlardan *unesco, tika, tanap, itt, tika ve türksoy* kavramları siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4. 59 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer aldığı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 254).

Aşağıda verilen K4 kitabındaki değerlendirme sorularından başka bir örnek (Şekil 4.60) incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *siyasi topluluklar* kavramlarının yer

aldığı görülmektedir. Bu kavramlardan *İslam birliği teşkilatı ve milletler cemiyeti* kavramları siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

22. I. İslam İşbirliği Teşkilatının dönem başkanlığı yapması	→	Kültürel
II. Bosna-Hersek'e destek kuvvet yollanması	→	Askeri
III. Türkiye Maarif Vakfının kurulması	→	Siyasi
IV. BTK (Bakü-Tiflis-Kars) demir yolunun yapımı	→	Ekonomik

Yukarıda Türkiye'nin uluslararası alanda gösterdiği gelişmeler ve bunların ilgili olduğu alanlar verilmiştir. Bu eşleştirmelerden hangisi ya da hangileri doğrudur?

A) Yalnız I B) I ve III C) II ve IV D) III ve IV

23. Türkiye'nin **1932 yılında Milletler Cemiyetine** üye olması dış politikada hangi özelliğini gösterir?

A) Yayılmacı bir devlet B) İşbirlikçi bir devlet
C) Karşılık bekleyen bir devlet D) Barışçı bir devlet

Şekil 4. 60 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 257).

Aşağıda verilen diğer bir örnekte (Şekil 4.61) K4 kitabındaki değerlendirme soruları incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *sözleşme* kavramının yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlardan *sözleşme* kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Hicretten sonra Medine'de gerçekleşen Muhacir-Ensar kardeşliği Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği sağlamıştır. Ayrıca farklı dini grupların da dâhil olduğu **Medine Sözleşmesi** toplumsal barışı sağlamıştır. Hicret'ten önce ismi Yesrib (nahş) olan şehre Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından Medine ismi verilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v) Medine'de ilk olarak mescit inşa ettirmiştir. Peygamber Mescidi olarak anılan bu mescit hem bir ibadet yeri hem de idari işlerin görüldüğü bir yerdir. Ayrıca mescidin yanına Suffa adında bir de okul yaptırmıştır.

Hicretten sonra İslam toplumu hakkında aşağıda verilen yorumlardan hangisi yanlıştır?

A) Müslümanlar birbirleriyle dayanışma içerisinde olmuştur.
B) İnşa edilen mescit tek bir amaç için kullanılmıştır.
C) Toplumun eğitim, yönetim vb. ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır.
D) Toplumsal yaşama dair kurallar belirlenmiştir.

Şekil 4. 61 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sözleşme) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 103).

Aşağıda verilen K4 kitabındaki değerlendirme sorularından başka bir örnek (Şekil 4.62) incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *millet, yönetim biçimi ve cumhuriyet* kavramı yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlardan *millet, yönetim biçimi ve cumhuriyet* kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlardır.

B Aşağıda numaralar ile verilen ifadeleri, harf ile verilen ifadelerle eşleştiriniz.

8. Bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi
 9. Egemenliğin bir gruba ait olması
 10. Televizyon, Genel Ağ, radyo, gazete vb. kitle iletişim araçları
 11. Siyasi ve sosyal hayatta dinin egemen olduğu yönetim biçimi
 12. Vatandaşların hak ve ödevlerinin de yer aldığı temel yasa
 13. Halkın egemenliği temeline dayanan yönetim biçimi
 14. Yasamadan sorumlu organ

a) teokrasi
 b) yargı
 c) TBMM
 ç) cumhuriyet
 d) medya
 e) anayasa
 f) oligarşi
 g) kamuoyu

Şekil 4. 62 K4 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (millet, yönetim, cumhuriyet) yer alışı (Yıldırım, Kaplan, Kuru ve Yılmaz 2019, s. 224).

4.5. SİYASİ COĞRAFYAYA İLİŞKİN KAZANIMLARIN SOSYAL BİLGİLER 7.SINIF DERS KİTAPLARINA YANSIMASI

Bu bölümde 7.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına siyasi coğrafya kazanımlarının nasıl yansıtıldığı detaylı bir şekilde incelenmektedir. Ders kitaplarındaki kazanımları doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar metin, görsel materyal ve değerlendirme soruları üzerinden analiz sürecine tabi tutulmuştur. Her bir bölüm kendi içinde bağımsız bir değerlendirme sürecine tabi tutularak metinler, görseller materyaller ve değerlendirme soruları olmak üzere üç farklı alt başlık altında incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

4.5.1. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarına Metin Olarak Yansımaları

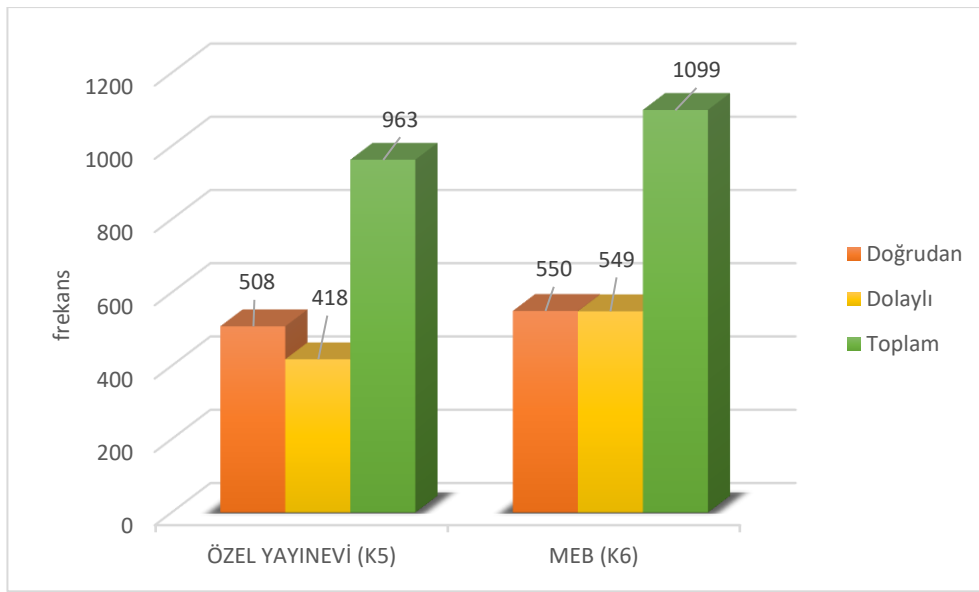
Bu bölümde, Siyasi coğrafyaya ilişkin kavramların Sosyal Bilgiler 7.sınıf ders kitaplarına metin olarak yansımaları, daha önce belirlenmiş olan siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar gruplandırılmış ve Tablo 4.9'da gösterilmiştir. Bu tablodan elde edilen veriler, tablonun altında yer alan yorumlar kısmına eklenmiş ve aynı zamanda kitaplardan alınan örnekler tablonun alt kısmında sıralanmıştır.

Tablo 4. 9 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Metin İçerisindeki Frekansları

	K5 (f)		K6 (f)	
	Doğrudan	Dolaylı	Doğrudan	Dolaylı
Kavramlar	508	418	550	549
TOPLAM	926		1099	

Tablo 4.9’da Sosyal Bilgiler 7.sınıf K5 ve K6 ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının metin içerisindeki frekansları doğrudan ve dolaylı kavramlar olarak gruplandırılmıştır. K5 kitabında 508 doğrudan ve 418 dolaylı olmak üzere toplamda 926 kavram sayılmıştır. K6 kitabında ise 550 doğrudan ve 549 dolaylı olmak üzere toplamda 1099 kavram sayılmıştır. Elde edilen verilere göre, K6 kitabının siyasi coğrafya kazanımlarına ait kavramlara metin içerisinde daha fazla yer verdiği, K5 kitabının ise daha az yer verdiği tespit edilmiştir.

Şekil 4.63’te, K5 ve K6 ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafya kavramlarının frekansları gösterilmektedir.

Şekil 4. 63 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramlarının metin içerisindeki frekans grafiği

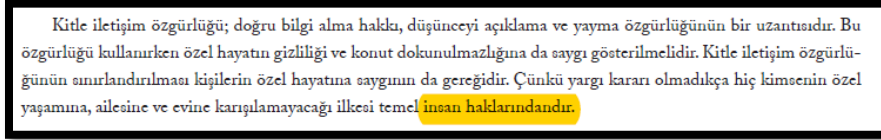
Şekil 4.63’te görüldüğü üzere 7.sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının metin içindeki sıklıkları, yapılan analiz sonucunda Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı (K6) kitapta, özel yayın evine ait olan kitaba (K5) kıyasla daha fazladır. Bu kitaplarda kavramların geçtiği metinlerin örnekleri aşağıda verilmiştir.

İlgili örnek (Şekil 4.64) K5 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte Ertuğrul Gazinin ağzından bir konuşma verilmiştir. Metin içerisinde **siyasi topluluk olan unesco** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

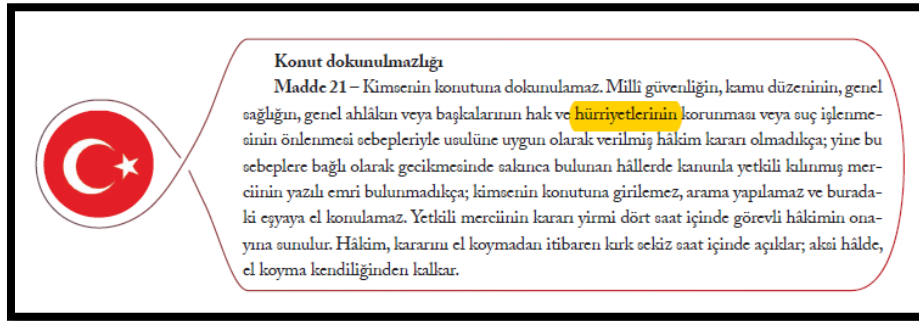
Şekil 4. 64 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Azer, 2019, s. 14).

Aşağıda verilen diğer bir örnekte (Şekil 4.65) K5 kitabındaki metin incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **insan hakları** kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4. 65 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (insan hakları) yer alışı (Azer, 2019, s. 38).

Aşağıda verilen K5 kitabındaki metin (Şekil 4.66) incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **hürriyet** kavramının yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4. 66 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (hürriyet) yer alışı (Azer, 2019, s. 41).

Aşağıda verilen diğer bir örnekte (Şekil 4.67) K5 kitabındaki metin incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **boğazlar ve hakimiyet** kavramlarının yer aldığı

görülmektedir. Bu kavramlar siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Gaza ve cihat, atalarımız gibi bizim de temel vazifemizdir. Memleketimizin tam ortasında yer alan ve toprak bütünlüğümüzü bozan Bizans, devletimizin düşmanlarını korumakta ve onları bize karşı kıskırtmaktadır. Osmanlı Devleti'nin güvenliği ve geleceği için bu şehrin fethi zorunlu olmuştur. Boğazların tam anlamıyla kontrolü ve Karadeniz ticaretinin hâkimiyeti için İstanbul'u mutlaka almalıyım. İstanbul'un fethiyle ordumuzun iki kuta arasında geçişi de kolaylaşacaktır. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in "İstanbul mutlaka fethedilecektir. Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordu." müjdesine de mazhar olmak isterim.

Şekil 4. 67 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, savaş, barış, sınır, toprak) yer alışı (Azer, 2019, s. 54).

İlgili örnek (Şekil 4.68) K5 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte Osmanlı devleti hakkında genel bilgiler verilmiştir. Metin içerisinde geçen **hürriyet** kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

İstanbul'un fethiyle "Fatih" unvanını alan II. Mehmet, korku içinde Ayasofya'ya toplanmış halka, canlarına ve hürriyetlerine asla zarar verilmeyeceğini, emniyet içerisinde evlerine gidebileceklerini söyledi. Ortodoks Hristiyanlara din ve viedan hürriyeti tanıyarak onları korudu ve başlarına yeni bir patrik yani din görevlisi tayin etti. Şehirden kaçmış hallan geri dönemeleri için onlardan bir süre vergi alınmayacağını duyurdu. Bizans askerlerinden esir düşenler daha sonra serbest bırakıldı.

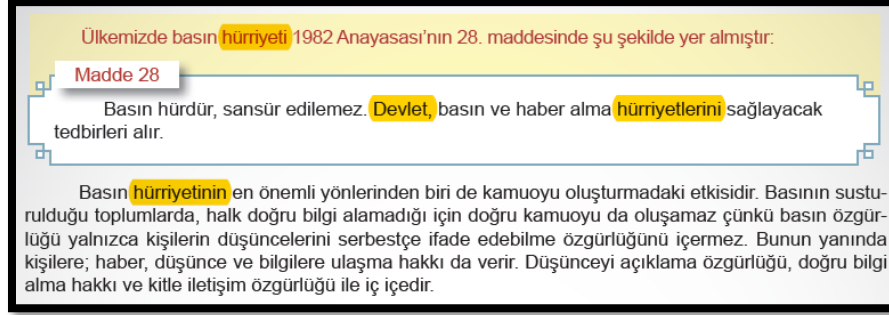
Şekil 4. 68 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, hakimiyet, millet, sınır, barış, toplum, kültür) yer alışı (Azer, 2019, s. 56).

Aşağıda verilen diğer bir örnek (Şekil 4.69) K5 kitabındaki metin olup, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **savaş ve çatışma** kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlar siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Luther'in ön ayak olduğu Reform hareketleri, Alman prensleri ile Katolik Kilisesi'nin desteklediği Roma-Germen İmparatorluğu'nu karşı karşıya getirdi. İki taraf arasında yıllar süren savaşlar oldu ve bu savaşlarda yüz binlerce insan öldü. Avrupa'da kanlı çatışmalarından Katolik Kilisesi'nin egemen olduğu topraklarda Protestanlık, Kalvenizm, Anglikanizm gibi yeni mezhepler ortaya çıktı. Papa ve din görevlileri eski etkinliklerini ve saygınlıklarını yitirdi. Eğitim ve öğretim kilisenin elinden alınarak laik eğitim sistemine geçildi. Katolik Kilisesi'nin etkisinin azalmasıyla özgür ve bilimsel düşünce ortamı gelişti.

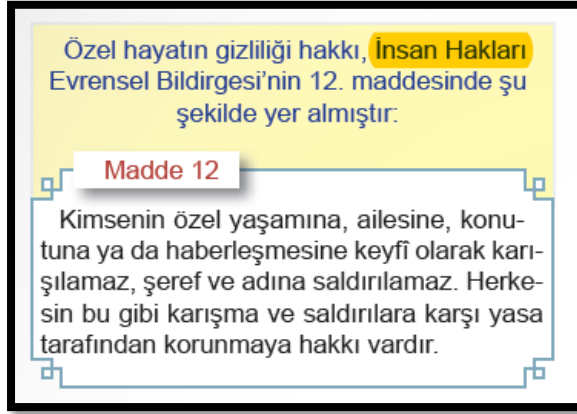
Şekil 4. 69 K5 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (coğrafi konum, toprak, sınır, iklim) yer alışı (Azer, 2019, s. 67).

İlgili örnek (Şekil 4.70) K6 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte anayasanın 28. Maddesi yer almaktadır. Metin içerisinde **devlet ve hürriyet** kavramları siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

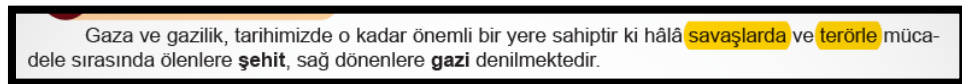
Şekil 4. 70 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, hürriyet) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 31).

Aşağıda verilen diğer bir örnekte (Şekil 4.71) K6 kitabındaki metin incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **insan hakları** kavramı yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4. 71 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (insan hakları) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 32).

Aşağıda verilen diğer bir örnekte (Şekil 4.72) K6 kitabındaki metin incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **savaş ve terör** kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlar siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren bir kavramlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4. 72 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (terör, savaş) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 49).

Aşağıda verilen diğer bir örnekte (Şekil 4.73) K6 kitabındaki metin incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **savaş** kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren bir kavramlar arasında yer almaktadır.

II. Mehmet bütün hazırlıkları tamamladıktan sonra 23 Mart 1453 tarihinde Edirne'den yola çıktı ve 6 Nisan'da İstanbul'u kuşattı. Hükümdar, Bizans İmparatoru'na elçi göndererek şehri teslim etmesini istedi. Bizans İmparatoru teklifi reddetti. **Savaş**, Türk ordusunun top atışları ile başladı. Bizans, surlarda açılan gedikleri hemen kapatarak şehri savundu. Osmanlı donanması zincirle kapatılan Haliç'e giremeyeince II. Mehmet, donanmayı karadan yürütüp Haliç'e indirmeye karar verdi. Dolmabahçe'den Beyoğlu'nun sirtlarına doğru geniş bir yol açılıp yol boyunca gizlice kızaklar döşendi (Görsel 2.36).

Şekil 4. 73 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (*savaş*) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 55).

Aşağıda verilen diğer bir örnekte (Şekil 4.74) K6 kitabındaki metne ait olup, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *hürriyet ve insan hakları* kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlardan *hürriyet* kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer alırken, *insan hakları* kavramı siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren bir kavramlar arasında yer almaktadır.

Fransız İhtilali'nin meydana gelmesinde Aydınlanma Çağı'nın da etkisi oldu. Aydınlanma Çağı'nda yetişen filozof ve düşünürler; yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılması, eşitlik ve **hürriyet** ile ilgili kitaplar yazdı. Fransa Kralı XVI. Louis, halktan yeni vergiler almak için soylular ve halk temsilcilerini topladı. Halkın vergi vermeyi kabul etmemesi krala karşı bir isyana dönüştü. 1789 yılında **İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi** yayınlandı.

Şekil 4. 74 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (*hakimiyet, devlet, savaş*) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 72).

Aşağıda verilen ilgili örnek (Şekil 4.75), K6 kitabında yer alan bir metne aittir. Gösterilen örnekte anayasanın Osmanlı devletinin istimalet politikası yer almaktadır. Metin içerisinde *sözleşme* kavramı siyasi coğrafyayı dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar arasında yer almaktadır.

Osmanlı Devleti'nin istimalet politikası izlemesinde Kur'ânı Kerîm'i ve Hazreti Muhammed'in (Sallallahü aleyhi ve sellem) uygulamalarını rehber aldığı açıktır: "Dinde zorlama yoktur." (*Bakara Suresi-256. Ayet*) ve Medine **Sözleşmesi'nin** 25. maddesinde "Yahudilerin dinleri kendilerine, mü'minlerin dinleri kendilerindedir." ibaresi İslam dininin, dinde zorlamaya gitmediğinin en güzel örnekleridir.

Şekil 4. 75 K6 ders kitabında metin içerisinde siyasi coğrafya kavramının (*sözleşme*) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 62).

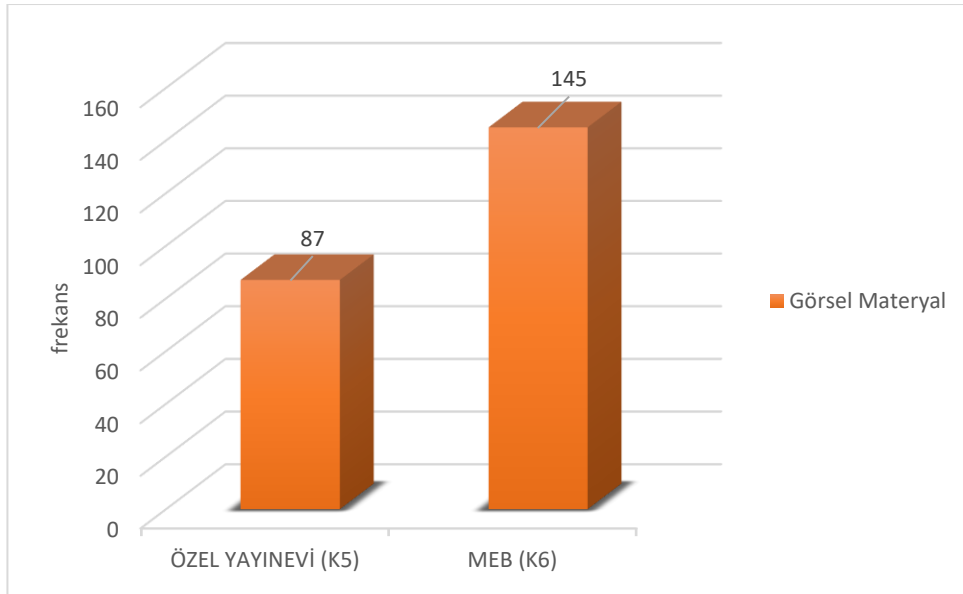
4.5.2. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarına Görsel Materyal Olarak Yansımaları

Bu bölümde, 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafya kazanımlarına ilişkin daha önce belirlenmiş olan siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar temel alınarak görsel materyal olarak içeriğe nasıl yansıtıldığı incelenmiş ve Tablo 4.10'da gösterilmiştir. Elde edilen veriler tablonun altında yorumlanarak, ilgili kitaplardan alınan örnekler tablonun alt kısmında sıralanmıştır.

Tablo 4. 10 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Görsel Materyal İçerisindeki Frekansları

Görsel Materyal	K5 (f)	K6 (f)
Harita	16	16
Amblem-Logo	38	63
Grafik-Tablo	6	25
Fotoğraf	27	41
TOPLAM	87	145

Tablo 4.10’da Sosyal Bilgiler 7. Sınıf K3 ve K4 ders kitaplarındaki siyasi coğrafya konularına ait kavramların daha önce belirlenen siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı ilgilendiren kavramların görsel materyal olarak içeriğe dağılımı; Harita, Amblem-Logo, Grafik-Tablo ve Fotoğraf olarak gruplandırılarak frekans dağılımları gösterilmiştir. K5 kitabında yapılan tespitlerde, harita 16, Amblem-Logo boyutunda 38, Grafik-Tablo 6, Fotoğraf 27 olmak üzere toplamda 87 kavram tespit edilmiştir. K6 kitabında ise harita 16, Amblem-Logo 63, Grafik-Tablo 25, Fotoğraf 41 olmak üzere toplamda 145 kavram tespit edilmiştir. Bu verilere göre, K6 kitabının siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyal olarak içerikte daha fazla yer verdiği, K5 kitabının ise bu kavramların görsel materyal olarak içerikte daha az yer verdiği tespit edilmiştir.

Şekil 4. 76 Sosyal bilgiler 7.sınıf ders kitaplarında (K5 ve K6) siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyal içerisindeki frekansları

Yukarıda verilen grafik analiz edildiğinde, K6 Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı kitapta harita, amblem-logo, grafik-tablo ve fotoğraflar olarak, K5 özel yayın evinin hazırladığı kitaba göre daha fazla yer verdiği tespit edilmiştir. Bu kitaplara ait örnekler aşağıdaki gibidir.

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.77) K5 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen haritada Osmanlı beyliğinin sınırları gösterilmektedir. Bu bağlamda verilen görselin siyasi coğrafyayı ilgilendiren *sınırlar, devlet, uygarlık* kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 77 K5 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, devlet, uygarlık) yer alışı (Azer, 2019, s. 37).

Aşağıdaki verilen örnek (Şekil 4.78) K5 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Birleşmiş Milletler (BM) ambleminin yer aldığı görselin altındaki metinde BM teşkilatı hakkında bilgi verilmektedir. Bu bağlamda verilen amblemin siyasi coğrafyayı ilgilendiren *siyasal topluluklar* kavramı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 78 K5 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasal topluluklar) yer alışı (Azer, 2019, s. 206).

Aşağıdaki verilen örnek (Şekil 4.79) ise, K5 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen amblem NATO'yu (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) göstermektedir. Amblemin altında yer alan açıklamada NATO'nun amaçları ve ülkemizin NATO üyeliği anlatılmaktadır. Ayrıca logo içerisinde yansıma olarak NATO ifadesinin tersi "OTAN" ifadesi bulunmaktadır. Bu ifade NATO'nun resmi olarak kullandığı bir ifade değildir. Bu bağlamda verilen amblemin siyasi coğrafyayı ilgilendiren *siyasal topluluklar* kavramı ile ilgili olduğu görülmektedir.

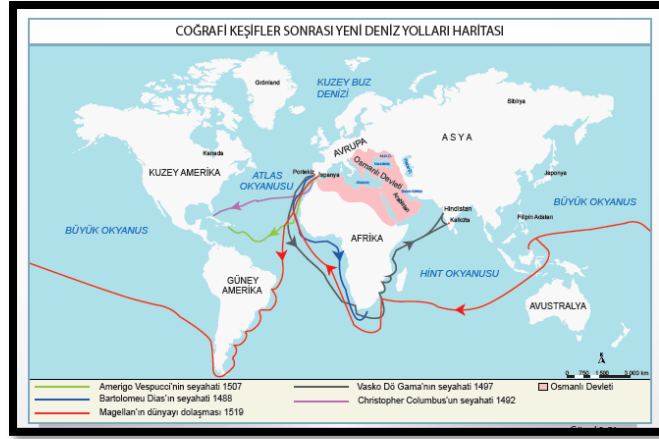
Şekil 4. 79 K5 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasal topluluklar) yer alışı (Azer, 2019, s. 206).

Aşağıdaki verilen örnek (Şekil 4.80) K5 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen fotoğrafta Türkiye Büyük Millet Meclisi genel kurulu görülmektedir. Bu bağlamda verilen fotoğrafın siyasi coğrafyayı ilgilendiren *cumhuriyet, yönetim ve devlet* kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

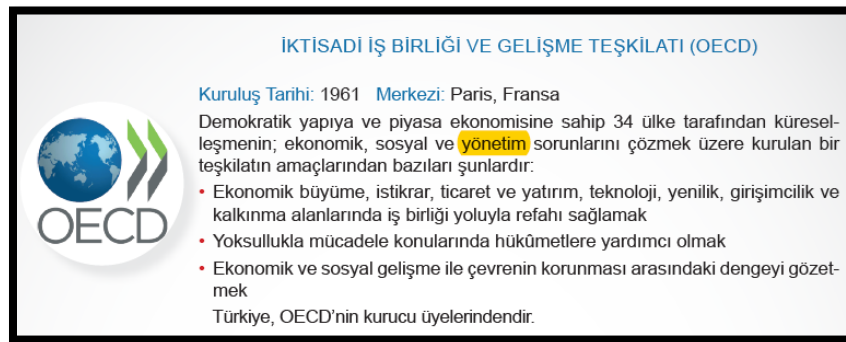
Şekil 4. 80 K5 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (cumhuriyet, yönetim, devlet) yer alışı (Azer, 2019, s. 185).

Aşağıdaki örnek (Şekil 4.81) K6 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen haritada coğrafi keşifler gösterilmektedir. Bu bağlamda verilen görselin siyasi coğrafyayı ilgilendiren *sınırlar, devlet, uygarlık, hakimiyet ve boğazlar*, kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

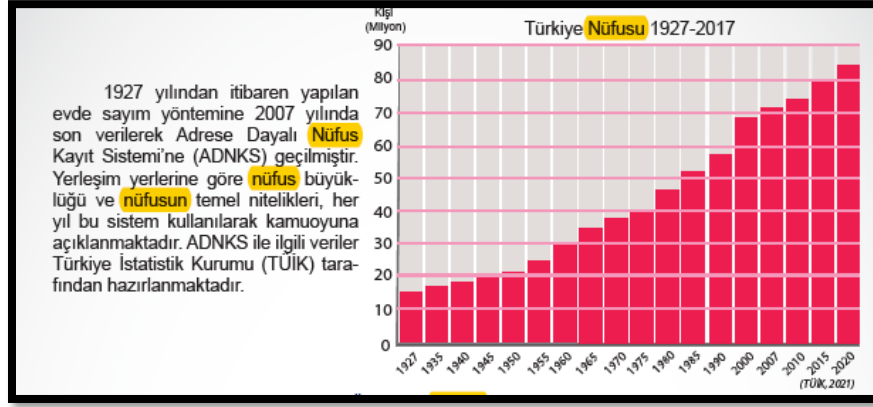
Şekil 4. 81 K6 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (sınırlar, devlet, uygarlık, hakimiyet, boğazlar) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 64).

Aşağıdaki verilen örnek (Şekil 4.83), K6 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen amblem-logonun OECD'ye ait olduğu görülmektedir. Aynı zamanda logo yanında metinde OECD hakkında bilgi bulunmaktadır. Bu bağlamda verilen amblem-logonun siyasi coğrafyayı ilgilendiren *ekonomik topluluklar* kavramı ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 82 K6 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (ekonomik topluluklar) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 206).

Aşağıdaki verilen örnek (Şekil 4.83) ise K6 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen grafik 1927-2020 yılları arasındaki Türkiye nüfus miktarına aittir. Ancak yeri gelmişken grafiğin başlığında 1927-2017 yazılması gözden kaçmış bir hata olarak nitelendirilmelidir. Bu bağlamda verilen grafik siyasi coğrafyayı ilgilendiren *nüfus* kavramı içermektedir.

Şekil 4. 83 K6 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (nüfus) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 96).

Aşağıdaki verilen örnek (Şekil 4.84) ise K6 kitabında yer alan görsel materyale aittir. Verilen fotoğrafta oy kullanma sandığı ve arka planda Yüksek Seçim Kurulu (YSK) amblemi ile Türkiye Cumhuriyeti bayrağı görülmektedir. Bu bağlamda verilen fotoğrafın siyasi coğrafyayı ilgilendiren *cumhuriyet, yönetim ve hürriyet* kavramları ile ilgili olduğu görülmektedir.

Şekil 4. 84 K6 ders kitabında görsel materyal içerisinde siyasi coğrafya kavramının (cumhuriyet, yönetim, hürriyet) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 176).

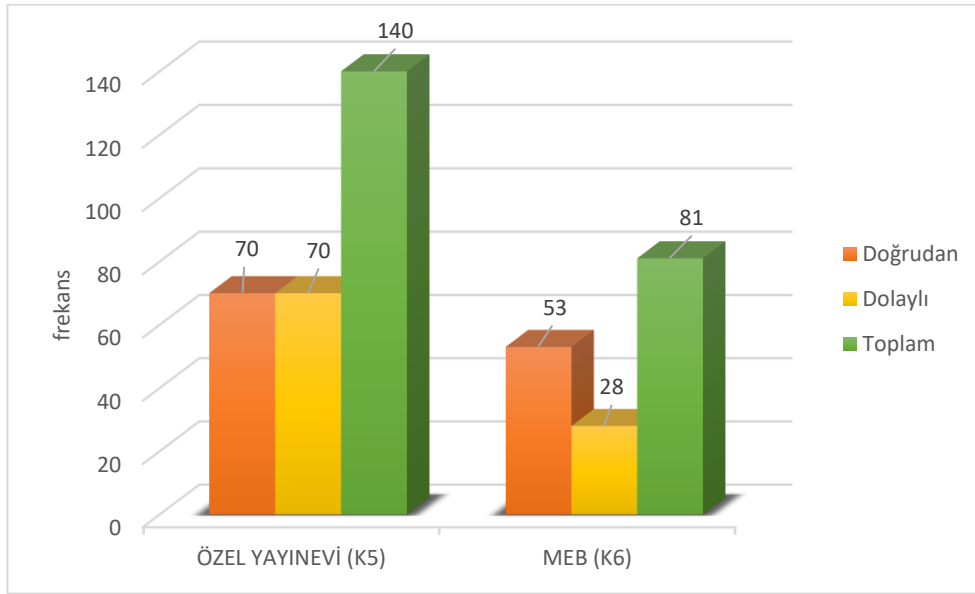
4.5.3. Siyasi Coğrafyaya İlişkin Kazanımların Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarına Değerlendirme Soruları Olarak Yansıması

Bu bölümde, sosyal bilgiler 7. sınıf ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafi konulara ilişkin kazanımların daha önce belirlenmiş olan siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı olarak ilgilendiren kavramlar temel alınarak değerlendirme soruları olarak içeriğe nasıl yansıdığı incelenmiş ve elde edilen veriler Tablo 4.11'de gösterilmiştir. Veriler yorumlanmış, ardından ilgili kitaplardan alınan örneklere yer verilmiştir.

Tablo 4. 11 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Ders Kitaplarında Siyasi Coğrafya Kavramlarının Değerlendirme Soruları İçerisindeki Frekansları

	K5 (f)		K6 (f)	
	Doğrudan	Dolaylı	Doğrudan	Dolaylı
Değerlendirme Soruları	70	70	53	28
TOPLAM	140		81	

Tablo 4.11’de Sosyal Bilgiler 7.Sınıf K5 ve K6 ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme sorularına ilişkin frekansları doğrudan ve dolaylı olarak gruplandırılmıştır. K5 kitabında yer alan değerlendirme sorularının içerisinde 70’i doğrudan ve 70’i dolaylı olmak üzere toplamda 140 kavram sayılmıştır. Diğer taraftan, K6 kitabında bulunan değerlendirme sorularında 53’ü doğrudan ve 28’i dolaylı olmak üzere toplamda 81 kavram sayılmıştır. Bu verilere göre, K5 kitabının siyasi coğrafya kavramlarına değerlendirme sorularında daha fazla yer verdiği, K6 kitabının ise daha az yer verdiği tespit edilmiştir.

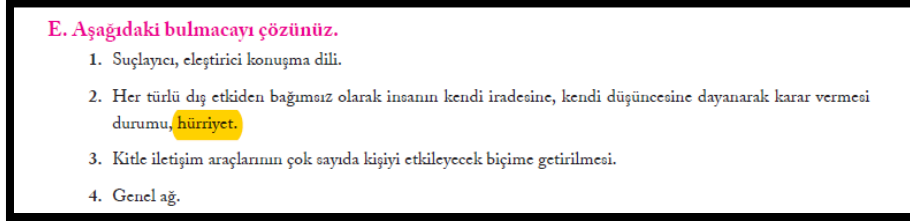

Şekil 4. 85 Sosyal Bilgiler 7.sınıf ders kitaplarında (K5 ve K6) siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisindeki frekansları

Tablo 4.11’den yer alan verilerden yararlanarak oluşturulan grafikte (Şekil 4.85) Sosyal Bilgiler 7. Sınıf ders kitaplarındaki (K5 ve K6) siyasi coğrafya kavramlarının değerlendirme soruları içerisindeki frekansları gösterilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığı’na (MEB) bağlı kitap ile özel yayınevi tarafından hazırlanan kitap karşılaştırıldığında MEB tarafından basılan kitapta yer alan değerlendirme sorularına, siyasi coğrafya kavramlarına

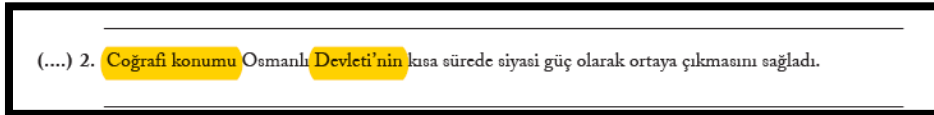
daha az yer verildiğine, özel yayın evi tarafından hazırlanan kitapta ise bu kavramlara daha fazla yer verdiği tespit edilmiştir.

Aşağıda verilen örnek (Şekil 4.86) K5 kitabındaki değerlendirme sorularının bir örneği olup, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **hürriyet** kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

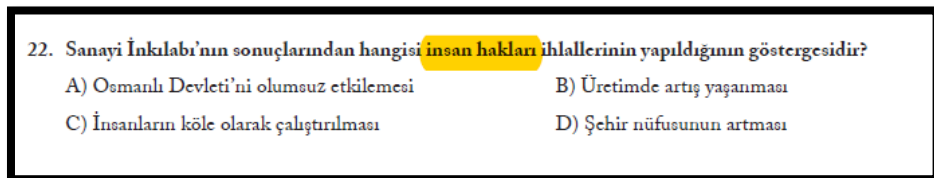
Şekil 4. 86 K5 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, toplum, kültür) yer alışı (Azer, 2019, s. 33).

Aşağıda verilen örnekte (Şekil 4.87) K5 kitabındaki değerlendirme sorularının örneği yer almaktadır. Siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **devlet ve coğrafi konum kavramlarının** yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlar siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

Şekil 4. 87 K5 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (devlet, coğrafi konum,) yer alışı (Azer, 2019, s. 93).

Yine aynı şekilde aşağıda verilen örnekte (Şekil 4.88) K5 kitabındaki değerlendirme sorularından birisidir. Soruda siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **insan hakları** kavramının yer almaktadır. Bu kavram siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren bir kavramdır.

Şekil 4. 88 K5 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (insan hakları) yer alışı (Azer, 2019, s. 95).

Aşağıda bulunan (Şekil 4.89) K5 kitabındaki değerlendirme sorusu incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili **savaş, insan hakları** kavramlarının yer aldığı

görülmektedir. *Savaş ve insan hakları* kavramları siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

16. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde göç ile ilgili neden-sonuç ilişkisi vardır?

A) Savaş-İnsan hakları ihlali

B) Tarımda makineleşmenin artması-Kır-kent nüfus oranının değişmesi

C) Doğa kaynaklı afet yaşanması-Arama kurtarma

D) Doğum oranının ölüm oranından yüksek olması-Nüfusun artması

Şekil 4. 89 K5 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (savaş, insan hakları) yer alışı (Azer, 2019, s. 125).

Aşağıda (Şekil 4.90) K6 kitabındaki değerlendirme sorusu örneği incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *terör* kavramlarının yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı dolaylı ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır

BİRLİKTE YAPIYORUZ

Küresel bir sorun olan *terörizme* çözüm üretmek için bir proje hazırlayınız. Projeyi hazırlarken tabloda verilen basamakları takip ediniz. Proje ortağı olarak sınıfınızdan bir arkadaşınızı seçiniz. Terör sorununa bulduğunuz çözüm önerilerinizi paylaşınız.

Şekil 4. 90 K6 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (terör) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 217).

Yine aynı şekilde aşağıda (Şekil 4.91) K6 kitabındaki değerlendirme sorusu örneği incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *siyasi topluluklardan olan D8 ve KEİ* kavramı yer almaktadır. Bu kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar içerisinde yer almaktadır.

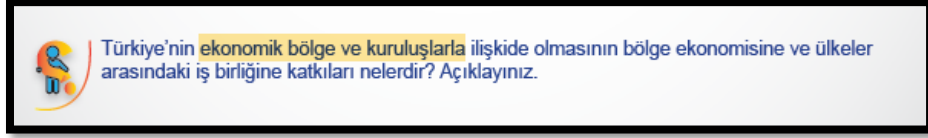
5. () Gelişen Sekiz Ülkenin (D-8) amacı kültür alanında üye ülkelere yeni imkânlar sunmaktır.

B. Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili kelimeleri yazınız.

Avrupa	kast sistemi	barış	Barcelona
Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü	göç	İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı	

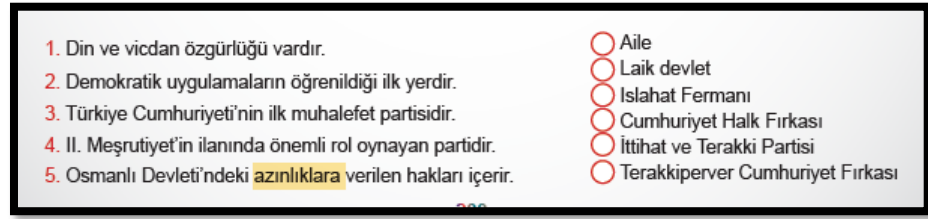
Şekil 4. 91 K6 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (siyasi topluluklar) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 220).

Aşağıda (Şekil 4.92) K6 kitabındaki değerlendirme sorularının örneği incelendiğinde, siyasi coğrafya kavramıyla ilgili *ekonomik topluluklar* kavramının yer aldığı görülmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren bir kavramdır.

Şekil 4. 92 K6 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (ekonomik topluluklar) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 173).

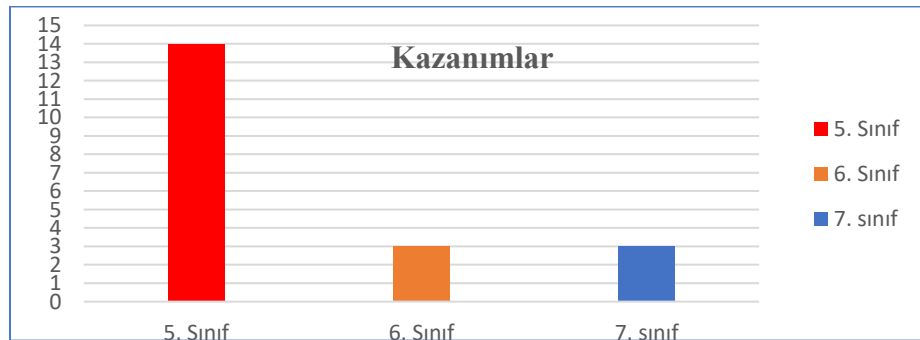
Aşağıdaki örnekte (Şekil 4.93) yine K6 kitabındaki değerlendirme sorusu olup, siyasi coğrafyayla ilgili **azınlık** kavramı soruda geçmektedir. Bu kavram siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramdır.

Şekil 4. 93 K6 ders kitabında değerlendirme soruları içerisinde siyasi coğrafya kavramının (azınlık) yer alışı (Açıl, Güvenç, Hayta ve Kılıç, 2019, s. 200).

4.6. SİYASİ COĞRAFYA KAZANIMLARININ VE KAVRAMLARININ SOSYAL BİLGİLER 5., 6. VE 7. SINIF DERS KİTAPLARINDAKİ FREKANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

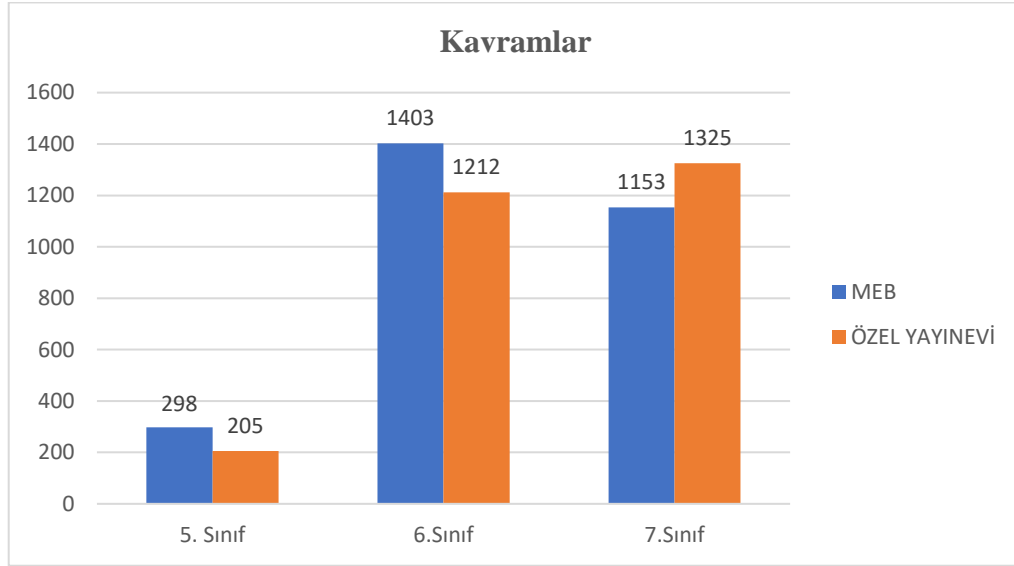
Bu bölümde 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafya kazanımları ve kavramlarının frekans karşılaştırılması detaylı bir şekilde incelenmektedir. İlk olarak siyasi coğrafya kazanımlarının sınıf düzeylerine göre dağılımları belirlenmiştir (Şekil 4.94). Ardından ders kitaplarında tespit edilen kavramların frekanslarına bakılmıştır (Şekil 4.95).

Şekil 4. 94 Siyasi Coğrafya kazanımlarının sınıf düzeylerine göre dağılımı

Yukarıda verilen grafikte (Şekil 4.94) 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafya kazanımlarının frekansları gösterilmiştir. Grafik, 5. sınıf ders

kitaplarında siyasi coğrafya kazanımlarının frekansı 14 olarak belirlenmiştir. 6. sınıf ders kitaplarında ise siyasi coğrafya kazanımlarının frekansı 3 olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde 7. sınıf ders kitaplarında da siyasi coğrafya kazanımlarının frekansı 3 olarak tespit edilmiştir. Bu durum 6. sınıfta ve 7. sınıf düzeyinde de siyasi coğrafya kazanımlarının eşit olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 4. 95 Siyasi Coğrafya kavramlarının 5., 6. ve 7. Sınıf ders kitaplarındaki frekansları

Yukarıda verilen grafikte (Şekil 4.95) 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan siyasi coğrafya kavramlarının frekansları gösterilmiştir. Öğretim programında 5. sınıf düzeyinde siyasi coğrafya kazanımı MEB yayınlarına ait 5. sınıf ders kitaplarında 298 kavram tespit edilirken özel yayınevlerine ait 5. sınıf ders kitaplarında ise 205 kavram tespit edilmiştir. MEB yayınlarının, özel yayınevlerine göre 5. Sınıf düzeyinde daha fazla kavram içerdiği görülmektedir.

MEB yayınlarına ait 6. sınıf ders kitaplarında 1403 kavram tespit edilirken, özel yayınevlerine ait 6. sınıf ders kitaplarında 1212 kavram tespit edilmiştir. Her iki yayınevlerinin de kavram frekansı yüksek olmakla birlikte, MEB yayınlarının daha fazla kavram içerdiği görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği üzere öğretim programında 6. Sınıf düzeyinde 3 siyasi coğrafya kazanımı bulunmaktadır. Bu sebeple 5. sınıfa göre 6. sınıfta daha fazla kavram olması doğaldır. 6. Sınıf düzeyinde MEB kitaplarında her kazanım için yaklaşık olarak ortalama 467 kavram kullanılmıştır. Özel yayın evleri ise kazanım başına yaklaşık olarak 404 kavram kullanmıştır.

MEB yayınlarına ait 7. sınıf ders kitaplarında 1153 kavram tespit edilirken, Özel yayınevlerine ait 7. sınıf ders kitaplarında ise 1325 kavram tespit edilmiştir. 7. sınıf düzeyinde, özel yayınevlerinin MEB yayınlarına kıyasla daha fazla kavram içerdiği görülmektedir. Yine aynı şekilde daha önce de ifade edildiği üzere öğretim programında 7. sınıf düzeyinde 3 siyasi coğrafya kazanımı bulunmaktadır. Bu sebeple 5. sınıfa göre 7. sınıfta daha fazla kavram olması ve 6. sınıfla yaklaşık olarak aynı düzeyde kavram içermesi doğaldır. 7. Sınıf düzeyinde MEB kitaplarında her kazanım için yaklaşık olarak ortalama 384 kavram kullanılmıştır. Özel yayın evleri ise kazanım başına yaklaşık olarak 441 kavram kullanmıştır.

Elde edilen veriler kavram sayılarının sınıf düzeyleri ve yayınevleri bazında değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. MEB yayınlarının 5. ve 6. sınıflarda özel yayınevlerine göre daha fazla kavram içerdiği görülürken, 7. sınıfta özel yayınevlerinin MEB'e göre daha fazla kavram sunduğu anlaşılmaktadır. 5 sınıf düzeyinde kazanım yer almamasına rağmen siyasi coğrafya kavramları yer alırken, 6. ve 7. sınıf düzeylerinde 3'er kazanım yer almaktadır. Kazanım başı düşen kavram sayıları dikkate alındığında belirgin farklar olmadığı görülmektedir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Sosyal bilgiler öğretim programında 5. Sınıf düzeyinde siyasi coğrafya kazanımlarının ve bu kazanımlarının ders kitaplarındaki yansımaları olan kavramların metinlerde, görsel materyallerde ve değerlendirme sorularında ne kadar sıklıkla yer aldığı analiz edilmiştir. MEB tarafından basılan ders kitaplarında metinlerde siyasi coğrafya kavramlarına 94, özel yayın evleri tarafından basılan kitaplarda ise 70 frekans tespit edilmiştir. Görsel materyallerde ise MEB kitaplarında 122, özel yayın evleri kitaplarında ise 89 frekansla bu kavramların yer aldığı tespiti yapılmıştır. Değerlendirme sorularında ise MEB kitaplarında 82, özel yayınevi kitaplarında ise 46 frekans siyasi coğrafya kavramlarına rastlanmıştır. Ayrıca, siyasi coğrafya kavramlarının görsel materyallerde, metin ve değerlendirme sorularına göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, MEB kitaplarında bu kavramların (298 frekans) özel yayın evleri kitaplarına göre (205 frekans) daha fazla yer aldığı belirlenmiştir.

Sosyal bilgiler öğretim programında 6. Sınıf düzeyinde üç adet siyasi coğrafya kazanımı olduğu tespit edilmiştir. Akabinde 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramların metinlerde, görsel materyallerde ve değerlendirme sorularında ne kadar sıklıkla yer aldığı analiz edilmiştir. MEB tarafından basılan ders kitaplarında metinlerde siyasi coğrafya kavramlarına 963, özel yayın evleri tarafından basılan kitaplarda ise 799 frekans tespit edilmiştir. Görsel materyallerde ise MEB kitaplarında 149, özel yayın evleri kitaplarında ise 153 frekansla bu kavramların yer aldığı görülmüştür. Değerlendirme sorularında ise MEB kitaplarında 291, özel yayın evleri kitaplarında ise 260 frekansla siyasi coğrafya kavramlarına rastlanmıştır. Ayrıca, siyasi coğrafya kavramlarının metinlerde, görsel materyal ve değerlendirme sorularına göre daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Son olarak, MEB kitaplarında (1403 frekans) siyasi coğrafya kavramları özel yayın evi kitaplarına (1212 frekans) göre daha fazla yer aldığı belirlenmiştir.

Araştırmanın devamında sosyal bilgiler öğretim programında 7. Sınıf düzeyinde üç adet siyasi coğrafya kazanımı olduğu tespit edilmiştir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramlarının metinlerde, görsel materyallerde ve değerlendirme sorularında ne kadar sıklıkla yer aldığı analiz edilmiştir. MEB tarafından basılan ders kitaplarında metinlerde siyasi coğrafya kavramlarına 926, özel yayın evleri

tarafından basılan kitaplarda ise 1099 frekans tespit edilmiştir. Görsel materyallerde ise MEB kitaplarında 87, özel yayın evleri kitaplarında ise 145 frekansla bu kavramların yer aldığı görülmüştür. Değerlendirme sorularında ise MEB kitaplarında 140, özel yayın evi kitaplarında ise 81 frekansla siyasi coğrafya kavramlarına rastlanmıştır. Ayrıca, siyasi coğrafya kavramlarının metinlerde, görsel materyal ve değerlendirme sorularına göre daha fazla yer aldığı tespit edilmiştir. Son olarak, MEB kitaplarında siyasi coğrafya kavramların (1153 frekans), özel yayın evleri kitaplarına göre (1325 frekans) daha az yer aldığı belirlenmiştir.

Genel değerlendirme yapılacak olursa; sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarındaki siyasi coğrafya kavramlarının frekans analizi yoluyla incelenmesini sağlamıştır. Elde edilen bulgulara göre 5. Sınıf düzeyinde öğretim programında 14 adet siyasi coğrafya kazanımı yer almaktadır. 5. Sınıf düzeyinde MEB kitapları özel yayın evleri kitaplarına göre daha fazla kavrama yer vermiştir. 6. Sınıf düzeyinde öğretim programında 3 adet siyasi coğrafya kazanımı yer almaktadır. Bu sınıf düzeyinde yine MEB kitapları özel yayınevi kitaplarına göre daha fazla kavrama yer vermektedir. 7. Sınıf düzeyinde de 6. sınıf düzeyine benzer şekilde öğretim programında 3 adet siyasi coğrafya kazanımı yer almaktadır. Ancak 7. sınıf düzeyinde özel yayınevleri kitapları MEB kitaplarına göre daha fazla kavram içermektedir. Ayrıca, tüm sınıf düzeyleri ve yayınevlerinin siyasi coğrafya kavramlarının toplam frekansları dikkate alındığında, metin içerisinde 3951, görsel materyallerde 745 ve değerlendirme sorularında 1202 frekans tespit edilmiştir. Metinlerin, görsel materyal ve değerlendirme sorularına göre daha fazla siyasi coğrafya kavramı içerdiği görülmüştür.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular, siyasi coğrafya kavramlarının ders kitaplarında dengesiz bir dağılım sergilediğini göstermiştir. Siyasi coğrafya kavramları, metinlerde görsel materyallere ve değerlendirme sorularına göre daha sık kullanılmıştır. Bu durum, sosyal bilgiler eğitiminde siyasi coğrafya kavramlarının genellikle soyut ve teorik bir çerçevede ele alındığını, öğrencilere bu kavramları somutlaştırma ve günlük yaşamla ilişkilendirme fırsatının yeterince sunulmadığını düşündürmektedir. Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin iyi birer vatandaş olarak milli ve evrensel değerlere sahip, öğrendiklerini gerçek hayatta uygulayabilen, gelecek yaşantısına dair sağlıklı yol çözebilen bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Siyasi coğrafya ise, bireylerin toplumsal ve küresel olayları daha bilinçli bir şekilde değerlendirmelerine, farklı kültürleri ve yaşam biçimlerini anlamalarına, vatandaşlık becerilerini geliştirmelerine ve demokratik değerlere bağlı

kalmalarına katkı sağlayan önemli bir disiplindir. Bu nedenle, ders kitaplarının siyasi coğrafya kazanımlarını etkili bir şekilde yansıtması, öğrencilerin bilinçli ve sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Toprak, A.R. (2023) *2005 ve 2018 Öğretim Programlarına Göre Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küreselleşme Kavramının Boyutları* isimli yüksek lisans tezi çalışmasında küreselleşme kavramının boyutlarının ders kitaplarında nasıl yer aldığı analiz edilmektedir. Yapmış olduğumuz çalışma ile benzer olarak bu çalışmada da 5., 6., ve 7. sınıf kitapları incelemiştir. Yukarıda belirtilen çalışmada ders kitaplarındaki sadece küreselleşme kavramı incelenmekte iken bizim yapmış olduğumuz çalışmada daha geniş kapsamlı olarak birden fazla kavram taraması yapılmıştır. Aynı zamanda küreselleşme kavramı siyasi coğrafyayı doğrudan ilgilendiren kavramlar arasında yer almakta, bu nedenle bizim çalışmamızda bu kavram ait frekanslarda bulunmaktadır. Yapmış olduğumuz çalışmada uzman görüşlerinin alınması ve bunların analizlerde kullanılması, metodolojik bir farklılık yaratmaktadır. Frekans analizi, kazanım odaklılık ve MEB ile özel yayınevleri arasındaki karşılaştırmalar, her iki çalışmanın ortak metodolojik yaklaşımlarıdır.

Karatekin, E. (2022) *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Unesco'nun Küresel Vatandaşlık Eğitim Paradigması Açısından İncelenmesi* başlıklı doktora tezi çalışmasında UNESCO'nun küresel vatandaşlık eğitimi anlayışına göre sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının analizi, 1998 ve 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının karşılaştırılması ve küresel vatandaşlık eğitimine ilişkin bilişsel, sosyo-duygusal ve davranışsal boyutların incelenmesi konu edinilmektedir. Yapmış olduğumuz çalışma ve yukarıda belirtilen çalışma karşılaştırıldığında; iki çalışma da sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemekte ve eğitim programlarının belirli kavramları nasıl ele aldığını analiz etmektedir. Yine benzer şekilde her iki çalışmada da aynı analiz yöntemlerini kullanarak kavramların ders kitaplarında ne sıklıkla yer aldığını belirlemektedir. MEB ve özel yayınevlerine ait ders kitaplarının karşılaştırılması her iki çalışmada da yer almakta ve her iki çalışma da devlet tarafından basılan (MEB) kitapların, özel yayınevi kitaplarına kıyasla ilgili kavramlara genellikle daha fazla yer verdiğini ortaya koymaktadır. İki çalışmada da metinlerde ilgili kavramların diğer materyallere göre genellikle daha fazla yer verdiği tespit edilmiştir. Çalışmaların farklılıkları ise; yapmış olduğumuz çalışma siyasi coğrafya kavramlarının metin, görsel materyal ve değerlendirme sorularındaki dağılımını incelerken, diğer çalışma bilişsel, sosyo-duygusal ve davranışsal boyutları incelemekte ve farklı yıllarda (1998 ve 2005) hazırlanmış öğretim programlarını karşılaştırarak analiz yapmaktadır. Sonuç

olarak, her iki çalışma da sosyal bilgiler ders kitaplarını ve öğretim programlarını belirli bir kavram çerçevesinde inceleyerek, eğitim materyallerinin içerik analizini yapmaktadır. Benzer yöntemler kullanılarak yapılan bu çalışmalar, eğitimde belirli kavramların nasıl ele alındığını ve bu kavramların öğrencilere nasıl aktarıldığını ortaya koymaktadır.

5.2. ÖNERİLER

Araştırma bulguları doğrultusunda ulaşılan sonuçlara ve ilerideki araştırmalara yönelik öneriler yer almaktadır.

1. Öğretim Programlarına İlişkin Öneriler

- Beşinci sınıf müfredatında siyasi coğrafya 14 adet kazanım bulunmaktadır. Kazanımların diğer sınıf düzeylerine göre fazla olmasına rağmen siyasi coğrafyayı doğrudan ve dolaylı ilgilendiren kavram sayısı daha azdır. Beşinci sınıf müfredatına uygun düzeyde siyasi coğrafya kavramları eklenmelidir.

2. Ders Kitaplarına İlişkin Öneriler

- Ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramlarının metinlerde daha sık yer aldığı görülmektedir. Ancak, görsel materyallerin ve değerlendirme sorularının da bu kavramları yeterince desteklemesi önemlidir. Kitaplarda daha fazla görsel materyal ve çeşitli değerlendirme soruları yer almalıdır.

- Özel yayın evleri tarafından basılan kitaplarda siyasi coğrafya kavramlarının frekansları, MEB kitaplarına kıyasla bazı düzeylerde düşüktür. Bu yayın evleri, içeriklerini zenginleştirerek ve çeşitlendirerek bu eksikliği gidermelidir.

3. Araştırma Önerileri

- Farklı ülkelerdeki sosyal bilgiler ders kitaplarında siyasi coğrafya kavramlarının nasıl işlendiğine dair karşılaştırmalı araştırma yapılabilir.
- Siyasi coğrafya kavramlarının öğretilmesinde yöntemleri inceleyen araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Abdelraheem, A. Y. & Al-Rabane, A. H. (2005). Utilisation And Benefits Of Instructional Media In Teaching Social Studies Courses As Perceived By Omani Students. *Malaysian Online Journal of Instructional Technology*, 2(1), 1- 8.
- Açıkgöz, S. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: E Kare Eğitim Yayıncılık.
- Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A., ve Kılıç, S. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Akdağ, H. (2009). *İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Öğrenci Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi Konya İli Örneği*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi(21), 1-14.
- Akdağ, H. ve Taşkaya, S. M. (2013). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitiminin Sosyal Bilgiler Öğretimindeki Yeri. İçinde; *Sosyal Bilgilerin Temelleri (3. Baskı)*, (Ed: R. Turan ve K. Ulusoy), ss. 293- 318. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Akengin, H. (2020). *Siyasi Coğrafya İnsan ve Mekân Yönetimi*. Ankara, Pegem Akademi.
- Akengin, H. (2022). An assessment of the use of cartoons in political geography and geopolitics. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 45, 286-297. <http://dx.doi.org/10.32003/igge.977582>, (Erişim Tarihi: 14.05.2024).
- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Al-Jarf, R. (2003). Global themes in Singapore secondary social studies textbooks. *Curriculum Development Conference Title: Principles and Starting Points*, College of Education, King Saud University, Riyadh, Saudi Arabia, May 13-14, Vol. 2, pp. 921-938.
- Alvermann, D. E. (1989). *Teacher-student mediation of content area text. Theory into Practice*, 28(2), 142-147.
- Arslan, M. (2009). “Eğitimde Yapılandırmacı Yaklaşımlar”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:40, Sayı:1, 45-55.
- Azer, H. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Ekoyay Yayıncılık.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative*

Research Journal, 9(2), 27-40.

Ceviz, N.B. (2021). *2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıma Düzeyinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Çatak, M. (2016). *Sosyal Bilgiler programlarının tarihi gelişimi*, S. Şimşek (Ed.) *Sosyal Bilgiler ve sınıf öğretmenleri için Sosyal Bilgiler Öğretimi*. 1-24. Ankara: Anı Yayıncılık.

Demeuse, M., Strauven, C. (2016). *Eğitimde program geliştirme politik kararlardan uygulamaya*. (Y. Budak, Çev.) Ankara: Pegem.

Demirbaş, Ç.Ö., & Altunok, B.N. (2018). Sosyal Bilgiler Aday Öğretmenlerinin Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) İlişkin Görüşleri. 7. *Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu*, Aralık 2018.

Demirel, Ö. (2015). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Pegem Yayınları.

Deniz, T. (2010). *Buluş Yoluyla Öğretim Yaklaşımının Siyasi Coğrafya Konularının Öğretiminde Öğrenci Başarısına Etkisi* (Yayınlanmamış doktora lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde; Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi, (Ed: C. Öztürk ve D. Dilek), ss. 15- 32. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Dönmez, C. (2003). *Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Dynneson, T. L. & Gross, R. E. (1999). *Designing Effective Instruction For Secondary Social Studies*(2 rd Ed.). New Jersey: Prentice Hall.

Elbay, S. (2023). *Sosyal Bilgiler Kazanımlarının ve Ders Kitaplarındaki Soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ekiz, D. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık

Ersoy, F. & Sahin, T. (2012). Examination Of Social Studies Textbooks In Terms Of Approaches Of Values Education. *Educational Sciences: Theory And Practice*, 12(2), 1547-1558.

- Eşmekaya, U.O. (2019). *Siyasi Coğrafya Öğretimi Açısından Örnek Bir İnceleme: Belen Geçidi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Evans, R. W. (2004). *The Social Studies Wars- What Should We Teach the Children*. New York and London: Teachers College Press.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., ve Öztürk, S. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Fraser, D. M. (1955). Improving Social Studies Textbooks. *Journal Of Education*, 137(6), 16-28.
- Göçer, A. (2017). *Türkçeyi İkinci Dil Olarak Öğrenen Öğrencilerin Dil Öğrenme Stratejilerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 121-142.
- Göney, Süha (1979) *Siyasi Coğrafya*. C. II, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Günden, S. (1995). Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bir Bakış. Meral ÇİLELİ (Yay. Hazırlayan). *İlköğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları* (22-33). Ankara: Türk Eğitim Derneği 13. Eğitim Toplantısı.
- Gülersoy, A. (2013). İdeal Ders Kitabı Arayışında Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Bazı Özellikler Açısından Güncelenmesi. *International Journal Of New Trends In Arts, Sports & Science Education*, 2(1), 8-26.
- Haulle, E. & Kabelege, E. (2021). Relevance And Quality Of Textbooks Used In Primary Education In Tanzania: A Case Of Social Studies Textbooks. *Contemporary Education Dialogue*, 18(1), 12-28.
- Hutchinson, T. & Torres, E. (1994). The Textbook As Agent Of Change. *ELT Journal*, 48 (4), 315-328.
- İnal, B. (2006). Course Books Election Process And Some Of The Most Important Criteria To Be Taken Into Consideration In Foreign Language Teaching. *Cankaya University Journal of Artsand Sciences*, 1(5), 19-29.
- Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan Uygulamaya Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

- Kalıpcı, G. (2008). *İlköğretim 1998 ve 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarına Göre Yazılmış 4.Ve 5. Sınıf Ders Kitaplarının Öğrenme Anlayışları, İçerik ve Kullanılabilirlik Açısından Karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kan, Ç. (2010). *Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler Eğitimi*. Milli Eğitim Dergisi, 40(187), 138-145.
- Kandemir, E. (2023). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Kavram Öğretim Uygulamaları Açısından İncelenmesi ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kavram Öğretim Uygulamalarına Yönelik Görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi. Nobel Yayın Dağıtım.
- Karatekin, E. (2022). *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Unesco'nun Küresel Vatandaşlık Eğitim Paradigması Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış doktora lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Khan, M. R. & Nadeem, H. A. (2020). *Do The Textbooks Reflect the Curriculum*, <https://doi.org/10.20944/preprints202007.0704.v1>, (Erişim Tarihi: 04.05.2024).
- Kılıç, A. ve Seven, S. (2002). *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kincheloe, J. L. (2001). Chapter 2: We Hate Social Studies: Traditions, Failures, And The Social Studies Methods Course Beginning The Reform. *Counterpoints, 100*, 15-38.
- Kurt, E. (2023). *Batiya Doğru Akan Nehir" İsimli Belgeselin Sosyal Bilgiler Kazanımları Açısından İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Küçükahmet, L. (2002). *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Martorella, P. (1996). *Teaching Social Studies In Middle And Secondary Schools*. New York: Merrill.
- Martorella, P., Beal ,C. M. ve Bolick, C. M. (2002). *Teaching Social Studies In Middle and Secondary School*. United States: Pearson Merrill Prentice Hall.
- McGrath, I. (2002). *Materials Evaluation And Design For Language Teaching*. Edinburgh:

Edinburgh University Press.

Mithans, M. & Grmek, M. I. (2020). *The Use Of Textbooks In The Teaching-Learnin Process. New Horizons In Subject Specific Education*, Doi: <https://doi.org/10.18690/978-961-286-358-6.10>, (Erişim Tarihi: 04.05.2024).

Millî Eğitim Bakanlığı (2005) *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu 6-7. sınıflar*. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara: MEB Yayınları.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2020). *Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Öğretim Programları*.

NCSS (1994). *Curriculum standards for social studies: Expectations of excellence*. Washington DC: National Council for the Social Studies.

Nicol, C. C. & Crespo, S. M. (2006). Learning To Teach With Mathematics Textbooks: How Preservice Teachers Interpret And Use Curriculum Materials. *Educational Studies In Mathematics*, 62(3), 331-355.

Nilsson, M. (2006). *Textbooks And Alternative Material: Positive And Negative Aspects. Microsoft Word -Document In Microsoft Internet Explorer* (diva-portal.org). (Erişim Tarihi: 05.04.2024).

O'Leary, Z. (2017). *The essential guide to doing your research project*. SAGE Publications Inc.

Öztopal, S. (2019). *Lise Coğrafya Dersi Öğretim Programındaki Siyasi Coğrafya Konularına İlişkin Öğrenci Başarılarının ve Tutumlarının Değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Öztürk, C. (2012). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Bakış içinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, (Ed: C. Öztürk), ss. 1-51. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Öztürk, C., Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Rather, Z. A. (2017). *Effective use of social science textbooks: A neglected aspect of education in Jammu and Kashmir*. Research on Humanities and Social Sciences,

7(5), 16-26. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/364450256_Effective_Use_of_Social_Science_Textbooks_A_Neglected_Aspect_of_Education_in_Jammu_and_Kashmir (Erişim Tarihi:02.07.2024)

Ronald W. Evans,” Social Studies Wars, Now And Then”.*Social Education*, 2006, s. 320.

Ross, E. W. (2020). *Historyand Social Studies Curriculum*, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190264093.013.1062>,(Erişim Tarihi:05.04.2024).

Safran, M. ve Ata, B. (2003). *Öğrencilerin Tarih Metinlerinden Anlam Çıkarmalarına Yönelik Araştırmalara Bir Bakış*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.

Seyidoğlu, H. (2016). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı*. Güzem Can Yayınları

Schwartz, S. (1998). Are there universal aspects in the structure and contents of human Values? *Journal of Social Issues*, 50 (4), 19-45.

Shamsi, N. (2004). *Modern Teaching Of Social Studies*. New Delhi: Anmol Publications.

Smart, A. & Jagannathan, S. (2018). *Textbook Policies In Asia: Development, Publishing, Printing, Distribution, And Future Implications*,<http://dx.doi.org/10.22617/TCS189651-2>. (Erişim Tarihi: 20.04.2024).

Stanley, W. B. and Nelson, J. L. (1986). *Social education for social transformation. Social Education*, 50, 528–533.

Şahin, E. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6. sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Anadol Yayıncılık.

Şahin, H. (2004). Etkili Bir Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Nitelikleri. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 368-369.

Taşlı, İ. (2016). (Edt:Selçuk Şimşek). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Tekin, A. (2021). *"Batıya Doğru Akan Nehir" İsimli Belgeselin Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Kazanımları Açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Tertemiz, N., Ercan, L. ve Kayabaşı, Y. (2011). Ders Kitabı ve Eğitimdeki Önemi. İçinde; *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (3. Baskı), (Ed: L. Küçükahmet), ss.34-66. Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Toprak A. R. (2023). *2005 ve 2018 Öğretim Programlarına Göre Hazırlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Küreselleşme Kavramının Boyutları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Törnroos, J. (2005). Mathematics Textbooks, Opportunity To Learn And Student Achievement. *Studies In Educational Evaluation*, 31(4), 315-327.
- Tufan, S. (2019). *2018 Tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 4-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ekonomi Okuryazarlığı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Türk Dil Kurumu. (2018). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.591c9f1e90e2d0.29101877 (Erişim Tarihi: 03.05.2024).
- Variş, F. (1988). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Wen-Cheng, W., Chien-Hung, L. & Chung-Chieh, L. (2011). Thinking Of The Textbook In The ESL/EFL Classroom. *English Language Teaching*, 4(2), 91-96
- Yanpar, Y. ve Yıldırım, S. (1999). *Öğretim Teknoloji ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Yaşar, A., & Akengin, H. (2023). İngiliz Sömürgeciliği ile Emperyalizminin Gelişimi ve Özellikleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi(57), 426-444.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H., ve Yılmaz, M. (2019). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Yiğit, Ö.F. (2022). *Günümüz Dünya Sorunları Karşısında Sosyal Bilgiler Öğretimi: Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının İncelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

EKLER

EK 1. Uzman Görüş Formu

EK 1. UZMAN GÖRÜŞ FORMU

KAVRAMLAR	UYGUN	UYGUN ANCAK DÜZELTİLMELİ	ÇIKARTILMALI
Devlet	x		
Millet	x		
Ulus	x		
Egemenlik		Ulusal egemenlik	
Uygarlık	x		
Cumhuriyet	x		
Hürriyet	x		
Yönetim	x		
Siyasi Tarih	x		
Bölgeler		Siyasal Bölgeler	
Topluluklar		Ekonomik Topluluklar	
Siyaset		Siyasi Topluluklar	
Asker		Askeri Topluluklar	
Coğrafi Konum	x		
Sınırlar	x		
Kıta Sahanlığı	x		
Jeopolitik		Jeopolitik Konum	
Hakimiyet	x		
Boğazlar	x		
Azınlık	x		
Küreselleşme	x		
Kültür	x		
Savaş	x		
Barış	x		
Çatışma	x		
Soykırım	x		
Toplum	x		
Sözleşme	x		
Nüfus	x		
İnsan hakları	x		
Çocuk Hakları	x		
İklim	x		
Toprak	x		
Kaynaklar		Doğal Kaynaklar	
Sular	x		

Yer Şekilleri	x		
Terör	x		
Anlaşma			x
Köprüler			x
Akarsular			x
Göller			x
Teknoloji			x

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Yaşar DÜZCAN

Eğitim Durumu

**Lisans : Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler
Öğretmenliği**

**Yüksek Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü,
Sosyal Bilgiler Eğitimi**

Mesleki Deneyim

Özel Açık Bozok Dershaneleri Yozgat 2008-2010

Özel Sınav Dershaneleri Yozgat 2010-2012

Özel Yediiklim Akademi Dershaneleri Kırşehir 2012-(Halen)

Yayımlar :

Düzcan, Y. (2019). *KPSS'nin SON SERÜVENİ*. Ankara, Dizgi Akademi.

Düzcan, Y. (2022). *HARİTA BANKASI*. Ankara, Dizgi Akademi.

Düzcan, Y. (2023). *ÖSYM NE SORDU NE SORAR COĞRAFYA*. Ankara, Dizgi Akademi.

Düzcan, Y. (2024). *Sosyal bilgiler öğretim programlarındaki siyasi coğrafyaya ilişkin kazanımlar*. A. Çarhan & M. E. K. Lebaka (Ed.), Uluslararası Sosyal Bilimler ve İnovasyon Kongresi (s. 26).